

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

KRISTINA MAČULSKA

II kurso studentė

**MOKSLO IR POLITIKOS SUSIDŪRIMAS: 2020-2021 M. LIETUVOS
GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRO (LGGRTC)
KRIZĖS DISKURSO ANALIZĖ**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: prof. N. Arlauskaitė

Vilnius, 2022

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „Mokslo ir politikos susidūrimas: 2020-2021 m. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) krizės diskurso analizė“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Kristina Mačulska

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Mačulska K. Mokslo ir politikos susidūrimas: 2020-2021 m. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) krizės diskurso analizė: Politikos ir medijų specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė prof. N. Arlauskaitė – V., 2022. – 89 p.

Reikšminiai žodžiai: istorinė atmintis, istorija, istorijos politika, atminties politika, atminties karai, nacionalizmas, mokslas, laukas, diskursas.

Šiame magistro darbe nagrinėjamas diskursinis konfliktas dėl politikos ir mokslo laukų santykio. Tyrime analizuojamas 2021-2021 m. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre vykęs konfliktas tarp dalies Centro istorikų ir naujos vadovybės. Remiantis Pierre Bourdieu laukų teorija ir Michel Foucault diskurso analizės prieiga, darbe nagrinėjama, kokie konkuruojantys požiūriai į istorijos ir politikos santykį iškyla visuomenėje. Atliekant viešojo diskurso analizę, naudoti šie medžiagos tipai ir šaltiniai: mokslinink(i)ų, politik(i)ų, žurnalistų|čių, įvairių laukų ekspertų|čių ir kitų piliečių pasisakymai žiniasklaidoje, komentarai socialiniuose tinkluose, Seimo posėdžių įrašai. Atliktas tyrimas atskleidžia, kokias įtampas galima pastebėti piliečių diskusijoje dėl lietuviško nacionalinio istorinio pasakojimo.

Turinys

Įvadas.....	6
1. Laukas kaip būdas mąstyti apie socialinę tikrovę	11
1.1. Akademiniio lauko vieta Bourdieu teorijoje.....	12
1.2. Bourdieu ir Foucault: laukų ir diskursų santykis.....	14
2. Diskurso analizė kaip prieiga dviejų laukų santykiui tirti	16
2.1. Viešojo diskurso samprata.....	16
2.2. Foucault diskurso analizės logika.....	17
2.3. Tyrimo dizainas	19
3. LGGRTC diskursinio konflikto analizė	22
3.1. LGGRTC statusas ir misija.....	23
3.2. Diskursinio konflikto dalyviai ir jų medijinis pasiskirstymas	25
3.3. Naujoji LGGRTC ekspertų grupė.....	29
3.4. Vidmanto Valiušaičio vaidmuo konflikte.....	35
3.5. Konflikto dalyvių laiškai Seimui ir oponentams	41
3.6. Istorikės Mingailės Jurkutės atleidimas.....	49
3.7. Ado Jakubausko interviu Krymo totorių televizijai	51
3.8. Ado Jakubausko palaikymo mitingas ir atleidimas	55
3.9. Arūno Bubnio paskyrimas ir konflikto atomazga.....	61
Išvados	64
Literatūros ir šaltinių sąrašas	67
Priedai.....	80
Priedas Nr. 1: Lietuvos respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 pakeitimo Įstatymas.....	80
Priedas Nr. 2: 17 Centro mokslininkų kreipimasis į Seimo pirmininkę, Seimo Žmogaus teisių komitetą, Švietimo ir mokslo komitetą bei Centro generalinį direktorių.....	86
Summary.....	89

Ivadas

2020 m. visuomenėje kilo vieša diskusija dėl Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – LGGRTC, Centro) politizavimo. Centro viduje, tarp mokslininkų bendruomenės ir naujai paskirto vadovo Ado Jakubausko bei jo komandos, kilo konfliktas dėl skirtingų požiūrių į Lietuvos istoriją ir atmintį. Visuomenėje buvo svarstoma, ar Centro veiklą iš tiesų galima laikyti vien tik moksline, ar visgi ši institucija skirta įgyvendinti politinę valią, ir šie debatai išryškino istorijos mokslo politizavimo problematiką šalyje. Atvejis įdomus tuo, kad Centras yra LR Seimo įsteigta institucija, vadinasi, jos kilmė yra politinė, tačiau paskirtis – mokslinė. Šis probleminis Centro pobūdis ir konkretus 2020-2021 m. vykęs konfliktas skatina kelti platesnį **probleminį klausimą**, tapusį šio magistro darbo pagrindu: kokį santykį tarp mokslo ir politikos laukų išryškina konfliktas?

Mokslo politizavimo tema akademinėje bendruomenėje nėra nauja. Ji susilaukia plačių diskusijų ir padalija tyrimus į dvi stovyklas. Nors mokslo ekspertų rekomendacijos ir tiriamoji veikla tarsi turėtų suponuoti objektyvumą, viena literatūros atšaka teigia, kad veikdami instituciniame kontekste ekspertai tampa politikos dalyviais. Vienas žymiausių šios stovyklos atstovų yra Bruno Latour – jis teigia, kad „Mokslas nėra politika. Tai politika kitomis priemonėmis.“¹ Perfrazuodamas žymiąją Carl von Clausewitz frazę, Latour parodo mokslo ir politikos santykio kompleksiskumą. Sheila Jasanoff taip pat teigia, kad mokslo kūrimas (angl. *making of science*) yra politiškas.² Autorė atkreipia dėmesį į svarbų institucijų vaidmenį šiame reiškinyje: anot jos, institucijos yra stabilios informacijos ir galios saugyklos, žmonėms siūlančios instrumentus, kaip „sudėlioti dalykus į jų vietas“.³ Alexander Bogner ir Wolfgang Menz apsvarstė abi nuomonių stovyklas: viena vertus, ekspertų grupės, neturinčios jokio demokratinio legitimumo, vis dažniau daro įtaką politikai. Priešinga nuomonė teigia, kad mokslo tyrėjai neveikia nepriklausomai, bet atlieka instrumentinę funkciją ir vykdo kitų politikos veikėjų darbotvarkę. Vis dėlto Bogner ir Menz pastebi, kad abi nuomonės nepaneigia mokslo atstovų politiškumo.⁴ Mark Brown, priešingai, teigia, kad įvairios ekspertinės institucijos ir jų praktikos gali turėti politinę kilmę ar efektą ir būti politiškos, tačiau nebūtinai tampa politikos būdu, vieta ar objektu.⁵ Kritiškai mokslo politiškumą vertina ir Mark Warren. Jis teigia, kad ekspertai laboratorijose ar kitose tyrimo institucijose gali nesutarti dėl konkrečių įrodymų teorijoms pagrįsti, santykių tarp darbuotojų ir vadovybės, tyrimų darbotvarkės,

¹ Bruno Latour, *Give me a laboratory and I will raise the world*. Paris, (2014), 168.

² Sheila Jasanoff, „Ordering knowledge, ordering society,“ in: *States of knowledge: The co-production of science and social order*, (2004), 21.

³ Ibid, 40.

⁴ Alexander Bogner, Wolfgang Menz, „How politics deals with expert dissent: The case of ethics councils,“ in: *Science, Technology, & Human Values*, 35.6, (2010), 902.

⁵ Mark B. Brown, „Politicizing science: Conceptions of politics in science and technology studies,“ in: *Social studies of science*, 45.1, (2015), 6.

skiriamų lėšų ar kitų organizacinių aspektų. Vis dėlto, kol šie konfliktai sprendžiami ne įtikinėjimu iš galios pozicijos (angl. *power-laden persuasion*), o diskusija, mokslas netampa politikos veikimo vieta, o institucijose kylantys ginčai nėra politiniai, bet veikiau organizaciniai.⁶ Akademinė diskusija parodo, kad bendrai mokslo ir politikos santykis vertinamas prieštaringai. Mokslinėje literatūroje taip pat nesutariama ir dėl to, ar istorija yra mokslas ta pačia prasme, kuria suvokiame tiksliuosius ar gamtos mokslus. Taip yra dėl to, kad istorija nesiūlo visuotinių dėsnių, o tiriama įvykiai unikalūs ir pasikartojantys tik vieną kartą, todėl neleidžia daryti spėjimų apie ateitį. Vis dėlto, istorikas Edward Carr teigia, kad istorijos moksle, nors ir nesama dėsnių, bet egzistuoja ir atsikartojimų, ir prasmingų mokslinių abstrakcijų. Kaip pavyzdį jis nurodo karo sąvoką – nors nėra dviejų vienodų karų, tai nereiškia, kad istorijos mokslas nesuteikia suvokimo, kas apskritai yra karas.⁷

Šio darbo objektas – diskursinis konfliktas dėl mokslo ir politikos laukų perskyros. Konflikto centre atsidūręs LGGRTC yra istorinių tyrimų institucija, taigi šiuo atveju tiriamas istorijos ir politikos laukų santykis. Kaip sakytą, tarp LGGRTC institucinės kilmės ir ekspertinės veiklos numanoma įtampa, kuri kyla dėl ypatingos šios institucijos svarbos valstybei. Galima teigti, kad prižiūradama šios institucijos tyrinėjamą mokslo sritį valstybė siekia ją panaudoti savo nacionaliniam projektui kurti ir taip kelia iššūkių tyrimų moksliniam nešališkumui. Dėl šios priežasties verta apžvelgti ir dar vieną mokslinės literatūros šaką: nagrinėjančią nacionalizmo santykį su istorijos disciplina.

Vienas žymiausių nacionalizmo tyrinėtojų Ernest Gellner šį reiškinį apibrėžia kaip politinį principą, teigiantį, kad politinis ir etnis vienetas yra tapatūs.⁸ Nacionalizmo centre atsiduria tauta, arba įsivaizduojama bendruomenė – tokią sąvoką siūlo iškilus nacionalizmo teoretikas Benedict Anderson.⁹ Kiekvieną iš šių įsivaizduojamų bendruomenių saisto bendri pamatiniai tautiniai idealai, kuriems įprastai pajungiamas istorijos mokslas. Istorijai tautiniame projekte suteikiamas moralinis matmuo, todėl ji praranda savo, kaip mokslo, neutralumą, o patekusi į politikos sritį yra kuriama politinio elito. Praeities elementai, nukrypstantys nuo kuriamo tautinio idealo, pvz., gėdingi istorijos epizodai, yra atmetami ir maskuojami.¹⁰ Taigi suvokus istorijos vaidmenį šalies nacionaliniame pasakojime, galima pastebėti, kaip ji politizuojama. Pavyzdžiui, Maurice Halbwachs tiria, kaip istorija nacionalizmo yra paverčiama atmintimi. Anot autoriaus, atminties politika konstruojama neatsižvelgiant į tai, kaip istorija „iš tikrųjų“ vyko, bet veikiau siekiant sukurti vientisą ir palankią istorijos reprezentaciją šiuolaikinėje kolektyvinėje sąmonėje.¹¹ Giminišką išvadą siūlo ir Jonathan

⁶ Mark E. Warren, „What is political?“ *Journal of Theoretical Politics*, 11.2, (1999), 221-222.

⁷ Edward Hallett Carr, *What is history?* (Penguin UK, 2018), 5.

⁸ Ernest Gellner, *Nations and nationalism*. (Cornell University Press, 2008), 1.

⁹ Benedict Anderson, *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. (Verso books, 2006).

¹⁰ Raphael Berthele, „A nation is a territory with one culture and one language. The role of metaphorical folk models in language policy debates.“ in: *Cognitive sociolinguistics: Language variation, cultural models, social systems*, (2008), 304.

¹¹ Maurice Halbwachs, *On collective memory*. (University of Chicago Press, 2020), 46-51.

Friedman, tiesa, vietoje *atminties* sąvokos vartojantis terminą *istorija*. Anot jo, istorija yra konstruojama ir ši konstrukcija yra mitinė – ji yra praeities reprezentacija žvelgiant iš dabarties, taigi susieta su dabartine tautine tapatybe.¹² Autoriui istorijos kūrimas – tai būdas kurti tapatybę tokiu būdu, kai sukuriamas ryšys tarp to, kas neva įvyko praeityje, ir dabarties.¹³

Istorijos politika Lietuvoje taip pat susilaukia tyrimų, tiesa, jų tradicija gana jauna. Straipsnyje apie Baltijos šalių atminties politiką Tomas Statkevičius pažymi, kad „istorijos politikos ir atminties politikos tyrimai turi galias tradicijas Vakarų Europos universitetuose, o pokomunistinėse valstybėse jų raida <...> galėjo prasidėti tik prieš kelis dešimtmečius.“¹⁴ Tokios pačios nuomonės ir Vytautas Starikovičius – jis teigia, kad iki pat 2010 m. istorijos politikos tyrinėjimai Lietuvoje buvo reti.¹⁵ Kone daugiausia dėmesio Lietuvoje skiriama (po)sovietinei istorijos politikai tirti. Pavyzdžiui, Ainius Lašas ir kitos tyrė ryšį tarp istorinių įsitikinimų apie sovietmetį Lietuvoje ir šalies ateities grėsmių suvokimo.¹⁶ Šio tyrimo išvada ta, jog kuo labiau neigiamas žmogaus sovietmečio vertinimas, tuo didesnę karinę grėsmę jis jaučia iš šių dienų Rusijos. Neringa Klumbytė teigia, kad Lietuvoje egzistuoja tam tikras „atminties nacionalizmas“, kuris atmeta ir net kriminalizuoja bet kokią teigiamą sovietmečio vertinimą, tačiau užuot įtvirtinęs vienalytį praeities vertinimą, reprodukuoja visuomenėje esančius skirtingus sovietmečio matymus.¹⁷ Literatūrologas Algis Kalėda pastebi, kad istorinis diskursas patiria nuolatinės įtampas „tarp siekiamybės objektyviai rekonstruoti praeitį ir neišvengiamos subjektyvios projekcijos“.¹⁸ Daiva Citvarienė apibendrina, kad mūsų istorija neatsiejama nuo moralės: „[Dešimto] dešimtmečio pradžioje labai aktyviai propaguoti ideologiniai (moraliniai, estetiniai ir kt.) principai jo pabaigoje buvo institucionalizuoti, sankcionuoti ir palaikomi organizacijų bei procedūrų, atitinkančių naujas vertybes.“¹⁹ Citvarienė taip pat pastebi tendenciją, kad Lietuvos istorijos ir atminties politika yra grindžiama priešpriešomis. Anksčiau – prieš carizmą, sovietmetį, o dabar – prieš vakarietišką postmodernizmą: „Sugriuvus ideologinei priespaudai iškilo būtinybė išrasti naują priešą, kuriuo virto vakarietiška kultūra ir visos jos apraiškos – rinkos ekonomika, naujas gyvenimo būdas, postmodernizmas ir t. t.“²⁰

¹² Jonathan Friedman, „Myth, history, and political identity“ *Cultural anthropology*, 7.2, (1992), 194-195.

¹³ Friedman, „The past in the future: history and the politics of identity.“ *American anthropologist*, 94.4, (1992), 837.

¹⁴ Tomas Statkevičius, „Atminties politika Baltijos šalyse: dvi probleminės sritys.“ *Politikos mokslų almanachas*, 13, (2013), 137.

¹⁵ Vytautas Starikovičius, „Istorijos šmėklos ir jų tramdytojai atminties kultūrų tyrimuose.“ *Lietuvos istorijos studijos*, 36, (2015), 141.

¹⁶ Ainius Lašas, Irmina Matonytė, Vaida Jankauskaitė, „Facing past, present, and future: the role of historical beliefs and experiences in the Lithuanian public perception of military threats.“ *Journal of Baltic Studies*, 51.2, (2020), 199-221.

¹⁷ Neringa Klumbytė, „Memory, identity, and citizenship in Lithuania.“ *Journal of Baltic Studies*, 41.3, (2010), 295-313.

¹⁸ Algis Kalėda, „Praeities dabartis: lietuvių istorinio diskurso transformacijos.“ *Metai*, 11, (2008), 77.

¹⁹ Daiva Citvarienė, „Ideologiniai viešojo diskurso konstruktai ir atminties politika posovietinėje Lietuvoje.“ *Darbai ir dienos*, 49, (2008), 165.

²⁰ Ibid, 174.

Tarp ryškiausių istorijos politikos tyrimų Lietuvoje išsiskiria Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (toliau – VU TSPMI) mokslininkų vykdytas projektas „Istorijos politika kaip tautos ir valstybės konstravimo veiksnys“. Šio tyrimo pagrindu sudarytame leidinyje politikos mokslininkai Alvydas Jokubaitis, Raimundas Lopata ir Inga Vinogradnaitė teigia, kad istorijos politika gali būti tirama kaip dviejų veiksnių – istorijos interpretacijos ir politinės galios – sąveika. „Nuo šios sąveikos priklauso, <...> kas, kaip ir kokias patirtis skatina atsiminti, pritildyti, pašalinti ar užmiršti, ir kodėl.“²¹ Kaip pagrindinę Lietuvos istorijos politikos problemą mokslininkai mato skirtingų istorinius naratyvus struktūruojančių tautos vizijų įtampas, kurios sietinos su išsiskiriančiomis Lietuvos valstybės tikslų ir esmės sampratomis.²² ²³ Straipsnių rinkinyje apsvarstomas ir istorijos mokslo objektyvumo klausimas. Filosofas Vytautas Radžvilas kritiškai žvelgia į istorijos mokslinį objektyvumą ir teigia, kad „objektyvistinis“ požiūris į istoriją gali būti traktuojamas tik kaip saviapgaulė, o „istorikas visada kam nors tarnauja.“²⁴ Simona Merkinaitė taip pat kritiškai vertina istorijos pretenziją į mokslumą ir pastebi tendenciją, kad istorijos mokslas krypsta į pozityvistinę pusę ir nebegeba atsakyti žmogui į moralinius klausimus.²⁵ Be kita ko, šiame projekte dalyvavę mokslininkai taip pat pastebi, kad istorijos politikos tyrimų, susietų su jos problematika ir kolektyvinės atminties aktualizacija per politinį procesą, Lietuvoje trūksta, jie vyksta stichiškai, tačiau pabrėžiami jų svarba ir poreikis.²⁶ ²⁷ VU TSPMI mokslininkų leidinyje nurodoma, kad reikalinga empiriškai tirti „interesų kolizijas, išryškinti pagrindinius skirtingų istorijos sampratų sandūros taškus.“²⁸

Taigi apžvelgus užsienio ir Lietuvos akademinę diskusiją dviejuose tyrimų laukuose – mokslo politizavimo ir istorijos politikos – atrandama šio darbo vieta akademinėje diskusijoje. Mokslo politikos santykis nevienalypis, todėl užsienyje susilaukia nemažai tyrimų. Tuo metu Lietuvoje mokslo (ekspertinių) institucijų vaidmuo politikoje išlieka beveik netirtas, o tyrimų tradicija jauna. Taigi šioje vietoje galima pastebėti nišą būsimam darbui: jis leistų plėtotis iki šiol jaunai istorinio lauko tyrimų tradicijai Lietuvoje ir atkreiptų dėmesį į įtampas, matomas Lietuvos istorijos politikoje. Be to, tiriant istorijos politiką Lietuvoje iki šiol nebuvo įtrauktas viešojoje erdvėje vykstančių diskusijų vaidmuo. Šio darbo tyrimo ašis – viešojo diskurso apie Centro krizę analizė, kuri leis geriau

²¹ Raimundas Lopata, Alvydas Jokubaitis, Inga Vinogradnaitė (sud.), *Šiuolaikiniai istorinės sąmonės formavimo būdai: prielaidos, galimybės ir ribos*. (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010), 8.

²² Vilniaus universitetas, *Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys*. Straipsnių rinkinys, (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012), 491.

²³ Lopata, „Istorijos politika ir politikos istorizavimas.“ *Politologija*, 4, (2008), 100.

²⁴ Vytautas Radžvilas, „Istorijos dehumanizavimas ir istorijos etika: mokslinis istorijos tyrinėjimas ir žmogiškojo istorijos matmens paieška,“ kn. *Šiuolaikiniai istorinės sąmonės formavimo būdai: prielaidos, galimybės ir ribos*. (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010), 55.

²⁵ Simona Merkinaitė, „Politinis subjektas istorijos mokyme,“ kn. *Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys*, sud. Vilniaus universitetas, (Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2012), 138.

²⁶ Lopata, Jokubaitis, Vinogradnaitė, *Šiuolaikiniai istorinės sąmonės formavimo būdai*, 9.

²⁷ Vilniaus universitetas, *Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys*, 8.

²⁸ Ibid, 7-8.

suvokti ne tik tarp mokslininkų ir politikų, bet ir visuomenėje esančias įtampas dėl istorijos mokslo padėties Lietuvoje, taigi iš to kyla ir darbo aktualumas bei naujumas.

Keliamas būsimo **tyrimo klausimas**: kokią mokslo ir politikos laukų perskyrą galime matyti per viešąjį diskursą, susiformavusį aplink LGGRTC krizę? Sėkmingai atsakius į tyrimo klausimą, siekiama sužinoti, kokios įtampos matomos tarp mokslo ir politikos Lietuvos istorijos politikos polaukyje ir kokios galios bei žinojimo formos jame cirkuliuoja.

Darbo tikslas ir uždaviniai:

Remiantis Pierre Bourdieu lauko teorija ir Michel Foucault diskurso analizės įrankiais, dekonstruoti įvykusią krizę ir ištirti, koks santykis tarp mokslo ir politikos laukų pastebimas debatuose apie ekspertinę LGGRTC instituciją, veikiančią Lietuvos istorijos politikos polaukyje. Numanomi tokie darbo uždaviniai:

1. Remiantis Bourdieu laukų teorija ir Foucault diskurso analizės metodologine prieiga, sukonstruoti tyrimo dizainą, tinkamą diskursiniam konfliktui dėl istorijos ir politikos laukų santykio analizuoti.
2. Išanalizuoti diskursą, susiformavusį aplink Centro krizę, ir nustatyti, kaip jame konstruojama istorijos-politikos sąveika.
3. Įvardyti konkuruojančių diskursų tvarką ir jų dalyvius.
4. Pateikti išvadas apie konkuruojančių diskursų steigiamą istorijos ir politikos laukų santykį.

Šis magistro baigiamasis darbas struktūruojamas taip: pirmajame skyriuje pristatoma Bourdieu lauko teorija, tuomet ji papildoma Foucault diskurso analizės įrankiais. Antrajame skyriuje, remiantis Foucault siūloma tyrimo logika, sudaromas šio tyrimo dizainas. Trečiąją – diskursinio konflikto analizės – dalį sudaro smulkesni poskyriai, išskirti pagal konflikto raidos etapus. Kiekvienas iš poskyrių savo ruožtu skaidomas į dvi dalis – naratyvinę ir analitinę.

1. Laukas kaip būdas mąstyti apie socialinę tikrovę

Šioje darbo dalyje išskleidžiama prancūzų sociologo Pierre Bourdieu siūloma lauko teorija. Tuomet ji konceptualizuojama kaip įrankis politikos ir mokslo laukams tirti.

Galios santykiams visuomenėje nagrinėti esti daugybė įvairių teorinių priemonių. Visgi galima pastebėti, kad pakilimą galios teoretikai išgyveno XX a. – būtent tada radosi žymių sociologų ir filosofų Antonio Gramsci, Luis Althusser, Michel Foucault, Roland Barthes, Jean Baudrillard darbai, siekiantys suvokti galios prigimtį ir veikimo principus. Greta šių žymių autorių iškyla ir dar viena XX a. asmenybė, prancūzų sociologas Bourdieu. Jis įsirašo į (politines) galios teoretikų gretas, kadangi sociologiją supranta kaip *itin politinį mokslą*, jam rūpi simbolinio dominavimo strategijos ir mechanizmai.²⁹

Viena svarbiausių (jei ne svarbiausia) Bourdieu autorinių sąvokų – laukas. Lauko teorija siūlo konceptualinių priemonių rinkinį galios santykių ir jų reprodukuojamoms galimybėms tirti. Galima pastebėti, kad Bourdieu savo teorinėmis prielaidomis siekė rasti vietą tarp XX a. paplitusių marksistinių-struktūralistinių teorijų: jo teorijoje matyti ir tam tikros marksizmo įtakos, šios minties sąvokų perėmimas ir savitas interpretavimas. Bourdieu laukas apibrėžiamas kaip socialinių ryšių sistema, veikianti pagal tam tikras nustatytas taisykles, turinti savo veikimo logiką ir santykių struktūrą. Laukai gali būti skaidomi į smulkesnius laukus – šie savo ruožtu vadinami stambesniojo lauko polaukiais. Pavyzdžiui, stambų mokslo lauką sudaro įvairių mokslinių disciplinų polaukiai: matematikos, fizikos, istorijos. Dažnai lauko sąvoka aiškinama pasitelkiant žaidimo analogiją. Lauke egzistuoja iš anksto nutartos žaidimo taisyklės, įvairūs žaidėjai dalyvauja jame, turėdami skirtingas startines pozicijas. Jos gali kisti, žaidėjai gali iškristi iš žaidimo ir į jį gali įsiliesti kiti – kartais lengviau, kartais sunkiau. Kiekvieno žaidėjo įgyti įgūdžiai, įpročiai ir savita veikimo logika – tai jo *habitus*. Žaidėjai taip pat pradeda žaidimą turėdami tam tikrą kapitalą, kurį žaidimo metu gali pasididinti arba prarasti. Nors Bourdieu pasiskolina marksizmui būdingą kapitalo sąvoką, vis dėlto lauko teorijoje ji nėra marksistinė, autorius remiasi savita logika ją operacionalizuodamas. Kapitalas yra tai, ką žaidėjai atsineša į lauką kaip pagalbines priemones, bet kartu tai ir žaidimo laimėjimas. Galima teigti, kad Bourdieu teorijoje kapitalo sąvoka prilyginama pačiai galiai. Visa ši žaidimo struktūra palaikoma vidinės kovos ir laukas egzistuoja tol, kol jame yra dėl ko kovoti. Bourdieu išskiria net kelias kapitalo rūšis – ekonominę, kultūrinę, socialinę ir simbolinę. Ekonominis kapitalas įprastai suvokiamas kaip finansiniai ištekliai, kultūrinis – kaip žinios, įgūdžiai, kompetencijos, socialinis – tai žaidėjo turimi ryšiai, santykiai su kitais lauko dalyviais. Galiausiai simbolinis kapitalas – tai iš visų prieš tai minėtų kapitalo formų susidedanti bendra žaidėjo reputacija, jo autoritetas, kurį, be kita ko, galima perkelti iš vieno lauko į kitą. Siekiant tirti lauką ir jį empiriškai apibrėžti, privalu klausti: dėl ko yra kovojama

²⁹ Pierre Bourdieu, Louc Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, (Vilnius: Baltos lankos, 2003), 77.

konkrečiame lauke? Kartu svarbu atsižvelgti ir į tai, kad lauke vyksta ne tik kova dėl kapitalo, tačiau ir dėl to, kaip laukas bus suprantamas ir kaip perbraižomos jo ribos.

Šio tyrimo rėmuose svarbu klausti, dėl ko yra kovojama Lietuvos istorijos politikos polaukyje? Galima teigti, kad pagrindinis šio žaidimo prizas – tai galimybė spręsti, kokį istorinį pasakojimą kursime, koku būdu bus atrenkami elementai, tinkantys į pasakojimą, ir kaip bus nusprendžiama, kurie atmetami. Be kita ko, per Centro viduje ir aplink jį vykstančias veikėjų – mokslinink(i)ų, politik(i)ų, žurnalistų|čių ir kitų piliečių – kovas yra siekiama perbraižyti ribą tarp istorijos mokslo ir politikos laukų.

1.1. Akademinių lauko vieta Bourdieu teorijoje

Bourdieu lauko teorijoje atskiras dėmesys yra skirtas keliems konkrečioms laukams. Pavyzdžiui, autorius yra parašęs darbus apie kultūros, meno, žurnalistikos laukus. Ypatingo mokslininko dėmesio susilaukė ir akademinis laukas, kuris aktualus šio magistro darbo tyrimo kontekste. Akademinis laukas yra analizuojamas Bourdieu darbe „Homo academicus“. Bourdieu šioje knygoje siekė išanalizuoti Prancūzijos universiteto kaip institucijos struktūrą ir veikimą, įvairias jame veikiančias galias, trajektorijas ir tam tikras agentų pozicijas, „profesorišką“ pasaulio matymą.³⁰ Šis tyrimas įdomus ir unikalus, nes Bourdieu pats įsirašo į Prancūzijos socialinių mokslų akademinį lauką. Pasirinkdamas jį savo tyrimo objektu, autorius įtraukia į analizę save patį, taigi socioanalizėje yra ne tik objektyvuojantysis, bet ir objektyvuojamasis. Nors šios lauko analizės objektas ir metodika yra pritaikyta specifiniam Prancūzijos kontekstui, „Homo academicus“ galima skaityti kaip bet kurio akademinio lauko tyrimo programą.

Anot Bourdieu, poreikis tirti akademinį lauką ir jo žaidėjus kyla iš to, kad „socialinis mokslas dėl paties savo objekto prigimties <...> negali būti neutralus, nešališkas, apolitiškas. Jis niekuomet nebus „neprieštaringas“ kaip gamtos mokslai.“³¹ Akademinį lauką Bourdieu išskiria iš kitų kaip tą, kuriame nuolatos kovojama dėl teisės apibrėžti, kas yra socialinis pasaulis, tačiau šių dienų akademinis pasaulis ypatingas dar ir tuo, kad jo verdiktai ir pareiškimai turi bene didžiausią socialinę galią.³² Būtent dėl šios priežasties Bourdieu šį lauką mato kaip nuolat patiriantį susidūrimus su pasipriešinimo ir kontrolės formomis, kurios grasina atimti jo autonomiją. Šios kontrolės formos kyla ne tik iš išorės, bet ir iš lauko vidaus – patys mokslininkai nuolat rungtis dėl to, kas galės kalbėti tiesą apie socialinį pasaulį, apibrėžti sąvokas bei skirtį tarp gera ir bloga.³³ Taigi akademinis laukas tampa ypatingos politinės kovos vieta ir yra įdomus kaip tyrimo objektas. Anot Bourdieu, mokslo

³⁰ Bourdieu, Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 96.

³¹ Ibid, 77.

³² Ibid, 100.

³³ Ibid.

lauko atstovų padėtis šiame politiniame žaidime, kaip ir jų *habitus*, formuoja jų požiūrį į akademinis reikalus, taip pat ir į politinius.

Bourdieu teigia, kad vidinių kovų dėl mokslinio autoriteto socialinių mokslų lauke, t.y., dėl galios kurti, primesti ir diegti įteisintą socialinio pasaulio reprezentavimą laimėjimas yra vienas iš politiniame lauke vykstančios klasių kovos laimėjimų.³⁴ Bourdieu akademiniam lauke vykstančias kovas mato kaip išskirtines pretenzijas į socialinės tikrovės apibrėžimą mokslo vardu. Toks būdas vyraujančią socialinio pasaulio reprezentavimo formą pateikti kaip mokslinę yra itin veiksmingas ir sunkiai atpažįstamas, taigi dėl to verta kovoti.³⁵ Be kita ko, Bourdieu taip pat pastebi, kad moksliniam laukui išskyla naujų, iki šiol nematytų grėsmių. Kaip vieną iš jų jis įvardija valstybės kišimasi ir ekonominių interesų skverbimasi į mokslo ir meno pasaulį ir tendenciją išplėsti iš intelektualų jų gebėjimą vertinti, pakeičiant tai tokiais žurnalistiniais kriterijais, kaip aktualumas, skaitomumas ir naujumas.³⁶ Taigi Bourdieu sugrėsmina siekį mokslą primityvinti, paversti jį populiariosios kultūros dalimi, taip pat ir siekį paversti mokslą tarnauti valstybės politiniams ir ekonominiams interesams. Bourdieu rūpėjo tirti užslėptas intelektualų pasaulio ydas, todėl simptomiška, kad, anot autoriaus, tikrą intelektualą apibūdina jo nepriklausomybė nuo esamos valdžios, nuo ekonominės ir politinės galios kišimosi.³⁷ Mokslo laukas – tai sritis, kur tyrėjai yra autonomiški ir, norėdami prieštarauti vieni kitiems, turi mesti į šalį visus nemokslinius ginklus – pradėdant akademinės valdžios priemonėmis.³⁸ Nors mokslo laukas pastoviai priverstas gintis nuo įvairių grėsmių, anot Bourdieu, toks polemiskasis laukas yra daug pažangesnis už tą, kur viešpatauja santarvė, grįsta lanksčiomis ir miglotomis sąvokomis.³⁹ Visgi kone neišvengiamas susidūrimas su išorės spaudimu, pasak Bourdieu, verčia intelektualus rinktis vieną iš dviejų strategijų: tapti ekspertu, tarnaujančiu dominuojantiems, arba likti nepriklausomu nereikšmingu senamadišku kūrėju, kurį simbolizuoja savame dramblio kaulo bokšte postringaujantis profesorius.⁴⁰ Taigi Bourdieu pastebi, kad mokslininkai tam tikra apimtimi privalo eiti į kompromisą su sąžine – siekdami mokslinio pripažinimo ir išlikti aktualūs mokslo lauke, jie priversti paklusti tam tikroms dominuojančioms galios struktūroms.

„Įvade į refleksyviąją sociologiją“ sociologas Louc Wacquant apibendrina Bourdieu minčių esmę štai tokiu būdu: „[N]esupratus šiame [akademiniam] lauke pozicijas apibrėžiančių objektyvių santykių struktūros, kiekvienos iš šių pozicijų primetamų cenzūros formų ir nežinant esančiųjų šiose pozicijose trajektorijų bei kalbinių dispozicijų, neįmanoma iki galo paaiškinti komunikacijos proceso – dėl ko kas nors sakoma, kas tai sako, kas turima omenyje, kas suprantama ir, svarbiausia, kokių tai

³⁴ Bourdieu, Wacquant, 77.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid, 85.

³⁷ Ibid, 83.

³⁸ Ibid, 224.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid, 85.

sukelia socialinių padarinių.⁴¹ Šioje vietoje Wacquant žodžiai leidžia daryti prielaidą, kad lauko teorija, kaip būdas konceptualizuoti galios santykius konkrečiai apibrėžtoje sferoje, derintina su diskurso analizės prieiga. Tolesnėje dalyje bus pristatoma, kaip diskurso analizė praverčia tyrėjui, siekiančiam išsiaiškinti, kokios grėsmės ir įtampos būdingos akademiniam laukui.

1.2. Bourdieu ir Foucault: laukų ir diskursų santykis

Bourdieu, pristatydamas savo lauko teoriją, nepateikia aiškių gairių, kaip ji taikytina empiriškai. Visos Bourdieu sąvokos yra lanksčios ir palieka tyrėjui didelę laisvę, kaip jomis operuoti: tai kartu ir galimybė, ir iššūkis. Visgi, Bourdieu teigimu, miglotas jo sąvokas lemia pati socialinės realybės prigimtis: sociologijai ypač sunku sukurti tikslų mokslą apie netikslą, miglotą, neaiškią tikrovę. Tada geriau, kad sąvokos būtų polimorfinės, lanksčios ir pritaikomos, o ne apibrėžtos, patikrintos ir tiksliai vartojamos.⁴² Bourdieu taip pat būdingas ir tam tikras „metodologinis politeizmas“, kuriuo teigiama, kad nėra vieno metodo socialinei tikrovei tirti, veikiau tyrėjo pasirenkamas metodas turi atitikti nagrinėjamą problemą ir turi būti pastoviai permąstomas tyrimo eigoje.⁴³ Šiame darbe tiriamam konfliktui dėl istorijos mokslo ir politikos laukų santykio, greta esminių Bourdieu teorinių sąvokų, reikalingas ir kito galios teoretiko, Foucault, diskurso analizės teorinis rėmas.

Kai kurių mokslininkų teigimu, Foucault ir Bourdieu teorijos yra itin skirtingos, todėl gali kilti abejonių, ar jos gali būti derinamos.⁴⁴ Viena pagrindinių šių autorių takoskyrų – požiūris į galią ir jos prigimtį. Bourdieu siekia tirti, kas turi galią konkrečiame lauke ir koku būdu bei tikslu ta galia yra naudojama. Tuo metu Foucault apskritai atmeta mintį, kad galia gali kam nors priklausyti. Jo teorijoje galia yra išsklaidyta ir niekam nepriklauso, jam rūpi tik kaip ta galia reiškiasi, bet ne kieno ji.⁴⁵ Nepaisant šių autorių skirtumų, Sadiya Akram, Guy Emerson ir David Marsh išryškina esminius šių autorių panašumus. Pirma, ir Bourdieu, ir Foucault būdingas požiūris, kad veikėjų preferencijos yra nulemtos procesų, kurie jiems ne iki galo pažinūs. Antra, abiem autoriams iš esmės rūpi tas pats klausimas: koku būdu socialinė sistema išlieka veikianti pagal tam tikrą tvarką be represinio ir prievartinio aparato?⁴⁶ Kadangi abiem autoriams įdomu, kaip konstruojama galia, kokias pasekmes ji kuria ir kaip ji artikuliuojama per subjektą, šių autorių metodologijų sintezė galima.⁴⁷ Šio darbo

⁴¹ Bourdieu, Wacquant, 191.

⁴² Ibid, 44.

⁴³ Ibid, 53.

⁴⁴ Staf Callewaert, „Bourdieu, critic of Foucault: The case of empirical social science against double-game-philosophy.“ *Theory, Culture & Society*, 23.6, (2006), 73-98.

⁴⁵ Ingrida Gečienė, „The notion of power in the theories of Bourdieu, Foucault and Baudrillard.“ *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 10, (2002), 119.

⁴⁶ Sadiya Akram, Guy Emerson, David Marsh, „(Re) Conceptualising the third face of power: insights from Bourdieu and Foucault.“ *Journal of Political Power*, 8.3, (2015), 358.

⁴⁷ Ibid.

tyrime dviejų autorių jungtis motyvuojama tuo, kad čia siekiama suvokti įtampas, kylančias sąveikaujant dviejų – politikos ir mokslo – laukų veikėjams bei kaip viešajame diskurse yra konstruojamas šių dviejų laukų santykis, bet ne pačią laukų struktūrą *per se*. Tai, kokiais būdais diskurse pristatoma dviejų laukų kolizija, galima matyti išanalizavus lauko veikėjų diskursines veiklas ir lauke cirkuliuojančias galios (kapitalo) ir žinojimo formas. Taigi, siekiant gilesnio suvokimo apie tiriamą objektą, prasminga remtis ir Bourdieu, ir Foucault sąvokomis. David Eick teigia, kad Foucault ir Bourdieu panašūs savo požiūriu į diskursą kaip konflikto erdvę, kurioje randasi diskurso taisyklės, pašalinančios netinkamą kalbą ir kalbėtojus.⁴⁸ Taigi abiejų autorių dėmesys kalbai, kaip galią struktūruojančiam veiksniai, leidžia derinti jų idėjas. Nors jungtis tarp Bourdieu ir Foucault tiriamuosiuose darbuose nėra dažna, bandymų tai daryti pastebima Susannos Hannus ir Hannu Simola publikacijoje, tiriančioje galios santykius švietimo lauke,⁴⁹ Jennifer A. Schlosser tyrime apie kalėjimų sociologiją,⁵⁰ Tom Inglis Airijos seksualumo lauko tyrime,⁵¹ Lars Bang straipsnyje apie galios sąvoką.⁵²

Dar vienas reikšmingas saitas tarp šių autorių – tai lauko sąvoka, kuri svarbi abiem. Jau pristatyta Bourdieu lauko samprata yra tapusi jo skiriamuoju ženklu akademiniam pasaulyje, tačiau ši sąvoka vartojama ir Foucault. Anot Bang, Bourdieu lauko samprata suvokiama kaip etnografiškas ir antropologiškas struktūrinis vienetas. Tuo metu Foucault laukas kyla ne iš etnografijos, bet veikiau iš kalbos ir diskurso.⁵³ „Žinojimo archeologijoje“ Foucault vartoja sąvoką „diskursyvinis laukas“ – jis nėra taip griežtai apibrėžtas kaip Bourdieu laukas, taip pat per įvairias diskursyvinės praktikos ir dokumentus vieni diskursyviniai laukai gali persidengti su kitais. Laukas Foucault prasme yra istoriškai struktūruotas ir susijęs konkrečia galia ir žinojimu.⁵⁴ Bang išskirdamas sąsajas tarp Bourdieu ir Foucault, pasiūlo dvišakę metodologinę prieigą, skirtą tirti galią diskursyviniame lauke, jo epistemologiją, kartu ir Bourdieu siūlomą sociologinį lauko topografinį žymėjimą (angl. *sociological mapping of the field*). Papildomo – diskursyvinio lauko – sluoksnio įvedimas į įprastą lauko analizę suteikia geresnį suvokimą apie įvairių lauko veikėjų dispozicijas. Tolimesnėje darbo dalyje plačiau pristatoma Foucault diskurso analizės prieiga, kuri sudaro pagrindą šio tyrimo dizainui.

⁴⁸ David Eick, „Discourses on Language and Symbolic Power: Foucault and Bourdieu.“, in: M. Grenfell & M. Kelly (Eds) *Pierre Bourdieu: language, culture and education: theory into practice*, (Oxford: Peter Lang, 2004), 85.

⁴⁹ Susanna Hannus, Hannu Simola, „The effects of power mechanisms in education: Bringing Foucault and Bourdieu together.“ *Power and Education*, 2.1, (2010), 1-17.

⁵⁰ Jennifer A. Schlosser, „Bourdieu and Foucault: A conceptual integration toward an empirical sociology of prisons.“ *Critical Criminology*, 21.1, (2013), 31-46.

⁵¹ Tom Inglis, „Foucault, Bourdieu and the field of Irish sexuality.“ *Irish Journal of Sociology*, 7.1, (1997), 5-28.

⁵² Lars Bang, „Between the Cat and the Principle: an encounter between Foucault's and Bourdieu's conceptualisations of power.“ *Power and Education*, 6.1, (2014), 18-31.

⁵³ Ibid, 21-22.

⁵⁴ Ibid, 22.

2. Diskurso analizė kaip prieiga dviejų laukų santykiui tirti

Šioje darbo dalyje pristatoma diskurso sąvoka ir apibrėžiama, ką reiškia analizuoti diskursą šiame tiriamajame darbe, tuomet išskleidžiama Foucault diskurso analizės metodologinė prieiga. Pristačius esminius Foucault diskurso analizės įrankius, jais remiantis sukonstruojamas ir šio tyrimo dizainas: pristatoma duomenų atranka ir konkretūs analizės žingsniai.

2.1. Viešojo diskurso samprata

Prieš pristatant diskurso analizės prieigos logiką, privalu apibrėžti, kas šiame darbe laikytina viešuoju diskursu. Kaip pastebi Marianne Jørgenson ir Louise J. Phillips, diskurso sąvoka įvairiuose moksliniuose tekstuose yra populiariai vartojama, tačiau dažnai arba apibrėžiama neaiškiai, arba įvairiuose kontekstuose vartojama skirtingomis reikšmėmis.⁵⁵ Siekiant tyrinėti diskursą, kyla iššūkių ne tik bandant apibrėžti tyrimo objektą, bet ir išsirinkti tinkamą analizės prieigą, kurių po bendru diskurso analizės terminu yra daugybė. Jørgenson ir Phillips savo ruožtu siūlo tokį diskurso apibrėžimą, nuo kurio ir atsispiriami šiame darbe: diskursas – tai tam tikras būdas pažinti pasaulį ir kalbėti apie jį ar kurį nors jo aspektą. Šis kalbėjimas savaime nėra neutralus, jis prisideda prie socialinių santykių kūrimo ir keitimo.⁵⁶ Taigi viešasis diskursas – tai viešojoje erdvėje vykstančių piliečių diskusijų kuria nors tema visuma. Viešoji erdvė čia suvokiama ne kaip Jurgen Habermas suformuotas idealas, bet veikiau kaip medijuota arba nemedijuota platforma piliečių nuomonėms reikšti, pavyzdžiui, socialiniai tinklai, žiniasklaidos priemonės, institucijos arba viešos miesto vietos (pvz., mitingų ar protesto akcijų metu).

Šiame darbe remiamasi Foucault siūloma diskurso analizės prieiga. Autoriui rūpi vadinamoji archeologinė diskurso analizė – jis siekia suvokti, kokios taisyklės apibrėžia, kurie teiginiai yra priimami kaip teisingi (turi teisę būti sakomi) tam tikrame istoriniame, instituciniame, socialiniame kontekste. Taigi, anot Foucault, tiesa yra diskursyvinis konstruktas, kuris kinta laike. Vadinasi, atliekant diskurso analizę, tyrėjo uždavinys nėra išsiaiškinti, kas slypi už diskurso ar ką subjektai turi omenyje sakydami vienus ar kitus teiginius. Diskurso analizės tikslas – atsirinkus dominančio diskurso tekstyną, atrasti panašumus ar dėsningumus tarp to, kas pasakyta ar parašyta, ir bandyti suvokti tų ištarų socialinius padarinius.⁵⁷ Šio tyrimo klausimui atsakyti pasirinkta atlikti viešajame diskurse įsiplieskusio konflikto dėl mokslo ir politikos santykio analizę. Viešuoju diskursu čia laikomi žodžių ir tekstų, skirtų situacijai Centre aptarti, visuma. Šis diskursas vyksta viešojoje erdvėje

⁵⁵ Marianne W. Jørgensen, and Louise J. Phillips, *Discourse analysis as theory and method*. (Sage, 2002).

⁵⁶ *Ibid*, 1.

⁵⁷ *Ibid*, 21.

– socialiniuose tinkluose, žiniasklaidos priemonėse, mitinguose mieste – ir jame gali dalyvauti visi piliečiai. Tiesa, ne kiekvieno piliečio svoris diskusijoje yra vienodos svarbos, todėl prasminga tirti ir atskirų diskurso dalyvių pozicijas, jų svorį konflikte. Kadangi viešajame diskurse pristatomas konfliktas dėl istorijos ir politikos laukų santykio, siekiama identifikuoti konflikte dalyvaujančius konkuruojančius diskursus ir kiekvieno jų vidinę sąrangą.

2.2. Foucault diskurso analizės logika

Šio darbo analizės dalyje remiamasi diskurso analizės įrankiais, aprašytais Foucault darbe „Seksualumo istorija“.⁵⁸ Jame Foucault nagrinėja seksualumo diskurso atsiradimą ir cirkuliavimą visuomenėje. Ketvirtajame „Seksualumo istorijos“ skyriuje „Seksualumo dispozityvas“ yra pristatoma Foucault seksualumo diskurso analizės programa. Šie diskurso analizės žingsniai, nors sukonstruoti konkrečiai seksualumo diskurso tyrimui, gali būti taikomi ir kitiems diskursams tirti. Dėl šios priežasties konceptualūs įrankiai, Foucault siūlomi seksualumo diskursui analizuoti, šiame darbe pritaikomi ir nagrinėti diskursiniam konfliktui dėl istorijos ir politikos santykio, siekiant suvokti, kokioms galioms ir žinojimo formoms cirkuliuoja jame ir kas (koku būdu) pretenduoja į „tiesos“ valdymą šiame diskurse. Verta aptarti Foucault išskiriamus penkis pagrindinius tiriamo diskurso bruožus, kurie leidžia apčiuopti pačios diskurso sąvokos svarbiausius elementus:⁵⁹

1. *Negatyvus santykis.* Anot Foucault, santykis tarp galios ir diskurso visada tik negatyvus, susijęs su atmetimo, pašalinimo, užtvėrimo ar nuslėpimo procedūromis. Taigi diskursą tvarkanti instancija diskurse įveda įvairius trūkumus, spragas, netolydumus, paženklina jo sienas ir turi galią spręsti, kas yra už diskurso ribų.
2. *Taisyklės instancija.* Diskursą struktūruojanti galia gali diktuoti savo įstatymą ir brėžti perskyrą tarp to, kas yra leidžiama ir draudžiama, teisėta ir neteisėta. Pasak Foucault, grynąją galios formą įkūnija įstatymų leidėjo funkcija, kurios veiksmai diskurso atžvilgiu įgauna juridinį-diskursinį pobūdį.
3. *Draudimo ciklas.* Tramdomo diskurso atžvilgiu taikomas draudimo įstatymas, o pagrindinis jo įgyvendinimo instrumentas – bausmės grėsmė.
4. *Cenzūros logika.* Ši logika pasireiškia trimis formomis: teigiant, kad kas nors yra draudžiama, neleidžiant, kad tai būtų pasakoma ir neigiant, kad tai egzistuoja.
5. *Vieningas dispozityvas.* Diskursas visur – ir valstybiniu, ir šeimos lygmeniu – valdomas tuo pačiu būdu, nuolat atgaminant įstatymo, draudimo ir cenzūros mechaniką.

⁵⁸ Michel Foucault, *Seksualumo istorija*, (Vilnius: Vaga, Pirma knyga: „Valia žinoti“), 1999, 7-99.

⁵⁹ Ibid, 65-67.

Kaip matyti išskirtuose diskurso bruožuose, Foucault pasiūlo būdą analizuoti tam tikro žinojimo susiformavimą vartodamas *galios* sąvoką. Paminėtina, kad lietuviškajame „Seksualumo istorijos“ vertime *galia* netiksliai verčiama kaip *valdžia*, šias dvi sąvokas suplakant į vieną. Svarbu apibrėžti, kaip Foucault suvokia galios konceptą, kadangi jo vartoseną specifinė. Foucault jį įveda siekdamas paaiškinti, kad diskursas visada susijęs su tam tikrais galios santykyiais, tačiau čia neturima omenyje centralizuota valdžia, kuri įprastai siejama su valstybės institucinėmis valdymo formomis. Galia šiame kontekste apibrėžiama taip:

„Valdžią [Galią] pirmiausia reikia suvokti kaip daugybę jėga grindžiamų santykių, imanentiškų tai sričiai, kurioje jie reiškiasi, ir ją iš esmės organizuojančių; suvokti kaip žaidimą, kuris per kovą ir nepaliaujamus susidūrimus juos transformuoja, stiprina, sukeičia vietomis; suvokti kaip daugybę atramos taškų, kuriuos šie jėgos santykiai suranda vieni kituose tokiu būdu, kad susikuria grandinė ar sistema arba, priešingai, – atsiranda atotrūkiai ir prieštaravimai, juos atskiriantys vienus nuo kitų; pagaliau suvokti kaip strategijas, kurių dėka santykiai įveiksinami ir kurių bendras piešinys arba institucinė kristalizacija įsikūnija valstybės aparatuose, įstatymų formuluotėse ir socialinės hegemonijos formose.“⁶⁰

Ši kompleksinė, neaptaki galios sąvoka yra būtina, siekiant pagilinti suvokimą, ką reiškia analizuoti diskursą Foucault siūlomu būdu. (Be kita ko, galima pastebėti, kad tai, kaip Foucault suvokia galią, iš esmės panašu ir į tai, kaip Bourdieu apibrėžia lauko veikimą savo teorijoje.) Iš čia išplaukia, kad diskurso analizė – tai įvairių diskurse besireiškiančių galios santykių, jų susidūrimų, poslinkių, stiprėjimų, silpnėjimų, prieštaravimų ir bendrų strategijų atsiradimo ir nnykimo analizė. Tokiu būdu analizuojant viešąjį diskursą dėl politikos ir mokslo santykio, siekiama užčiuopti aukščiau įvardytus diskurso bruožus bei apibūdinti, kokie galios veikimo principai struktūroja diskursą. Anot Foucault, diskurse, kuris formuojamas santykyje su galia, visada randasi ir pasipriešinimo atvejai: tai ir pavieniai taškai, mazgai, ir pasipriešinimo židiniai, kurie yra tankiau ar rečiau išbarstyti laike ir erdvėje, kurie gali sukelti radikalius pertrūkius.⁶¹ Remiantis šiomis prielaidomis, atliekant diskurso analizę privalu žvelgti į konkuruojančių diskursų iškilimo sąlygas ir veikimo principus.

Foucault ne tik apibrėžia, ką reiškia analizuoti diskursą, bet ir pasiūlo keturias savojo metodo taisykles:⁶²

⁶⁰ Foucault, *Seksualumo istorija*, 72.

⁶¹ Ibid, 75.

⁶² Ibid, 77-79.

1. *Imanentiškumo taisyklė*. Diskurso analizę Foucault siūlo pradėti nuo galios-žinojimo „vietinių židinių“. Tai galios santykiai, pasireiškiantys įvairiomis diskurso formomis – per savianalizę, kvotas, prisipažinimus, interpretacijas, pokalbius.
2. *Nuolatinių variacijų taisyklė*. Foucault teigimu, atliekant diskurso analizę, neverta svarstyti, kas yra įgijęs galią konkrečiame diskurse. Foucault nemano, kad galia apskritai kam priklauso, ji veikia cirkuliuoja necentralizuotai, yra išsisklaidžiusi visuomenėje. Verčiau jis siūlo ieškoti kitimų, kuriuos jėgos santykiai skatina savo veiksmis, galios-žinojimo santykių poslinkių.
3. *Dvigubo sąlygotumo taisyklė*. Diskurso tyrėjui reikia galvoti apie dvigubą sąlygotumą: specifinės taktikos („vietiniai židiniai“) sudaro tam tikrą visumą, taigi suformuoja tam tikras bendras strategijas, o bendresnės strategijos savo ruožtu įveiksmia ir pavienes specifines taktikas. Taigi diskurse reikia ieškoti, kaip paskiri galios santykiai keičia bendras diskurso dalyvių strategijas ir atvirkščiai.
4. *Taktinio diskursų polivalentiškumo taisyklė*. Anot Foucault, galia ir žinojimas jungiasi būtent diskurse. Visgi diskurso nereikia įsivaizduoti tik kaip padalinto tarp priimto ir atmesto diskurso ar tarp viešpataujančio diskurso ir jam pavaldaus, bet veikia kaip sancaupą daugybės diskurso elementų, galinčių veikti įvairiausiomis strategijomis. Konkuruojantys diskursai nebūtinai vidujai vientisi, jiems taip pat gali būti būdingas netolydumas ir vidinės diskursinės įtampos. Analizuoti diskursą – tai jį „atkurti su visu tuo, ką jis turi savy išsakyto ir nuslėpto, su privalomais ir draudžiamais sakymais <...> priklausomai nuo to, kas kalba, priklausomai nuo jo galios pozicijos, nuo institucinio konteksto, kuriame jis patalpintas.“⁶³ Be to, diskursas gali paskatinti ir „grįžtamojo“ diskurso atsiradimą, kuris gali operuoti tomis pačiomis taktikomis priešingiems tikslams siekti.

„Seksualumo istorijoje“ Foucault taip pat atseka ir tam tikrų diskursų formavusių įvykių chronologiją. Ši chronologinė procesų analizė prasminga, kadangi leidžia pamatyti, kaip laike vystėsi diskursas, įsitikinti, kad diskursas nėra nepaslankus ir homogeniškas, bet priešingai – pastoviai kintantis, vis reformuluojamas per įvairias diskurso formuotojų praktikas. Remiantis šiame poskyryje pristatytu Foucault diskurso analizės projektu, toliau išgryninamas šio darbo tyrimo dizainas.

2.3. Tyrimo dizainas

Atsispiriant nuo Bang pasiūlytos dvišakės metodologinės priegigos, bus atliekamas dvisluoksnis tyrimas, kuriame dera Bourdieu lauko teorija ir Foucault diskurso analizės priega. Siekiant išgryninti

⁶³ Foucault, 79.

viešajame diskurse konkuruojančius diskursus dėl istorijos ir politikos laukų santykio, darbe bus remiamasi Foucault „Seksualumo istorijoje“ pasiūlyta diskurso analizės prieiga.

Atliekant viešojo diskurso analizę, bus svarbiausi šie medžiagos tipai ir šaltiniai:

- Oficialiais LGGRTC sklaidos kanalais skelbiama informacija apie Centro veiklą;
- Institucijos veiklą reglamentuojantys teisės aktai;
- Centro krizės tema žiniasklaidos parengti straipsniai, taip pat konflikto dalyvių nuomonę išreiškiantys straipsniai žiniasklaidoje, komentarai, pasisakymai soc. tinkluose;
- Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdžių įrašai.

Siekiant analizuoti diskursinį konfliktą, išskiriami šie analizės žingsniai:

1. *Duomenų atranka ir tiriamų tekstų korpuso sudarymas.* Išskyrus teisės aktus ir kitus reglamentus, pasirinkti duomenys nuo 2020 07 01 iki 2021 04 22. Tai periodas nuo Jakubausko paskyrimo iki jo atstatydinimo ir naujojo vadovo Bubnio paskyrimo, kai vyko aktyviausios diskusijos dėl Centro politizavimo.⁶⁴ Taigi pagrindiniai duomenų atrankos kriterijai, iš kurių bent vieną privalu atitikti, yra šie:

- Tekstas yra publikuotas pagrindiniuose šalies internetinės žiniasklaidos portaluose ir jame randami raktažodžiai „LGGRTC“ ir/arba „Adas Jakubauskas“. Internetinė žiniasklaida, priešingai nei tradicinė (spauda, radijas, televizija), pasirinkta remiantis tuo, kad „Kantar“ atlikto 2020 m. tyrimo duomenimis, net 41 proc. viso vartotojų medijoms skiriamo laiko yra praleidžiama naršant internetinę žiniasklaidą. Televizijai vartotojai skiria tiek pat – 41 proc., tačiau galima teigti, kad šiuolaikinė internetinė žiniasklaida dengia ir svarbiausias televizijos naujienas. Spaudai ir radijui vartotojai skiria atitinkamai 2 ir 16 proc. savo laiko, tad šios žiniasklaidos priemonės motyvuotai atmetamos kaip mažiau aktualios.⁶⁵
- Tekstas yra publikuotas viename iš oficialių Centro sklaidos kanalų (tinklapyje *genocid.lt*, oficialioje Centro „Facebook“ paskyroje ar pan.)
- Tekstas yra publikuotas viešojo diskurso dalyvių asmeninių socialinių tinklų paskyroje, pavyzdžiui, „Facebook“.

⁶⁴ Pažymėtina, kad su keliomis išimtimis į analizę įtraukiami tekstai ir iš kitų laikotarpių, jei jie praplečia suvokimą apie tam tikrų diskurso dalyvių judėjimo tarp laukų trajektorijas ir jų *habitus* iki konflikto arba po jo.

⁶⁵ Kantar, „Metinė žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2020“, *kantar.lt* <http://www.kantar.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Metin%C4%97_media_tyrim%C5%B3_ap%C5%BEvalga_2020.pdf> [žiūrėta 2021 10 24]

- Viešojoje erdvėje publikuoti interviu, diskusijų laidos, spaudos konferencijos ir posėdžiai, kuriuos Centro krizės metu rengia arba juose dalyvauja viešojo diskurso dalyviai.
2. *Chronologinė konflikto analizė (naratyvinė tyrimo dalis)*. Šiame žingsnyje įvardijami konflikto raidos etapai ir ryškiausi įtampos taškai, konflikto veikėjų ir jų pozicijų kaita. Šis analitinis žingsnis skirtas pamatyti diskursą formuojančių veikėjų ir instancijų įvairovę ir pirmuosius konkuruojančių diskursų štrichus. Naratyvinė tyrimo dalis atitinka pirmąsias dvi Foucault išskirtas diskurso analizės taisykles ir leidžia, chronologiškai dekonstruojant konfliktą, užčiuopti diskurse esančių galios-žinojimo santykių poslinkius, vykstančius per laiką.
 3. *Konkuruojančių diskursų ir jų dalyvių išskyrimas (analitinė tyrimo dalis)*. Šiame žingsnyje įvardijami dėl dviejų laukų perskyros konfliktuojantys diskursai ir jų sąranga. Analitinė tyrimo dalis atitinka kitas dvi Foucault metodo taisykles ir suteikia gilesnį suvokimą apie tai, kaip per įvairias diskursines veiklas skleidžiasi diskurso dalyvių individualios ir kolektyvinės strategijos. Siekiant įvertinti įvairių diskurso produkuotojų – mokslinink(i)ų, politik(i)ų, žurnalistų|čių, kitų piliečių – veikimą ir svorį diskurso lauke ir geriau suprasti, kodėl sakoma (ar daroma) tai, kas sakoma, bus atsekamos ir jų pozicijos lauke, turimas kapitalas, *habitus* ir kovos objektas.

Antras ir trečias analizės žingsniai atliekami pagrečiui analizuojant kiekvieną diskursinio konflikto raidos etapą, neatskiriant visos analitinės tyrimo dalies nuo naratyvinės. Tokia logika pasirinkta siekiant analizės nuoseklumo ir aiškumo, skaitymo fokuso išlaikymo.

Diskurso analizė kaip metodas turi ir jam būdingų ribotumų, todėl prieš ją atliekant verta įvardyti esminį. Tyrėjas ar tyrėja, analizuojantys diskursą jiems artimoje srityje, ypač siekiantys išskirti konkuruojančius diskursus, neišvengiamai pasirenka vertybiškai artimesnę poziciją. Kadangi indukcinis tyrimo metodas palieka vietos tyrėjo(s) subjektyvumui ir nesiūlo vienos tiesos, tyrėjo(s) asmeninės patirtys ir preferencijos gali daryti įtaką analizės rezultatams. Taigi kertinis iššūkis tyrėjui|ai yra šis: išlaikyti tokią distanciją nuo diskurso, kuri leistų kuo nešališkiau žvelgti į jį ir pristatyti visapusišką jo vaizdą, atsiribojant nuo galimo vertinimo.

3. LGGRTC diskursinio konflikto analizė

2020 m. liepos 1 d. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus pareigas pradėjo eiti Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas, Mykolo Romerio universiteto profesorius Adas Jakubauskas.⁶⁶ Naująjį Centro vadovą slaptu balsavimu išrinko LR Seimas. Pagal įstatymą, generalinis direktorius paskirtas penkerių metų kadencijai.⁶⁷ Vis dėlto, netrukus po naujojo vadovo paskyrimo, jo vykdoma veikla ir pokyčiai Centro valdyme tapo viešų diskusijų tarp Centro mokslininkų, politikos veikėjų ir viešosios nuomonės formuotojų objektu. Viešumoje pradėjo rasti Centro istorikų kreipimaisi, kuriuose skūstasi bandymais politizuoti mokslinius tyrimus, apribota prieiga prie duomenų, mobingu iš naujosios Centro direkcijos. Nestigo ir Jakubausko palaikytojų, kurie teigė, jog su naująja direkcija siekiama susidoroti, kadangi ji ėmėsi sustabarėjusio Centro pertvarkų. Pirmieji skandalo atgarsiai žiniasklaidoje pasirodė jau 2020 m. spalio mėnesį, kai keturi Centro istorikai anonimiškai davė interviu *lrt.lt* ir pristatė Centre susiklosčiusią situaciją – naujosios vadovybės siekį tyrimų instituciją paversti politikos įrankiu atminties karuose.⁶⁸ Vėliau vis dažniau prabilta apie istorikų patiriamą emocinį ir psichologinį smurtą, po kurio ilgamečiai specialistai nusprendė palikti Centrą, o skandalo epicentre atsidūrė istorikė Mingailė Jurkutė, kuri buvo atleista iš pareigų, motyvuojant darbo etikos pažeidimais.⁶⁹ Vis dėlto, kaip teigė kolegę palaikę istorikai, ji buvo atleista už viešai išsakytą kritiką vadovybei. Po pakartotinių Centro mokslininkų kreipimųsi į Seimą ir po akademinės bendruomenės atsiribojimo nuo Centro veiklos, Seimo Valdyba subūrė darbo grupę situacijai Centre ištirti. Darbo grupei vadovauti paskirta Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė. Į grupę taip pat deleguoti parlamentarai Paulius Saudargas, Arvydas Pocius, Andrius Navickas, Tomas Bičiūnas, Julius Sabatauskas ir Jonas Jarutis. Darbo grupės pateiktose išvadose teigta, „kad šis vadovas negali užtikrinti sklandaus ir efektyvaus centro darbo“.⁷⁰ 2021 m. balandžio 1 d. vykusio slaptu balsavimu Seime metu nuspręsta nušalinti Jakubauską nuo Centro generalinio direktoriaus pareigų vos po devynis mėnesius trukusio vadovavimo.⁷¹ Po šio įvykio numalšintos įtampos, visuomenėje kilusios dėl dviejų laukų – mokslo ir

⁶⁶ Jūratė Skėrytė, „A. Jakubauskas paskirtas Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktoriumi.“ *15min.lt*, 2020 m. birželio 25 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-jakubauskas-paskirtas-gyventoju-genocido-ir-rezistencijos-tyrimo-centro-direktoriumi-56-1338300> > [žiūrėta 2022 01 09]

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 pakeitimo įstatymas* < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ae72d0047b411e88151f16ae94c33e2> > [žiūrėta 2021 10 05] Įstatymo tekstas pridedamas kaip priedas Nr. 1.

⁶⁸ Modesta Gaušaitė-Znutienė, „Prabilo Genocido centro darbuotojai – nerimauja dėl centro politizavimo ir istorikų kiršinimo.“ *lrt.lt*, 2020 m. spalio 14 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1241232/prabilo-genocido-centro-darbuotojai-nerimauja-del-centro-politizavimo-ir-istoriku-kirsinimo> > [žiūrėta 2021 10 05]

⁶⁹ LGGRTC, „Pasirašytas įsakymas nutraukti darbo sutartį.“ *genocid.lt*, 2021 kovo 12 d. < <http://genocid.lt/centras/lt/3301/a/> > [žiūrėta 2021 10 14]

⁷⁰ Skėrytė, „Genocido centras efektyviai dirbti su šiuo vadovu negali – V. Čmilytė-Nielsen.“ *bns.lt*, 2021 m. kovo 19 d. < <https://www.bns.lt/topic/1912/news/63425665/> > [žiūrėta 2021 10 05]

⁷¹ BNS, „Seimas atleido Genocido centro direktorių A. Jakubauską (atnaujintas).“ *bns.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. < <https://www.bns.lt/topic/1912/news/63515635/> > [žiūrėta 2021 12 18]

politikos – susidūrimo. Tai, kaip ši kolizija buvo pristatyta viešajame diskurse, turėjo lemiamos įtakos politiniam sprendimui atšaukti valstybės tarnautoją. Taigi prasminga atlikti diskurso analizę, norint suvokti, kokias slinktis istorijos politikos polaukyje paskatino diskurso formuotojai. Vis dėlto prieš pristatant diskurso analizę, svarbu atlikti du tarpinius žingsnius, kurie leis geriau suvokti konflikto prielaidas: pirma, išanalizuoti Centro institucinę logiką per jo veiklą reglamentuojančius dokumentus, antra – pristatyti pagrindinius diskursinio konflikto veikėjus ir jų pozicinę pasiskirstymą viešojoje erdvėje.

3.1. LGGRTC statusas ir misija

Norint geriau suvokti aplink Centrą kilusių debatų prielaidas ir esmę, svarbu pažvelgti į tai, kaip Centro statusas apibrėžiamas įstatymu. Centro veiklą ir funkcijas reglamentuoja LGGRTC įstatymas.⁷² Pačiame įstaigos pavadinime nurodoma, kad Centras visų pirma yra tyrimo institucija. Vis dėlto, Centro įstatymo 2 straipsnio 1 punkte nurodoma, kad Centras yra *valstybės įstaiga*, vadinasi, jau šioje vietoje įstatymiškai deklaruojamas keblus įstaigos statusas.⁷³ Remiantis oficialiąja konstitucine doktrina: „valstybės institucija paprastai traktuojama kaip valstybės įstaiga, per kurią įgyvendinama valstybės valdžia.“⁷⁴ Taigi įstatymiškai Centras gali būti suvokiamas veikiau kaip valdžios nei mokslo institucija. Tuo metu Centro uždaviniai formuluojami taip (4 str.) :

*Centro uždaviniai – istorinės tiesos ir teisingumo atkūrimas, okupacinių režimų 1939–1990 m. vykdyto Lietuvos gyventojų fizinio bei dvasinio genocido ir pasipriešinimo šiems režimams tyrimas, laisvės kovotojų ir genocido aukų atminimo įamžinimas, okupacijos padarinių teisinio įvertinimo inicijavimas.*⁷⁵

⁷² Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 pakeitimo įstatymas*.

⁷³ LGGRTC – ne vienintelė valstybinė mokslinių tyrimų įstaiga Lietuvoje, kurios statuse galima matyti prieštarų. Pavyzdžiui, Lietuvos istorijos instituto įstatuose nurodoma, kad instituto misija tiriamoji, tačiau kaip viena iš mokslo krypčių nurodoma ši: „prisidėti prie <...> visuomenės „atminties kultūros“ formavimo.“ Lietuvos kalbos institute, kuris įvardijamas kaip „lietuvių kalbos mokslinių tyrimų centras“, kartu nurodoma ir tokia veiklos kryptis: „Dalyvaujama formuojant valstybinės lietuvių kalbos tyrimo ir vartojimo strategiją bei taktiką Lietuvoje.“ Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto įstatuose nurodoma tokia įstaigos misija: „tyrimų rezultatais stiprinti Lietuvos visuomenės ir valstybės kultūrinį tapatumą.“ Visas šias institucijas vienija politinė kilmė, ekspertinė misija ir kartu nurodomi įstaigų tikslai, kurie suponuoja galimą mokslinių tyrimų instrumentalizavimą tautinės tapatybės stiprinimo klausimams. (Šaltiniai: „Lietuvos istorijos instituto įstatatai“, <<https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2020/06/istatai.pdf>> , „Lietuvos kalbos instituto įstatatai“, <<http://lki.lt/wp-content/uploads/2017/04/LKI-Istatai.pdf>> , „Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto įstatatai“, <<http://www.liti.lt/lt/82/>> [žiūrėta 2021 12 23])

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Oficialiosios Konstitucinės Doktrinos Nuostatos* <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/06/1993-2009.-iv-skyrius.pdf>> [žiūrėta 2020 10 20]

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 pakeitimo įstatymas*.

Štai taip formuluojant esminius Centro uždavinius, svarbios vartojamos sąvokos *istorinė tiesa* ir *istorinis teisingumas*. Pačiame įstatyme nėra paaiškinama, kaip jos apibrėžiamos, todėl išlieka miglotos ir palieka tam tikrą interpretacijos laisvę. Mokslininkė Monika Frėjūtė-Rakauskienė ir kiti teigia, kad *istorinis teisingumas* kaip sąvoka iškyla po Antrojo pasaulinio karo, kai imama organizuoti žmogaus teisių pažeidėjų teismus, viešus atsiprašymus už praeityje įgyvendintus nusikaltimus, materialinį atlyginimą nukentėjusiems. Terminas siejamas su „praeityje pažeistų žmogaus teisių atkūrimu visuomenėms ar jų grupėms, patyrusioms genocidą, rasizmą ar kitokią prievartą.“⁷⁶ Tuo tarpu *istorinės tiesos* idealu mokslo lauke laikytina istoriko Leopold von Ranke tezė, kad istoriją privalu tirti „taip, kaip buvo iš tikrųjų.“⁷⁷ Visgi *istorinės tiesos* retorika nėra savaime suprantama, bet verta atidesnio žvilgsnio, siekiant suvokti istorijos mokslo lauke vykstančius diskursinius konfliktus. Pavyzdžiui, Marek Tamm, kritiniame straipsnyje nagrinėdamas, kas yra *istorinė tiesa* ir *objektyvumas*, pasiūlo sąvoką *tiesos paktas*.⁷⁸ Tamm teigimu, apeliavimas į istorinę tiesą pagrįstas ne tiesiogine sąsaja su realybe, bet susitarimu tarp istorikų dėl tyrimo metodų, pažinimo ir episteminių vertybių. Šis pragmatinis paktas apjungia ne tik istorikus, bet ir jų skaitytojus, kuriems kalbinėmis arba performatyviomis veiklomis signalizuojama apie istorinę tiesą, pavyzdžiui, pateikiant įrodymus, šaltinius, referuojant į kitų istorikų darbus. Taigi istoriografijoje tiesa gali būti suvokiama kaip sąmoninga kategorija, paremta šiuo *tiesos paktu*.⁷⁹ Viena iš episteminių vertybių, vienijančių istorikų profesionalų bendruomenę – tai objektyvumas.⁸⁰ Be kita ko, Tamm pabrėžia, kad objektyvumas, kaip ir istorinė tiesa, nėra duotybė ar nekintanti kategorija, bet šios sąvokos turinys istoriškai kitęs.⁸¹ Objektyvumo sąvokos raidai suprasti esminiai yra Lorraine Daston, Peter Galison, Bruno Latour darbai, kuriuose dekonstruojama objektyvumo samprata skirtinguose istoriniuose laikotarpiuose.^{82 83}

Taigi *istorinės tiesos* termino vartojimas Centro įstatyme lyg ir suponuotų siekį ieškoti tarp istorikų priimto objektyvaus istorinio pasakojimo, netarnaujančio jokiai politinei ideologijai ir netampančio valdžios įrankiu. Vis dėlto, tame pačiame įstatyme Centrą traktuojant kaip valstybės įstaigą, o jo darbuotojus – kaip valstybės tarnautojus, tokia prielaida nebūtinai teisinga, ir verčia kelti klausimą: kas ir kokių būdu iš tiesų nustato, kas yra istorinė tiesa? Ar pats Centras ir jame dirbantys

⁷⁶ Monika Frėjūtė-Rakauskienė et al., *Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai*. (Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2018), 25.

⁷⁷ Jörn Rüsen, „Rhetoric and aesthetics of history: Leopold von Ranke.“ *History and Theory*, 29, No. 2, (1990), 191.

⁷⁸ Marek Tamm, „Truth, objectivity and evidence in history writing.“ *Journal of the Philosophy of History* 8.2, (2014), 265.

⁷⁹ Ibid, 266.

⁸⁰ Ibid, 275.

⁸¹ Ibid, 279.

⁸² Lorraine Daston, Peter Galison, „The Image of Objectivity“, *Representations*, 40, (1992), 81–128.

⁸³ Bruno Latour, „Vizualisation and Cognition: Drawing Things Together“, in: Henrika Kuklick (ed.), *Knowledge and Society: Studies in the Sociology Past and Present*, Vol. 6, (JAI Press, 1986), 1-40.

mokslininkai turi galią formuoti istorinės tiesos diskursą, ar tai Seimas ir Vyriausybė, kuriems Centras atskaitingas įstatymu? Toks sąvokų neapibrėžtumas gali būti viena iš Centro krizės prielaidų.

Įstatymas baigiamas 8 straipsniu dėl atsakomybės už trukdymą tirti genocidą ir pasipriešinimą okupaciniams režimams. Jame teigiama:

Lietuvos gyventojų genocido ir persekiojimo atvejai tiriami renkant ir analizuojant visą [pajuodintas šriftas – K. M.] Lietuvoje ir už jos ribų esančių archyvų medžiagą bei dokumentus, liudytojų, dalyvių ir aukų parodymus bei prisiminimus. Genocido tyrimas ir istorinės tiesos nustatymas negali būti stabdomi jokia dingstimi.

Šis skirsnis nurodo svarbią sąlygą – Centras ieško istorinės tiesos genocido ir rezistencijos klausimais analizuodamas visą prieinamą medžiagą. Vadinasi, net jei šia visuomenei itin jautria tema atrandama dokumentų, kurie gali neatitikti žmonių turimų įsitikinimų apie istorinę tiesą ar net žeisti jų tautinius ir kultūrinius įsitikinimus.

Ši trumpa Centro įstatymo ir jame vartojamų esminių sąvokų apžvalga suteikia reikšmingo konteksto prieš gilinantį į Centre kilusį konfliktą. Ji leidžia geriau suprasti, kodėl apskritai galėjo rasti prielaidų bandymui politizuoti Centro veiklą ir kodėl diskursiniame konflikte iškilė dvi pusės – palaikančioji Centro mokslininkus ir palaikančioji naująją direkciją. Iš esmės šis konfliktas tam tikru mastu esti užprogramuotas neaiškios Centro prigimties. Toliau darbe pristatomi konflikte iškilusių pusių atstovai ir jų pasiskirstymas pagal pozicijas medijuotoje viešojoje erdvėje.

3.2. Diskursinio konflikto dalyviai ir jų medijinis pasiskirstymas

Konfliktas viešajame diskurse, Centro krizės metu susiformavęs aplink instituciją, įtraukė dalyvius iš įvairiausių laukų. Apie politikos ir mokslo santykį debatavo mokslininkai ir mokslininkės Centro viduje ir jo išorėje, politikai ir politikės, žurnalistai ir žurnalistės bei įvairių sričių ekspertai ir ekspertės. Prieš pereinant prie giluminės diskursinio konflikto analizės, pravartu aptarti ryškiausių diskurso dalyvių ir jų išsidėstymo medijuotoje viešojoje erdvėje paveikslą.

Mokslininkai ir mokslininkės. Aktyviausiai diskursiniame konflikte dalyvavo Centre dirbantys istorikai ir istorikės, kurie ir iškėlė mokslo politizavimo problemą. Paminėtini istorikai Arūnas Bubnys, Valdemaras Klumbys, istorikės Monika Kareniauskaitė, Mingailė Jurkutė. Priešingoje konflikto pusėje kaip esminis veikėjas iškyla profesorius Adas Jakubauskas. Į diskursą įsiliejo ir istorikai iš išorės, pavyzdžiui, Nerijus Šepetys, Arūnas Streikus, Valdas Rakutis, Arvydas Anušauskas. Tiesa, pastarųjų dviejų pozicija konflikte nevienalygė, nes šie istorikai veikė ir kaip politikai – pirmasis kurį laiką buvo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininkas, o antrasis – krašto apsaugos ministras. Tarp mokslinink(i)ų paminėtini ir Alvydas

Nikžentaitis, Loreta Skurvydaitė, Paulius Subačius. Didžiąja dalimi (išskyrus Jakubauską ir Rakutį) mokslininkų trajektorija konflikte išliko tolydi – reikalauti mokslo autonomijos nuo politikos, kai kuriuose konflikto etapuose šie pavieniai veikėjai susiburdavo grupiniams pareiškimams. Šių mokslininkų autoritetas lauke lėmė, kad diskursiniame konflikte jie išlaikė stiprias pozicijas, į jų ekspertinę nuomonę buvo atsižvelgiama kitų diskurso dalyvių, pavyzdžiui, politik(i)ų.

Politikai ir politikės. Ypatingos svarbos diskurse įgijo politikai iš nacionalinių valdžios institucijų, daugiausia Seimo nariai. Tarp grupinių politinių veikėjų viso konflikto metu paminėtina Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisija (toliau – Komisija). Svarbu, kad konflikto metu, 2020 m. pabaigoje, įvyko valdžios pasikeitimas, lėmęs kai kurių politikų, dalyvavusių ankstyvuosiuose konflikto etapuose, pasitraukimą iš jo arba pozicijos silpnėjimą, pasikeitus valdančiajai daugumai Seime. Iliustratyvus pavyzdys – tai LVŽS frakcijos narių vaidmuo konflikte. Iki 2020 m. lapkričio, kol ši frakcija buvo valdančioji, jos atstovų pozicijos konflikte buvo svarios, pavyzdžiui frakcijos nario Arūno Gumuliausko vadovaujama Komisija Seime reiškė paramą naujai Centro vadovybei. Po rinkimų įvykus valdžios pasikeitimui, didesnę įtaką formuojant diskursą įgijo TS-LKD ir liberalų frakcijos, kurios sudarė naująją Vyriausybę, o diskursiniame konflikte atsirado naujų politikų. Pavyzdžiui, konflikto eigoje stiprėjo naujosios Seimo Pirmininkės Viktorijos Čmilytės-Nielsen, Seimo Pirmininkės pavaduotojos Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės, naujojo Komisijos pirmininko Rakučio (vėliau pakeisto frakcijos kolegės Paulės Kuzmickienės) vaidmuo. Tuo metu į opoziciją nuėjusios LVŽS frakcijos narių – Sauliaus Skvernelio, Ramūno Karbauskio, Eugenijaus Jovaišos, Jono Jaručio, Roberto Šarknicko – balsai konflikte turėjo vis mažiau įtakos.

Konflikte dalyvavo ir ne Seimo politikai, pavyzdžiui, Vytautas Sinica ir Vytautas Radžvilas, partijos „Nacionalinis susivienijimas“ ir judėjimo „ProPatria“ lyderiai. Nors ir nepatekusi į Seimą, partija aktyviai reiškiasi viešojoje erdvėje įvairiais politiniais klausimais ir deklaruoja tradicines dešiniąsias pažiūras. Tiesa, šių politikų balsai išliko labiau parašiniai konflikto eigoje: nors jie aktyviai rodė palaikymą Jakubauskui, į jų pozicijas priešingo diskurso dalyviai referavo menkai. Be kita ko, politikų pozicinis pasiskirstymas diskursiniame konflikte glaudžiai siejosi su jų partine priklausomybe. Jei LVŽS, Krikščionių sąjunga, „Nacionalinis susivienijimas“ ir dalis TS-LKD krikdemiškojo flango palaikė Jakubauską, tai likusi dalis TS-LKD partijos, Laisvės partija ir „Liberalų sąjūdis“ stoji į kritikų pusę. Su mažomis išimtimis parama Jakubauskui siejama su dešiniąja politine mintimi. TS-LKD partijos, kuri priskiriama politinei dešinei, viduje visgi galima pastebėti diskurso netolydumą – tarp tos pačios partijos narių kilo aiškios diskursinės įtampos. Pavyzdžiui, Valdas Rakutis, Audronius Ažubalis, Laurynas Kasčiūnas, Laima Liucija Andrikienė konflikte palaikė Jakubauską, kai Gabrielius Landsbergis, Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, Andrius Navickas, Emanuelis Zingeris, Mantas Adomėnas, Arvydas Anušauskas, Vytautas Juozapaitis, Arvydas Pocius stoji į Centro istorikų pusę.

Žurnalistai ir žurnalistės. Diskursinio konflikto dalyviais čia laikytini tik tie žurnalistai ir žurnalistės, kurie išreiškė asmeninę poziciją dėl istorijos ir politikos santykio. Tarp jų ryškiausias pozicijas turėjo šie: Indrė Makaraitytė, Paulius Gritėnas, Rimvydas Valatka, Rita Miliūtė, Arkadijus Vinokuras. Galima teigti, kad šių žurnalistų|čių vaidmuo, net ir epizodiškas, buvo svarus ir lėmė tam tikrus poslinkius dėl reikšmingo šių žurnalistų simbolinio kapitalo kiekio. Jie ir jos konflikte stojo į Centro istorikų pusę ir reikšmingai stiprino jų pozicijas.

Kiti ekspertai, ekspertės ir visuomenės nariai. Šioje kategorijoje visų pirma paminėtinas Vidmantas Valiušaitis, ėjęs Jakubausko patarėjo pareigas ir konflikte tapęs viena esminių figūrų. Nors Valiušaitis yra įgijęs filologo išsilavinimą, šis veikėjas nepriskirtinas nei prie mokslininkų kategorijos, nei prie politikų. Greta Valiušaičio kaip grupinis veikėjas čia svarbi ir Centro patariamoji komisija, suburta iš įvairiausių laukų ekspertų ir eksperčių – pavyzdžiui, viešųjų ryšių, gynybos. Konflikte dalyvavo ir grupinių išorės veikėjų, pavyzdžiui, Lietuvos Žydų Bendrija (toliau – LŽB), Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga (toliau – LPTKS). Šios dvi organizacijos stojo į skirtingas konflikto puses, pirmoji kritikavo naująją direkciją, kai antroji reiškė jai palaikymą. Ekspertų kategorijoje svaresnes pozicijas turėjo tie, kuriems iš savo ekspertinių laukų pavyko perkelti sukauptą kapitalą, kuris pripažįstamas istorijos mokslo lauke. Su istorija mažiau susijusių laukų ekspertų pozicijos diskusijoje buvo atitinkamai mažiau reikšmingos.

Visų šių veikėjų diskursinė veikla konflikto metu didžiaja dalimi vyko ne *tiesiogiai*, bet medijuotoje erdvėje: per įrašus socialiniuose tinkluose, straipsnius arba interviu internetiniuose žinių portaluose. Ši aplinkybė svarbi, nes šiuolaikinėje visuomenėje žiniasklaida veikia ne tik kaip informaciją perduodanti, bet ir ją struktūrinanti instancija.⁸⁴ Taigi medijų vaidmuo konstruojant dviejų laukų susidūrimą – vienas iš esminių, ir privalu pažvelgti, kaip įvairiose žiniasklaidos priemonėse pateikiamos vykusios diskusijos. Svarbūs šie klausimai: ar žiniasklaidos priemonės yra tik arena diskurso dalyviams susitikti ir lygiomis teisėmis atskleisti savo poziciją? Ar jos tampa tik kurios nors vienos pozicijos atstovų tribūna? Ar jos savo ruožtu įžengia į diskursą ir tampa savarankiškomis jo dalyvėmis?

Aktyviausiai apie Centro krizę buvo komunikuojama pagrindiniuose Lietuvos naujienų portaluose: *lrt.lt*, *delfi.lt* ir *15min.lt*. Visos šios žiniasklaidos priemonės – ir visuomeninis transliuotojas, ir privačios – pristatė abiejų konkuruojančių diskursų atstovų pozicijas ir suteikė galimybę autorinius straipsnius spausdinti tiek Jakubausko palaikytojams, tiek ir kritikams. Šie straipsniai publikuoti specialiose skiltyse „Pozicija“ (*lrt.lt*), „Nuomonių ringas“ (*delfi.lt*), „Tribūna“ (*15min.lt*). Šiuo aspektu išsiskiria kelios kitos žiniasklaidos priemonės – naujienų portalai *respublika.lt* ir *alkas.lt*, pasižymėję nuolankumu Jakubauską palaikiusiai pusei. Tai matyti iš tokių

⁸⁴ Frėjutė-Rakauskienė et al., *Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai*, 27.

politiškai „įkrautų“ antraščių kaip šios: „Perversmo prieš prof. Adą Jakubauską dalyvis A. Bubnys taikosi į jo postą“⁸⁵, „Valdančiųjų auka tapusio Ado Jakubausko kalba Seime“⁸⁶, „Patriotai stojo ginti V. Valiušaičio“⁸⁷, „Seimui bandant atleisti LGGRTC direktorių Lietuvoje kils piketų banga“⁸⁸, „Lietuvos žmogaus teisių organizacijos stoja mūrų [sic] už LGGRTC vadovą“.⁸⁹ Jei didieji šalies portalai deklaravo, kad redakcijos pozicija nebūtinai sutampa su straipsnių autorių, tuo tarpu *respublika.lt* ir *alkas.lt* iš esmės pateikė Jakubausko palaikytojų poziciją kaip savą. Be kita ko, svarbu ir tai, kad interviu „Respublikai“ davė išskirtinai Jakubausko palaikytojai, pavyzdžiui, politikai Jonas Jarutis, Rimantas Jonas Dagys. Komentarus „Respublikai“ dalino ir pats Jakubauskas. Priešingos pozicijos atstovai šiuose portaluose nebuvo publikuojami.

Taigi kaip toks medijinis pozicijų pasiskirstymas susijęs su diskusijos apie Centrą eigą? Galima pastebėti, kad didžiuosiuose naujienų portaluose diskutuoti ir būti išgirsti siekė abiejų diskursų atstovai, kai tuo tarpu „Respublika“ ir „Alkas“ funkcionavo kaip atskiros platformos, kuriose išreiškiamas palaikymas vienai idėjinai linijai, o konkuruojančio diskurso dalyviai šioje žiniasklaidos priemonėje nėra atstovaujami arba patys nesiekia būti išgirsti. Taigi „Respublika“ ir „Alkas“ kaip žiniasklaidos priemonės tapo ne diskurso dalyvių debatų vieta, bet veikiau savarankiškais vieno iš diskursų produkuotojomis.

Apžvelgus galimas institucines konflikto prielaidas, jo pagrindinius veikėjus ir naudojamas platformas, toliau pateikiama šio diskursinio konflikto analizė. Nuo čia skyrius struktūruojamas skaidant jį į smulkesnius poskyrius, išskirtus pagal konflikto raidos etapus ar svarbiausius konflikto įtampos taškus ir poslinkius. Kiekvieną poskyrį sudaro dvi dalys – naratyvinė ir analitinė. Naratyvinėje dalyje (žymimoje I) daugiau dėmesio skiriama konflikto genezės pristatymui, o analitinėje dalyje (žymimoje II) pristatoma gilesnė diskursinio konflikto ir lauko veikėjų analizė, išnagrinėjama konkuruojančių diskursų sąranga ir dinamika.

⁸⁵ Danas Nagelė, „Perversmo prieš prof. Adą Jakubauską dalyvis A. Bubnys taikosi į jo postą.“ *respublika.lt*, 2021 m. balandžio 16 d.

<https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/perversmo_pries_prof_ada_jakubauska_dalyvis_abubnys_taikosi_i_jo_posta/> [žiūrėta 2021 12 18]

⁸⁶ Respublika, „Valdančiųjų auka tapusio Ado Jakubausko kalba Seime.“ *respublika.lt*, 2021 m. balandžio 2 d. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/valdanciju_auka_tapusio_ado_jakubausko_kalba_seime/> [žiūrėta 2021 12 18]

⁸⁷ Respublika, „Patriotai stojo ginti V. Valiušaičio.“ *respublika.lt*, 2020 m. rugsėjo 13 d. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/nuomones_ir_komentarai/bus_isklausyta/patriotai_stojo_ginti_vvaliusaicio/> [žiūrėta 2021 12 18]

⁸⁸ Alkas, „Seimui bandant atleisti LGGRTC direktorių Lietuvoje kils piketų banga.“ *alkas.lt*, 2021 m. kovo 31 d. <<https://alkas.lt/2021/03/31/seimui-bandant-atleisti-lggrtc-direktoriu-lietuvoje-kils-piket-u-banga-tiesiogine-transliacija/>> [žiūrėta 2021 12 28]

⁸⁹ Alkas, „Lietuvos žmogaus teisių organizacijos stoja mūrų už LGGRTC vadovą.“ *alkas.lt*, 2021 m. kovo 19 d. <<https://alkas.lt/2021/03/19/lietuvos-zmogaus-teisiu-organizacijos-stoja-muru-uz-lggrtc-vadova/>> [žiūrėta 2021 12 28]

3.3. Naujoji LGGRTC ekspertų grupė

I. Seimas 2020 m. liepos 1 d. daugumos balsavimu paskyrė Jakubauską eiti Centro generalinio direktoriaus pareigas. Svarbu atsekti, kokios prielaidos lėmė, kad Jakubausko kandidatūra apskritai buvo svarstoma Seimo. Eiti šias pareigas Jakubauską pasiūlė tuometinis Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis. Visgi, paties Pranckiečio teigimu, šią kandidatūrą jam pasiūlė Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisija, kuriai tuo metu pirmininkavo LVŽS frakcijos narys Gumuliauskas.⁹⁰ Žurnalistė, LRT tyrimų skyriaus vadovė Makaraitytė teigė, kad būtent Gumuliausko iniciatyva Jakubauskas tapo Centro generaliniu direktoriumi. Kritiniame straipsnyje „Propagandiniu kūju per istorikus ir Holokausto aukas“ ji problemino tai, kad Jakubauską pareigoms siūlė žmogus, kuris „inicijavo Seimo nutarimą, kuriuo turėjo būti pripažinta, kad okupuota lietuvių tauta Holokauste nedalyvavo.“⁹¹ Pats Gumuliauskas, užtikrinęs savo darbų tęstinumą, į naująjį 2020-2024 m. Seimą išrinktas nebuvo. Jo vietą Komisijos pirmininko pareigose užėmė istorikas Valdas Rakutis, be kita ko, prisidėjęs prie Jakubausko suburtos ekspertų komandos.

Liepos gale Jakubauskas davė interviu portalui *lrt.lt*. Jame įvardijo, kad Centras „yra ta institucija, kuri turi ginti Lietuvos garbę.“ Tame pačiame interviu vienu metu teigiama, kad „valstybės istorijos politiką gali formuoti politikai, bet istorijoje politikos būti negali.“, bet ir „Istorija turi būti nešališka, nes kai į istoriją pradeda kištis politikai, tai yra negerai.“⁹² Jakubausko nenuoseklumas pastebimas ir tolimesniuose pasisakymuose. 2020 rugsėjo 3 d. naujasis Centro vadovas surengtoje spaudos konferencijoje pateikė savo veiklos viziją ir numanomas darbų kryptis. Viena vertus, Jakubauskas teigė, kad „mums labai svarbu suformuoti valstybinį požiūrį į tam tikras temas, formuoti valstybės politiką atminties istorinėmis temomis“.⁹³ Visgi toliau Jakubauskas teigė, kad „Ištaiga turėtų būti ne politinė. Istorija nėra politika, istorija yra mokslas, ji turi būti nešališka. Antras dalykas, kuris labai svarbus – vertybinės skalės išgryninimas, dėl to ir pasitelkiami ekspertai.“⁹⁴

Jakubauskas spaudos konferencijoje pristatė ir patariamąją visuomeninę ekspertų komisiją, skirtą padėti naujai direkcijai išsigryninti Centre esančias problemas ir jas spręsti. Į šią komisiją Centro direktorius pakvietė karo istoriką Rakutį, partizano Juozo Jakavonio-Tigro dukrą Angelę

⁹⁰ Skėrytė, „Vadovauti Genocido ir rezistencijos centrai siūlomas Jakubauskas.“ *lrt.lt*, 2020 m. birželio 16 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1188905/vadovauti-genocido-ir-rezistencijos-centrai-siulomas-jakubauskas> > [žiūrėta 2021 10 13]

⁹¹ Indrė Makaraitytė, „Propagandiniu kūju per istorikus ir Holokausto aukas.“ *lrt.lt*, 2021 m. sausio 28 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1330989/indre-makaraityte-propagandiniu-kuju-per-istorikus-ir-holokausto-aukas> > [žiūrėta 2021 10 13]

⁹² Gaučaitė, „Naujasis Genocido centro vadovas: centras turi ginti Lietuvos garbę.“ *lrt.lt*, 2020 m. liepos 30 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1199176/naujasis-genocido-centro-vadovas-centras-turi-ginti-lietuvos-garbe> > [žiūrėta 2012 12 18]

⁹³ Ignas Jačauskas, „Naujasis LGGRTC vadovas A. Jakubauskas: sieksime būti matomi tarptautinėje arenoje.“ *15min.lt*, 2020 m. rugsėjo 3 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/naujasis-lggrtc-vadovas-a-jakubauskas-sieksime-buti-matomi-tarptautineje-arenoje-56-1370986?copied> > [žiūrėta 2021 10 13]

⁹⁴ Ibid.

Jakavonytę, analitiką Igną Stankovičių, žurnalistą ir komunikacijos specialistą Giną Dabašinską, buvusį Valstybės saugumo departamento direktorių Gediminą Griną, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkę Birutę Jonuškaitę-Augustinienę, LPKTS vadovą Gvidą Rutkauską.⁹⁵ Vėliau šią žmonių grupę filosofas ir politikos apžvalgininkas Gritėnas pavadino „grupuote, kuri nori perrašyti Lietuvos istoriją“.⁹⁶

Galima pastebėti, kad šioje komisijoje suburtus ekspertus vienija bendras požiūris į Lietuvos istoriją. Štai, pavyzdžiui, Jakavonytė – viena iš rašytojo ir dramaturgo Mariaus Ivaškevičiaus, parašiusio kontroversišką romaną apie partizanus „Žali“, kritikių, pasisakiusi už Nacionalinės premijos rašytojui atšaukimą ir teigusi, kad jis romane „pasityčiojo iš Lietuvos partizanų-miško brolių“.⁹⁷ Jakavonytė aktyviai reiškė savo kritišką poziciją ir dėl Jono Noreikos atminimo lentos nuėmimo ir dalyvavo mitinge pavadinimu „Laisvės kovų atminties trynimui ir šliaužiančiai okupacijai – NE!“.⁹⁸ Kitas į patariamąją komisiją pakviestas ekspertas – karo istorikas Rakutis, po 2020 m. Seimo rinkimų tapęs Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininku. Užimama pozicija Seimo Komisijoje leido institucinėje aplinkoje skleisti šio politiko požiūriui į istorinę atmintį. Pavyzdžiui, 2021 sausio 6 d. Komisijos posėdyje Rakutis suformulavo svarbiausią naujosios Komisijos ketverių metų tikslą: „Sukurti veiksmingą ir geopolitinius iššūkius atliepiančią valstybės ir tautos istorinės atminties sistemą.“⁹⁹ Į šį komisijos pirmininko siekinį kritiškai sureagavo keli Komisijos nariai akademikai – pirmininko pavaduotojas istorikas Jovaiša ir politologas Lopata. Pastarasis komentavo: „Man sistema visą laiką rodo tą sąvoką, laisvos minties gnaužimą, nepriklausomai nuo temos, kuria šnekam. Čia viena. Antra, kurdami sistemą mes *de facto* kištumėmės į autonominius darinius, visi universitetai ir taip toliau ir panašiai, mes tarsi reguliuotume jų gyvenimą, man tas keistai atrodo.“¹⁰⁰ Rakučio iškelto tikslo proponente tapo signatarė Andrikienė, kuri teigė, kad „Istorinė atmintis tai yra vienas iš taikinių, į kuriuos taikosi mūsų nepriklausomybės priešai. Ir aš visiškai nebijau šito žodžio, mes tai matome labai dažnai, jeigu ne kiekvieną savaitę: bandymai perrašyti istoriją, šios srities provokacijos, jų yra daug, ir todėl aš labai gerai suprantu komisijos pirmininko argumentus.“¹⁰¹ Be kita ko, Andrikienė taip pat priklauso LPKTS, kuri aktyviai

⁹⁵ Jačauskas, „Naujasis LGGRTC vadovas A. Jakubauskas: sieksime būti matomi tarptautinėje arenoje.“

⁹⁶ Paulius Gritėnas, „Gruputė, kuri nori perrašyti Lietuvos istoriją.“ *delfi.lt*, 2021 m. sausio 29 d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/paulius-gritenas-grupuote-kuri-nori-perrasyti-lietuvos-istorija.d?id=86353351> > [žiūrėta 2021 11 01]

⁹⁷ Angelė Jakavonytė, „M.Ivaškevičiaus nuomonė buvo lyg spjūvis mūsų tautos istorijai.“ *15min.lt*, 2019 m. sausio 18 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/angele-jakavonyte-m-ivaskeviciaus-nuomone-buvo-lyg-spjuvis-musu-tautos-istorijai-18-1090064> > [žiūrėta 2021 10 13]

⁹⁸ Audrius Gavėnas, Violeta Grigaliūnaitė, „Angelė Jakavonytė: „Skaudžiausia, kad lentą nuėmė lietuviai.““ *15min.lt*, 2019 m. rugsėjo 5 d. < <https://www.15min.lt/video/angele-jakavonyte-skaudziausia-kad-lenta-nueme-lietuviai-167034> > [žiūrėta 2021 10 13]

⁹⁹ Atviras Seimas, „2021-01-06 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2021 m. sausio 6 d., 3:09. < https://youtu.be/e_adAN5Mu44?t=189 > [žiūrėta 2021 12 22]

¹⁰⁰ Atviras Seimas, „2021-01-06 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“, 17:10. <https://youtu.be/e_adAN5Mu44?t=1030> [žiūrėta 2021 12 22]

¹⁰¹ Ibid, 33:36. <https://youtu.be/e_adAN5Mu44> [žiūrėta 2021 12 22]

palaikė Jakubausko atstovaujamą požiūrį į istoriją ir kurios vadovas prisidėjo prie Jakubausko patariamąsios komisijos.

Rakutis 2021 m. sausio pabaigoje įsivėlė į skandalą, kai Holokausto aukų atminimo dieną pasidalino kontroversišku komentaru. Jame skatino kalbėti ir apie galimą žydų bendradarbiavimą su nacių ir sovietų režimais: „Juk Holokausto vykdytojų netrūko ir tarp pačių žydų, ypač getų savivaldos struktūrose.“¹⁰² Šis straipsnis buvo pašalintas iš kai kurių socialinių tinklų ir naujienų portalų, o nuo politiko atsiribojo TS-LKD partijos bendražygiai, įskaitant ir pirmininką Gabrielių Landsbergį. Kritiką išreiškė ir Izraelio bei JAV ambasadoriai ir LŽB.¹⁰³ Po skandalingo komentaro Rakutis priėmė sprendimą pasitraukti iš Komisijos pirmininko pareigų, jį laikinai vadavo Jovaiša, o vėliau pirmininke paskirta TS-LKD atstovė Kuzmickienė.¹⁰⁴

Dar vienas Jakubausko suburtos ekspertų komisijos narys – Gediminas Grina – 2015 m. yra išreiškęs siūlymą naikinti tautinių mažumų mokyklas, argumentuodamas tuo, kad jose neugdomas pilietiškumas. Tokį Grinos pasisakymą politologas Tomas Janeliūnas įvertino kaip „dovana propagandinėms klišėms“.¹⁰⁵ LPKTS vadovas Rutkauskas aktyviai reiškė savo poziciją dėl Lukiškių aikštės memorialinio statuso ir pasisakė už Vyčio paminklo iškilimą joje, taip pat politinių kalinių ir tremtinių vardu yra išreiškęs jaučiantis nerimą dėl šmeižto: „Apie mus, tremtinius, politinius kalinius ir partizanus, įvairūs asmenys nelabai gerai šneka, mums tai tikrai nepriimtina ir nemalonu, mes nenorėtume būti juodinami.“¹⁰⁶ Galiausiai apie saugumo politikos ekspertą Stankovičių, buvusį Krašto apsaugos viceministrą, kuris ėmė rūpintis Jakubausko viešaisiais ryšiais, žinoma, kad jis 1991 m. buvo atleistas iš pareigų už aplaidumą darbe, galimai už nuslėptus Lietuvai siūstus kvietimus dalyvauti tarptautinėse misijose.¹⁰⁷

Naujosios Centro direkcijos veikla pradėta aptarinėti viešojoje erdvėje, kai Centras iš savo internetinės svetainės išėmė anksčiau publikuotą KGB archyvinių asmens bylų registracijos žurnalą. Skelbtame žurnale publikuotos su KGB galimai kolaboravusių žmonių pavardės, o visuomenės

¹⁰² Valdas Rakutis, „Tarptautinė Holokausto diena ir istorinė atmintis.“ *lrt.lt*, 2021 m. sausio 27 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1329389/valdas-rakutis-tarptautine-holokausto-diena-ir-istorine-atmintis> > [žiūrėta 2021 12 04]

¹⁰³ BNS, „Kritikos sulaukęs Rakutis teisinasi: nenorėjau sukelti problemų.“ *delfi.lt*, 2021 m. sausio 27 d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kritikos-sulaukes-rakutis-teisinasi-nenorejau-sukelti-problemu.d?id=86341187> > [žiūrėta 2021 10 13]

¹⁰⁴ Skėrytė, „Seimo komisijos pirmininke vietoj Rakučio išrinkta Kuzmickienė.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 17 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1366849/seimo-komisijos-pirmininke-vietoj-rakucio-isrinkta-kuzmickiene> > [žiūrėta 2021 10 13]

¹⁰⁵ BNS, „Tomas Janeliūnas: G. Grinos siūlymas naikinti tautinių mažumų mokyklas – „dovana propagandinėms klišėms“.“ *15min.lt*, 2015 m. gruodžio 9 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/tomas-janeliunas-g-grinos-siulymas-naikinti-tautiniu-mazumu-mokyklas-dovana-propagandinems-klisems-56-553155> > [žiūrėta 2021 10 13]

¹⁰⁶ BNS, „Buvusių politinių kalinių ir tremtinių sąskrydyje reikalauta skirti daugiau dėmesio istorinės atminties išsaugojimui.“ *15min.lt*, 2017 m. rugpjūčio 5 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/buvusiu-politiniu-kaliniu-ir-tremtiniu-saskrydyje-reikalauta-skirti-daugiau-demesio-istorines-atminties-issaugojimui-56-836170> > [žiūrėta 2021 10 13]

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Seimas, „II (pavasario) sesijos rytinio posėdžio Nr. 42 stenograma.“ 2021 m. balandžio 1 d. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/15b0a821931411eb998483d0ae31615c> > [žiūrėta 2021 12 27]

dėmesio susilaukė žurnalo įrašai su aktoriaus Donato Banionio, dirigento Saulius Sondeckio ir kardinolo Vincento Sladkevičiaus pavardėmis.¹⁰⁸ Visuomenę nustebinusį ir papiktinusį žurnalą, kuriame neaiškiomis aplinkybėmis įtrauktos Lietuvai nusipelnusių žmonių pavardės, nuspręsta išimti. Tokį Centro vadovybės sprendimą kritikavo istorikas Norbertas Černiauskas, teigęs, kad išėmus žurnalą tapo „tvarkinga, gražu, ramu“, taip pat Streikus ir Šepetys.¹⁰⁹ Pastarasis komentavo: „Nauja vadovybė neorientuota į tyrimus ir jų sklaidą, o į kažkokią atminimo politiką, kurios mes principų nematome, bet jos linija turbūt nebus viešuma ir skaidrumas, o kažkokie kiti dalykai.“¹¹⁰

II. Taigi kas pasakytina apie naująją Centro direkciją iš jos narių pristatymo? Visų pirma matyti, kad Jakubausko kandidatūra į generalinius direktorius buvo proteguojama Gumuliausko, nuo LVŽS frakcijos deleguoto pirmininkauti Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijai. Galima teigti, kad Jakubauskas siūlytas kaip tam tikras Gumuliausko partneris, galintis mokslo lauke tęsti darbus panašia kryptimi kaip ir Gumuliausko vadovaujama Komisija politikos lauke, siekiant glaudinti bendradarbiavimą tarp dviejų laukų. Taigi Gumuliausko pozicija Seime (jo kapitalas) iš esmės lėmė istorijos mokslo lauke naujoku laikytino Jakubausko įžengimą į lauką. Tai, kad Jakubauskui paskirtose naujose pareigose trūksta patirties, galima išvelgti iš to, jog pirmosios spaudos konferencijos metu jo diskursas pasižymi netolydumu ir vidiniu prieštaravimu. Dviprasmiškai užsimenama apie tai, kad Centro veikloje Jakubauskas išvelgia valstybės garbės gynimo matmenį, tačiau kartu mato ir siekį išlaikyti Centro veiklą laisvą nuo politikų įsikišimo. Jakubausko išskirtose prioritetinėse veiklos kryptyse ir tiksluose taip pat galima pastebėti diskurso nenuoseklumą: deklaruojamas siekis išlaikyti instituciją nešališką ir tuo pat metu teigiama, kad naujoji direkcija sieks išgryninti istorinių tyrimų vertybes. Ši nuostata savo ruožtu suponuoja siekį Centrą matyti kaip vientiso istorinio naratyvo formavimo instituciją, kuri turėtų istorinės atminties diskurso šalyje formavimo galią. Taigi ankstyvojoje Jakubausko retorikoje išsikristalizuoja aiški priešara tarp Centro kaip mokslinį statusą turinčios institucijos įvardijimo ir siekio išgryninti Lietuvos istorijos politikos vertybinę skalę – nėra aiškaus vaizdo, kur Jakubauskas brėžtų perskyrą tarp istorijos ir politikos. Iš ankstyvųjų direktoriaus pasisakymų taip pat neaišku, kuria kryptimi iš tiesų siekta telkti Centro veiklą. Atrodytų, kad kai kuriais pažadais siekta mėgdžioti istorikų *habitus* ir demonstruoti įsipareigojimą istorikų *tiesos paktui*, tuo pat metu ir nusižengiant jam. Tokiu būdu tarsi siekiama įtikti tiek Centrą kaip mokslo instituciją matančiai visuomenės daliai, tiek ir manantiems, kad Centras turi formuoti aiškią vertybinę poziciją ir diegti patriotinį istorijos suvokimą. Visgi jei Jakubausko kalboje matyti vidinių diskursinių prieštarų, tai iš arčiau pažvelgus į suburtos

¹⁰⁸ Ramūnas Jakubauskas, „Istorikai KGB žurnalą vertina kritiškai, tačiau kai kurie abejoja sprendimu jį išimti.“ *15min.lt*, 2020 m. rugsėjo 24 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktuali/lietuva/istorikai-kgb-zurnala-vertina-kritiskai-taciau-kai-kurie-abejoja-sprendimu-ji-isimti-56-1381864?copied>> [žiūrėta 2021 11 04]

¹⁰⁹ Norbertas Černiauskas, „Tvarkinga, gražu, ramu.“ *lrt.lt*, 2020 m. gruodžio 30 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1309618/norbertas-cerniauskas-tvarkinga-grazu-ramu>> [žiūrėta 2021 12 18]

¹¹⁰ Jakubauskas, „Istorikai KGB žurnalą vertina kritiškai, tačiau kai kurie abejoja sprendimu jį išimti.“

ekspertų komisijos narių diskursą, aiškiai matyti jų polinkis istorijos mokslui suteikti moralinį krūvį ir paversti *istorinės tiesos* argumentą ideologiniu valstybės ginklu atminties karuose.

Apžvelgus Centro ekspertų komisijos *habitus* bei diskursą, matyti, kad šiuos žmones vienija net kelios bendrytės. Pirma, kaip ir lyderis Jakubauskas, dauguma šių žmonių yra naujokai mokslo lauke. Nors visi jie savo profesiniuose laukuose užima ar praeityje užėmė vadovaujamas pozicijas ir yra sukaupę svaraus simbolinio kapitalo, visgi, vienaip ar kitaip dalies savo turėto kapitalo yra netekę – per neapdairias, dviprasmiškas ir intelektualų bendruomenės pasmerktas diskursines praktikas. Taigi šių įvairių sričių ekspertų|čių įžengimas į mokslo lauką vyksta siekiant stiprinti turimas pozicijas, tačiau galima pastebėti, kad labiau bandoma įsitvirtinti ne kaip mokslininkams, bet veikiau kaip politikams. Antra komisiją siejanti charakteristika – tai **idealistinis-patriotinis** požiūris į Lietuvos istoriją, kuris priešinasi bet kokiems bandymams neheroizuotai kalbėti apie praeitį ir pateikti kritinį įvykių vertinimą. Toks komisijos narių požiūris dėsningas, suvokiant, iš kokių laukų jie ateina ir kokį *habitus* jie turi. Partizanų, tremtinių, politinių kalinių atstovai komisijoje teigia jaučiantys grėsmę istorinei atminčiai, jie mato būtinybę ginti laisvės kovotojų atminimą nuo bet kokių galimų dėmių. Tuo metu komisijoje atsidūrę karo ir saugumo ekspertai istoriją mato kaip taikinį informaciniuose karuose, o istorinės atminties saugojimą – kaip vieną iš nacionalinio saugumo prioritetų.

Vis dėlto daugumos konflikte dalyvavusių istorik(i)ų, kitų akademik(i)ų ir žurnalistų|čių teigimu, šie mokslinėje institucijoje atsidūrę žmonės atlieka ne mokslinę, bet veikiau propagandinę funkciją. Mokslo ir žurnalistikos profesionalų simbolinio kapitalo reikšmė leido jiems tapti vienais esminių diskurso produkuotojų konflikte, turinčių galią priskirti reikšmes. Pavyzdžiui, politikos apžvalgininko Gritėno pavartotas *grupuotės* terminas turi aiškią nusikalstamumo konotaciją, kuri minimai komisijai priskyrė neigiamą reputaciją. Panašios svarbos konflikte įgijo ir žurnalistė Makaraitytė, taip pat kritiškai atsiliepusi apie ekspertų komisijos sudėtį: „šiandien Genocido centras rankose iš įvairių pašalių susimetusios radikalų grupelės.“¹¹¹ Vienos dienos skirtumu skelbti autoritetingų žurnalistų|čių Makaraitytės ir Gritėno komentarai įgijo daugiau svorio ir patriotinio diskurso atstovams priskyrė bei įtvirtino nusikalstamumo etiketę. Viešajame diskurse radosi ie daugiau panašių kritinių vertinimų iš intelektualų. Pavyzdžiui, profesorius Tomas Venclova vėliau šios Centro direkcijos politiką pavadino „pseudopatriotine“.¹¹² Venclovos terminas suponuoja suburtos komisijos apsimestinę veikimo strategiją, tarsi neturinčią nieko bendro su tikru patriotiškumu. Diskursinio konflikto dalyvių, oponavusių patriotiniam-idealistiniam diskursui ir

¹¹¹ Makaraitytė, „Propagandiniu kūju per istorikus ir Holokausto aukas.“

¹¹² Tomas Venclova. „Atminties konfliktai: kas priimtina ir kas nepriimtina.“ *lrt.lt*, 2021 m. birželio 16 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1433306/tomas-venclova-atminties-konfliktai-kas-priimtina-ir-kas-nepriimtina>> [žiūrėta 2021 12 23]

išreiškusių kritišką požiūrį į Centro direkciją, galima priskirti **liberaliajam** diskursui, kuris pasisakė už visišką tyrimo laisvę istorikams.

Makaraitytė taip pat išreiškė nuomonę, jog būtent ši – patariamoji – ekspertų komisija yra faktinė Centro vadovybė, kai tuo tarpu Jakubauskas turi daug mažiau tikros sprendimo galios. Šią galios disproporciją galima sieti su silpna Jakubausko pozicija mokslo lauke, lyginant su kai kuriais ekspertų komisijos nariais, turinčiais tam tikro simbolinio kapitalo, kurį pavyko perkelti atėjus į naują lauką. Paskirtas vadovu, Jakubauskas neturėjo mokslinių publikacijų genocido ir rezistencijos temomis ir šiame lauke nedirbo, todėl nuosekliai, kad ekspertų komisijai suteikė plačią patariamąją galią. Jau pirmojoje spaudos konferencijoje, per kurią pristatyta ekspertų grupė, galima pastebėti jos pirmumą prieš Centro vadovą. Jakubausko išreikšta programinė nuostata, kad „įstaiga turėtų būti ne politinė“ netenka svorio, kadangi to paties renginio metu paaiškėja, kad ekspertai atstovauja visiškai priešingai nuomonei apie Centro (ir viso istorijos mokslo) misiją. Pavyzdžiui, istorikas Rakutis išreiškė poziciją, kad Centro vaidmuo – formuoti valstybės istorijos politiką, reaguoti į Rusijos vykdomus informacinius karus, kurti bendras valstybės nuostatas istoriniais klausimais. Anot jo, valstybės idėjos „kažkur plaukioja“, taigi iš šių žodžių galima pastebėti, kad yra kalbama apie siekį „surikiuoti“ istorinę tiesą į vientisą naratyvą, kuris būtų naudingas šaliai, ypač reaguojant į tam tikrų užsienio valstybių vykdomus informacinius karus.¹¹³ Tokia Rakučio pozicija rodo, kad istorijos paskirtis suvokiama visai ne kaip mokslinė, bet veikiau instrumentinė, vykdam Lietuvos atminties politiką. Rakučio pozicijai antrino ir Jakavonytė, teigusi, kad reikia rūpintis, jog Lietuvos istorija nebūtų iškraipoma ir „puolami tie žmonės, kurie paaukojo galvas už mūsų Lietuvą“.¹¹⁴ Taigi Centro veiklą komisijos narė matė kaip gynybinę, skirtą puoselėti Lietuvos laisvės kovotojų atminimą. Stankovičius antrino, kad „Centrai turi rūpėti identiteto problematika“.¹¹⁵ Šios komisijos narių išreikštos moralinės nuostatos prieštarauja istorijos mokslo nešališkumo principui, kurį, pagal įprastas istorijos lauke puoselėjamo „tiesos pakto“ taisykles, deklaravo Jakubauskas.

Taigi galima pastebėti, kad konflikto atskaitos taške Centro direktoriaus ir jo suburtos ekspertų komisijos deklaruojami požiūriai į istorijos mokslo paskirtį nesutampa ir jų diskursas nėra nuoseklus. Jei ekspertų komisijos diskurse aiškios idealistinės-patriotinės vertybės, gynybinė pozicija istorijos atžvilgiu, nulemta kiekvieno komisijos nario *habitus* jų ankstesniuose laukuose, tai Jakubausko diskursas netolydus. Jis sudarytas tiek iš akademinio diskurso sąvokų *istorinė tiesa*, *mokslo autonomija*, *nešališkumas*, tiek ir iš patriotinio diskurso elementų. Be kita ko, diskursinė įtampa pastebima ne tik tarp Centro direktoriaus ir komisijos, bet ir tarp komisijos ir iš šono situaciją stebinčių žurnalistų/čių, akademik(i)ų. Jei pirmieji istorijos mokslo lauke mato grėsmes, kurias būtina

¹¹³ Jačasuskas, „Naujasis LGGRTC vadovas A. Jakubauskas: sieksime būti matomi tarptautinėje arenoje.“

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ LGGRTC, „Sukurta LGGRTC centro konsultacinė ekspertų komisija.“ *genocid.lt*, 2020 m. rugsėjo 3 d. <<http://genocid.lt/centras/lt/3240/a/>> [žiūrėta 2021 12 04]

įveikti panaudojant atminties gynybą, antrieji būtent siekį ginti istorinę atmintį rėmina kaip nusikalstamą veiklą, perrašysiančią Lietuvos istoriją.

Ilgainiui pirmajame konflikto etape Jakubausko diskurso miglotumas nyksta, toliau per laiką jame ima kristalizuotis aiškesnės programinės nuostatos. Tolesni Centro direktoriaus sprendimai nutolsta nuo jo išreikštos mokslo objektyvumo nuostatos ir priartėja prie tų įsitikinimų, kurie buvo išreikšti komisijos narių: kad Centras privalo vykdyti gynybinę funkciją istorijos atžvilgiu. Sprendimas išimti KGB žurnalą – nuoseklus žingsnis naujosios direkcijos deklaruotų vertybių kontekste, kadangi tam tikrų bylų atradimas metė šešėlį ant iškilų Lietuvos žmonių atminimo. Vis dėlto užuot toliau ieškojus žurnalo įrašų autentiškumo įrodymų, buvo nuspręsta apskritai iš viešumos patraukti į tautinio naratyvo rėmus neįsitinkančią dokumentą. Galiausiai į viešumą kreipėsi Centro istorikai, kuriems naujoji Centro veiklos kryptis ėmė kelti neramumą dėl istorijos mokslo padėties institucijoje.

3.4. Vidmanto Valiušaičio vaidmuo konflikte

I. Apie pirmąjį konfliktą tarp Centro direkcijos ir darbuotojų, pasibaigusį vienos istorikės išėjimu iš institucijos, prabilla 2021 m. sausį. Centro tyrėja Monika Kareniauskaitė įstaigą paliko savo noru, tačiau žiniasklaidai komentavo, kad tiek ji pati, tiek ir kiti Centro kolegos patyrė „galimus netiesioginius grasinimus profesinėmis nuobaudomis, savo profesinių kompetencijų nuvertinimą, šmeižtą ir apkalbas, galimą spaudimą.“¹¹⁶ Istorikė minėjo, kad naujoji direkcija priėmė sprendimą nebekviesti skyrių vadovų į Centro patariamąsias tarybas posėdžius, ir nors Kareniauskaitė išreiškė norą dalyvauti posėdžiuose, jis nebuvo tenkinamas, „tad sprendimai dėl Centro ateities, einamųjų reikalų, nuo to laiko buvo priimami už uždarytų durų, nekomunikuojant su padalinių vadovais.“¹¹⁷ Kareniauskaitė pirmoji prabilo apie tai, kad Centro istorikai buvo atkirsti nuo bendro sprendimų priėmimo ir buvo apribojama jų tyrimų laisvė. Istorikė nurodė ir dar vieną – nutylimą – konflikto priežastį, kuri vėliau lėmė kitos Centro istorikės Jurkutės atleidimą.

Jakubauskas, pradėjęs eiti pareigas, paskyrė naują vyresniąją patarėją – Vidmantą Valiušaitį. Būtent jį Makaraitytė savo kritiniame straipsnyje įvardijo kaip faktinį Centro vadovą.¹¹⁸ Staigus šio asmens atsiradimas Centre papiktino istorikus net dėl kelių priežasčių. Visų pirma, suabejota šio žmogaus kompetencijomis: Valiušaitis vyresniuoju Jakubausko patarėju tapo turėdamas filologo išsilavinimą ir neatitikdamas įprastų reikalavimų pozicijai, pavyzdžiui, neišleidęs nė vienos mokslinės publikacijos ir neturėdamas istoriko išsilavinimo. Apie tai, kad Centre aukštas pareigas

¹¹⁶ Beatričė Bankauskaitė, „Genocido centrą palikusi istorikė: „Centro vadovybė užčiaupė burnas bet kokiai kritikai“, įstaigos vadovas tai neigia.“ *15min.lt*, 2021 m. sausio 28 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/del-nuomones-varzymo-genocido-centra-palikusi-istorike-centro-vadovybe-uzciaupe-burnas-bet-kokiai-kritikai-56-1447142?copied> > [žiūrėta 2021 11 04]

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Makaraitytė.

užimti ir oficialias išvadas Centro vardu skelbti gali ne (tik) istorikai, kritiškai atsiliepė žurnalistas Vinokuras: „Negali pažymas teismams ir kitoms rimtoms institucijoms kurpti visokie apsišaukėliai istorikais – geologai, filologai ar mechanikai.“¹¹⁹

Vis dėlto, istorikų bendruomenėje Valiušaičio pavardė nėra visiškai nauja. Jis žinomas kaip 1941 m. Birželio sukilimo tyrinėtojas ir dažnai prabyla apie, jo manymu, neteisingą kritišką požiūrį į šį istorinį įvykį. Kareniauskaitė yra sakiusi: „Kai gerbiamas patarėjas pradėjo vidiniuose Centro debatuose teigti, kad Birželio sukilimas ir ginkluota pokario rezistencija yra tas pats fenomenas, ir kad LGGRTC tyrimų programos suformuluotos pažeidžiant Centro įstatymą, man tai pasirodė mažų mažiausiai neprofesionalu, ir kiti Centro istorikai profesionalai išsakė kritiką tokiam požiūriui.“¹²⁰

Gerokai iki konflikto su Centro istorikėmis, jau 2020 m. rugpjūtį, susirūpinimą dėl Valiušaičio tinkamumo eiti pareigas išplatino LŽB, argumentuodama, kad jis „yra betarpiškai susijęs su žydu istorija ir jos iškraipymu.“¹²¹ Valiušaitis tuo metu portalui *respublika.lt* išreiškė požiūrį, jog „pastaruosius porą dešimtmečių Lietuvos žydų tragedijai rodomas išskirtinis dėmesys, todėl kartais net susidaro įspūdis, kad nustelbiamos kitos Antrojo pasaulinio karo istoriografijos problemos.“¹²² Savo pranešimo pabaigoje LŽB kreipėsi į generalinį direktorių Jakubauską: „Prašome LGGRTC iš naujo įvertinti, ar LAF ir Laikinosios Vyriausybės antisemitus viešai ginantis V. Valiušaitis gali eiti jam patikėtas pareigas.“¹²³ Tuo tarpu Vytautas Landsbergis savo „Facebook“ paskyroje pasidalino įrašu, kuriuo išreiškė paramą Valiušaičiui:

„NEISTORIKAS

Vidmantas Valiušaitis nėra tikras istorikas: jis

domisi pirminiais šaltiniais.“¹²⁴

¹¹⁹ Arkadijus Vinokuras, „Mobingui ir komunistinei cenzūrai Genocido centre laikas pasakyti stop.“ *delfi.lt*, 2021 m. vasario 1 d. < <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/arkadijus-vinokuras-mobingui-ir-komunistinei-cenzurai-genocido-centre-laikas-pasakyti-stop.d?id=86375271> > [žiūrėta 2021 12 18]

¹²⁰ Bankauskaitė, „Genocido centrą palikusi istorikė: „Centro vadovybė užčiaupė burnas bet kokiai kritikai“, įstaigos vadovas tai neigia.“

¹²¹ Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, „Lietuvos žydų bendruomenė reiškia susirūpinimą dėl V. Valiušaičio paskyrimo užimti Vyresniojo generalinio LGGRTC direktoriaus patarėjo pareigas.“ *lzb.lt*, 2020 m. rugpjūčio 21 d. < <https://www.lzb.lt/2020/08/21/lietuvos-zydu-bendruomene-reiskia-susirupinima-del-v-valiusaicio-paskyrimo-uzimti-vyresniojo-generalinio-lggrtc-direktoriaus-patarejo-pareigas/> > [žiūrėta 2021 11 04]

¹²² Gediminas Jakavonis, „Kryžkalnio memorialas. Ką mums sako nutylėtos partizanų pavardės.“ *respublika.lt*, 2020 m. spalio 12 d.

< https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/kryzkalnio_memorialas_ka_mums_sako_nutyletos_partizanu_pavardes/?fbclid=IwAR29XG0mCuhQY0zuiu-KRQawXYZuWVqbbAujGJ_a99QZgcl0GE5rt-fFxso > [žiūrėta 2021 12 18]

¹²³ Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, „Lietuvos žydų bendruomenė reiškia susirūpinimą dėl V. Valiušaičio paskyrimo užimti Vyresniojo generalinio LGGRTC direktoriaus patarėjo pareigas.“

¹²⁴ Vytautas Landsbergis, „NEISTORIKAS“ „Facebook“ įrašas, 2020 m. rugpjūčio 26 d. < https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=3176946319090486&id=318691841582629 > [žiūrėta 2021 12 23]

Valiušaičio vardas skandalo kontekste skambėjo dar ir dėl to, kad jam, įsidarbinus Centre, buvo suteiktas Laisvės kovų dalyvio statusas. Šį statusą Centro teikimu Valiušaitis gavo už tai, kad po dalyvavimo 1987 m. rugpjūčio 23 d. mitinge prie Adomo Mickevičiaus paminklo buvo pašalintas iš doktorantūros studijų. Apie šią situaciją Centro Kareniauskaitė komentavo LRT radijuje, ji svarstė, ar Valiušaičiui toks statusas suteiktas pagrįstai. Po savo komentaro, kaip teigė istorikė, ji iš Valiušaičio susilaukė elektroninio laiško „su galimais grasinimais ir galimu spaudimu mano tiesioginiams viršininkams man skirti tarnybinę nuobaudą, [todėl] galutinai nusprendžiau pati iš Centro išeiti.“¹²⁵ Istorikė minėjo, kad tame pačiame laiške buvo nurodyta, kad Centro darbuotojai išvis neturi teisės komentuoti Rezistentų teisių komisijos darbo.¹²⁶ Be kita ko, Kareniauskaitės kolegė Jurkutė už tokio paties kritiško pobūdžio komentarus LRT laidos eteryje dėl Laisvės kovų statuso suteikimo Valiušaičiui gavo tarnybinį įspėjimą. Kilus neramumams, susijusiems su Valiušaičio asmeniu, direktoriaus pavaduotojas priėmė sprendimą pasitraukti iš Centro po 5,5 mėnesio trukusio darbo. Savo „Facebook“ paskyroje pasitraukimą komentavo taip: „Susidūriau su dalies kolegų nuotaika, tarsi aš būčiau jiems kažkuo nusikaltęs, lyg užėmęs kažkieno privačią „pilį“ ir joje neteisėtai įsikūręs.“ ir „Seimo pirmininkei tikrai nereikės „išsukinėti rankų“, kad ji imtųsi politinių kombinacijų ir prispirtų pagaliau tą apsišaukėlį nešdintis iš „pilies“.“¹²⁷ Istorikas Šepetys tokį Valiušaičio sprendimą įvertino taip: „Aš manau, kad jis seniai tą turėjo padaryti. Jis visiškai šioje srityje nesiorientuoja, nesigauja, ir tai parodė. Aš manau, kad jis yra kažkuria prasme statybinis grupės žmonių, susijusių su strategine komunikacija, kurie jau seniai svajoja, kad Lietuvoje dalykai, susiję su istorija ir atmintimi, būtų kitaip tvarkomi – ne mokslinio tyrimo ir sklaidos būdu. Ši grupuotė sėkmingai čia įsitaisė ir kartu su direktoriumi čia tvarko reikalus.“¹²⁸

II. Netikėtas Valiušaičio atsiradimas ir veikimas istorijos lauke leido išsigryninti įtampoms tarp dviejų konkuruojančių diskursų. Visų pirma, dalį diskurso dalyvių, daugiausia mokslininkų, papiktino tai, kad Valiušaitis į istorijos mokslo lauką įsiliejo neatitinkdamas tam tikrų šio lauko taisyklių – be istoriko išsilavinimo ar reikšmingų *tiesos pakta* atitinkančių publikacijų šiame lauke. Dar vieno eksperto iš svietimo – šikart filologijos – lauko atėjimas į istorinių tyrimų instituciją ne visuomeniniais pagrindais, bet į formalią poziciją, papiktino Centro istorikus, jie kvestionavo šio žmogaus tinkamumą eiti pareigas ir kalbėti Centro vardu. Istorikas Šepetys Valiušaičio atsiradimą lauke tiesiogiai susiejo su valdančiosios partijos politinės valios įgyvendinimu: „Deja, Seimas, dominuojamas specifiškai į mokslą žiūrinčios ir moksliskumą suprantančios politinės jėgos, į šias

¹²⁵ Bankauskaitė, „Genocido centrą palikusi istorikė: „Centro vadovybė užčiaupė burnas bet kokiai kritikai“, įstaigos vadovas tai neigia.“

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Vidmantas Valiušaitis, „Žmonės klausia: kodėl „nepasisakau“...“ „Facebook“ įrašas, 2021 m. sausio 30 d. <<https://www.facebook.com/vidmantas.valiusaitis/posts/10222495826017589>> [žiūrėta 2021 12 23]

¹²⁸ Jačauskas, „Vilniuje surengta palaikymo akcija iš Genocido centro atleistai M.Jurkutei.“ *15min.lt*, 2021 m. kovo 19 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-surengta-palaikymo-akcija-is-genocido-centro-atleistai-m-jurkutei-56-1473486>> [žiūrėta 2021 10 14]

pareigas paskyrė asmenį, tikrai niekaip neišsiskiriantį moksliniais tyrimais Centro kompetencijos ribose.“¹²⁹ Šioje citatoje išryškėja Šepečio daroma sąsaja tarp naujosios Centro vadovybės ir jai rastis prielaidas sudariusios Seimo daugumos, kurią formavo LVŽS frakcija. Žinant, kad LVŽS nario Gumuliausko protegavimas padėjo Jakubauskui tapti generaliniu Centro direktoriumi, galima teigti, kad Centre prasidėję pokyčiai – tai siekis institucionalizuoti šios partijos patriotinį požiūrį į Lietuvos istoriją.

Iš pirmos pažiūros tik organizacinio pobūdžio konfliktas tarp Centro darbuotojų visgi ėmė stiprinti įtampas tarp dviejų konkuruojančių diskursų ir sudarė sąlygas konflikte rasti naujoms dalyvėms – tai Centro istorikės, nukentėjusios dėl kritikos Valiušaičiui. Šis įvykis, kai Kareniauskaitė paliko Centrą, o Jurkutė gavo tarnybinį įspėjimą, išryškino, kad Centro darbuotojams buvo uždrausta kritikuoti Centro vadovybės (ir konkrečiai – Valiušaičio) veiklą ir įstaigos viduje, ir viešose diskusijose, taigi antrajame konflikto etape liberaliojo diskurso dalyviai ėmė konkrečiais pavyzdžiais kalbėti apie Centre vykstančias pastangas cenzūruoti mokslininkus ir įvairiais būdais varžyti jų žodžio ir tyrimų laisvę.

Šiame etape į konfliktą įsitraukė ir naujų diskurso dalyvių iš Centro išorės, pavyzdžiui, LŽB, kuri sugrėsmino Valiušaičio atsiradimą istorijos mokslo lauke motyvuodama kiek kitaip nei profesionalūs istorikai. LŽB išplatintas kreipimasis į Centrą dėl Valiušaičio iškreipto požiūrio į Lietuvos žydų istoriją žymi naują kolizijos tašką diskursiniame konflikte. Šioje vietoje išryškėja išsiskiriantys Birželio sukilimo vertinimai konkuruojančiuose diskursuose. Ne tik tarp piliečių neprofesionalų, bet ir tarp ekspertų viešojoje erdvėje Birželio sukilimas iškilo kaip viena iš kontraversišku temų, kadangi, viena vertus, žymi pradžią tiek aktyvios rezistencijos prieš sovietinę okupaciją pradžią, tiek ir represijų prieš Lietuvos žydus. Kazys Škirpa, Jonas Noreika–Generolas Vėtra – vieni iš šio sukilimo veikėjų, dėl kurių nuopelnų ir vaidmens Lietuvos istorijoje nesutariama. Valiušaitis diskurse veikia kaip vienas aktyvesnių šio sukilimo ir dviprasmiškos jo dalyvių veiklos apologetų, siekiantis reabilituoti šio istorinio įvykio reikšmę visuomenėje, o atėjimas į istorijos mokslo lauką jam suteikė galimybę tai įgyvendinti instituciškai. Vis dėlto, dėl istorinio išsilavinimo stokos ir bendrų istorijos lauko vertybių ir taisyklių neišmanymo Valiušaičio pozicija istorijos lauke išliko silpna. Dėl pastangų formuoti teigiamą požiūrį į Birželio sukilimą Valiušaitis liberaliojo diskurso veikėjų įvertinamas ne kaip istorinės tiesos, bet kaip antisemitinio diskurso klišių skleidėjas. Verta paminėjimo, kad, greta Centro direkcijos, Valiušaitį palaikė pirmasis Nepriklausomos Lietuvos vadovas prof. Landsbergis – jo įsitraukimas į diskursinį konfliktą, kad ir trumpo komentaro

¹²⁹ Gaušaitė, „Valiušaičio paskyrimas į naujas pareigas papiktino ir istorikus, ir žydų bendruomenę.“ *lrt.lt*, 2020 m. rugpjūčio 26 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1218603/valiusaicio-paskyrimas-i-naujas-pareigas-papiktino-ir-istorikus-ir-zydu-bendruomene> > [žiūrėta 2021 11 04]

„Facebook“ forma, turėjo potencialo sustiprinti Valiušaičio poziciją, vis dėlto kiekybiškai Valiušaičio kritikų buvo daugiau, todėl šis veikėjas ilgainiui pasitraukė iš lauko.

Be kita ko, diskursiniame konflikte pastebimas ne tik naujų veikėjų atsiradimas, bet ir liberaliojo diskurso atstovų retorikos aštrėjimas. Vėl cirkuliuoja žodis „grupuotė“, kuris dar kartą Jakubausko ekspertus rėmimo kaip nusikalstamą veiklą istorijos mokslo lauke vykdančią žmonių grupę. Panašia retorika apie Valiušaičio veiklą Centre atsiliepė ir Vinokuras, pavadinęs jį ir visą naująją Centro direkciją „dešiniaisiais radikalais“ ir jų veiklą pavadinęs „tiesos genocidu“.¹³⁰ Liberaliojo diskurso atstovai baiminosi, kad Centro branduolyje, šalia naujojo direktoriaus, atsidūrė žmonės, turintys savitą istorijos suvokimą, paremtą subjektyviomis nuomonėmis. Taigi antrame konflikto etape liberaliojo diskurso atstovų retorika intensyvėja ir kiekybiškai (daugėja kalbėtojų), ir savo leksika, joje atsiranda grėsminančių istorinių analogijų ir sąvokų „cenzūra“, „genocidas“.

Dar vienas naujas aspektas diskursiniame konflikte – išryškėję išsiskiriantys požiūriai į dviejų Centro tyrimo kryptių – genocido ir rezistencijos – santykį. Valiušaitis deklaravo kritišką požiūrį į dėmesį, skiriamą Holokausto laikotarpio tyrimams, ir kvietė atkreipti daugiau dėmesio į pokario antisovietinę rezistenciją. Tokias nuostatas išreiškiančio žmogaus atsiradimas Centro direktoriaus dešinėje sukėlė nerimą dėl tolimesnės Centro veiklos. Centras, iki šiol veikęs dviem kryptimis tolygiai, t.y., tyręs ir žydų genocidą, ir ginkluotą pokario rezistenciją, atsidūrė kryžkelėje, kurioje buvo svarstoma, ar genocido krypties tyrimams bus skirta mažiau dėmesio. Šią situaciją komentavo ir Seimo narys Navickas: „Prisipažįstu, buvau nemažai girdėjęs perspėjimų, kad esą prasidėjo kova dėl to, ar Centras labiau orientuosis į Genocidą ar į Rezistenciją, mane perspėjo, kad naujasis vadovas esą yra intensyvesnio laisvės kovų tyrinėjimo fanas...“¹³¹ Taip pat situaciją Centre vertino ir politikos apžvalgininkas Valatka: „Naujojo vado ryžtingu veikimu jie [istoriniai tyrimai – K. M.] turėjo būti pakeisti akmeniniais kirvukais grįsta proaktyvia antižydiška propaganda.“¹³² Centro istorikas Klumbys taip pat įžvelgė, kad tarp dviejų esminių Centro departamentų – tyrimo ir memorialinio – yra susipriešinimas, dėl kurio Centro veikla paralyžiuota. Anot istoriko, taip esti todėl, kad Lietuvos gyventojų rezistencijos ir genocido tyrimo centro pavadinimas netikslus, nes jame vykdomi ne tik tyrimai: svarbią dalį Centro veiklos sudaro ir Memorialinis departamentas, kuris užsiima istorinės atminties įpaminklinimu.¹³³ Naujos direkcijos atėjimas aiškiai lėmė, kad Centro veiklą siekiama

¹³⁰ Vinokuras, „Mobingui ir komunistinei cenzūrai Genocido centre laikas pasakyti stop.“

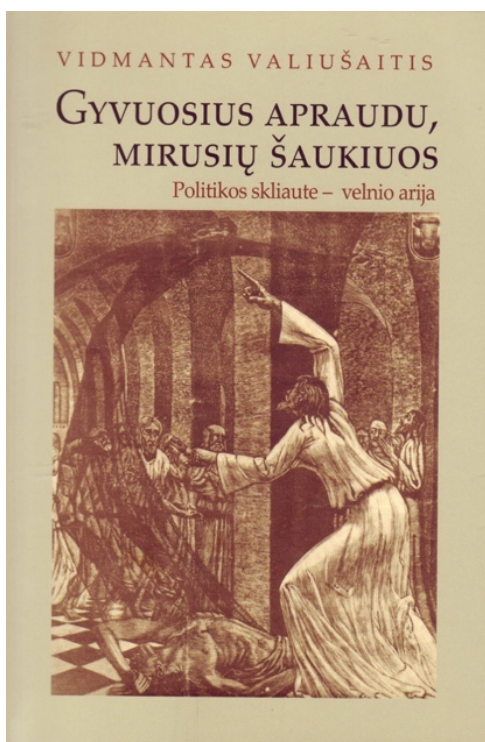
¹³¹ Andrius Navickas, „Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui būtinas telkiantis, o ne skaldantis vadovas.“ *15min.lt*, 2021 kovo 19 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/andrius-navickas-lietuvos-gyventoju-genocido-ir-rezistencijos-tyrimo-centru-butinas-telkiantis-o-ne-skaldantis-vadovas-18-1473680?copied> > [žiūrėta 2021 11 09]

¹³² Rimvydas Valatka, „Šalutinis poveikis – asilo ausų šešėlyje.“ *delfi.lt*, 2021 m. vasario 14d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/rimvydas-valatka-salutinis-poveikis-asilo-ausu-seselyje.d?id=86483537> > [žiūrėta 2021 12 18]

¹³³ Valdemaras Klumbys, „Istorija ir (kontr)propaganda. Ką daryti su Genocido centru?“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 11 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1362881/valdemaras-klumbys-istorija-ir-kontr-propaganda-ka-daryti-su-genocido-centru> > [žiūrėta 2021 10 04]

kreipti vieno – memorialinio – departamento veiklos kryptimi. Anot Klumbio, „naujoji vadovybė įtvirtindama savo veiklos kryptis akivaizdžiai ir išskirtinai remiasi Memorialiniu departamentu. Tai turbūt neišvengiama, kai direkcijos tikslas – atminties karai.“¹³⁴ Apie tai, kuri Centro veiklos kryptis turėtų būti prioritetinga, pasisakė ir Prezidentas Gitanas Nausėda. Jis teigė, kad Centras kaip institucija yra reikalingas „ne tik kaip genocido arba tik kaip rezistencijos centras, bet kaip Genocido ir rezistencijos centras.“¹³⁵ Taigi Prezidentas, nors ir laikėsis konflikto nuošalyje, šiuo vienu teiginiu reikšmingai prisidėjo prie liberaliojo diskurso įtakos stiprinimo.

Antrąją krizės etapą užbaigė Valiušaičio pasitraukimas iš istorijos lauko. Galima teigti, kad kritikų – LŽB, istorik(i)ų, kitų akademik(i)ų, žurnalstų|čių – pasitelktų argumentų svoris lėmė, kad mokslo lauko taisyklių dorai neišmanantis veikėjas iš jo pasitrauktų. Filologinį išsilavinimą turintis Valiušaitis „Facebook“ įrašė po savo pasitraukimo net kelis kartus vartojo kafkiškąją „Pilies“ alegoriją ir tapatino save su pagrindiniu Kafkos romano veikėju K., kuris vis bando patekti į paslaptinę pilį, tačiau susiduria su absurdiškais ir groteskiškais biurokratinėmis kliūtims. Šis intertekstas leidžia teigti, kad Valiušaitis savo likimą Centro krizėje regi kaip absurdišką kafkiškąją situaciją. Tą patį įrašą apie pasitraukimą iš Centro Valiušaitis papildė ir asociatyvine savo parašytos knygos viršelio nuotrauka.

Paveikslas Nr. 1. V. Valiušaičio knygos „Gyvuosius apraudu, mirusių šaukiuos. Politikos skliaute – velnio arija.“ viršelis.¹³⁶

¹³⁴ Klumbys, „Istorija ir (kontr)propaganda. Ką daryti su Genocido centru?“

¹³⁵ BNS, „Nausėda: Genocido ir rezistencijos centras turi problemų, tačiau privalo išlikti.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 29 d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nauseda-genocido-ir-rezistencijos-centras-turi-problemu-taciau-privalo-islikti.d?id=86815721>> [žiūrėta 2021 12 18]

¹³⁶ Vidmantas Valiušaitis, „Žmonės klausia: kodėl „nepasisakau“...“ „Facebook“ įrašas, 2021 m. sausio 30 d. <<https://www.facebook.com/vidmantas.valiusaitis/posts/10222495826017589>> [žiūrėta 2021 12 23]

Knygos pavadinimas „Gyvuosius apraudu, mirusių šaukiuos. Politikos skliaute – velnio arija“ taip pat koduoja ir literatūrinę nuorodą į Vinco Mykolaičio-Putino poemą „Vivos plango, mortuos voco“ (lot. „Gyvuosius apraudu, mirusių šaukiuos“), kuri laikoma sovietinės cenzūros uždraustu rezistenciniu kūrinium. Taigi Valiušaitis šiuo vizualiu komentaru save pozicionuoja kaip rezistentą, siekusį ginti Lietuvos istoriją ir išsaugoti tautos didvyrių šlovę, su kuriuo buvo susidorota kaip su nelaukiamu įsibrovėliu.

Trumpas kontroversiško Valiušaičio švystelėjimas Centro veikloje visgi itin reikšmingas diskursinio konflikto eigai. Antrojo krizės etapo analizė leido išgryninti kovos objektą istorijos mokslo lauke – tai ne tik teisė nustatyti, kas yra istorinė tiesa, bet ir kuri iš dviejų Centro veiklos kryptių yra prioritetinga. Matyti, kad naujosios Centro direkcijos ir ekspertų komisijos nariai teikė prioriteta ginkluotos antisovietinės rezistencijos temai ir siekė nuošalyje palikti Holokausto tyrimus. Kodėl apskritai kilo poreikis parašėse palikti Lietuvos žydų istorijos tyrimus? Centro istoriko Klumbio tezė, kuria siekta paaiškinti situaciją Centre, yra ta, kad dalis visuomenės ir istorikų yra apimta istorijos „baimės“, tiksliau baimės aptikti „netinkamų“ faktų, kurie netelpa į tam tikrą kolektyvinę atmintį, kuria norima tikėti.¹³⁷ Toks siekis pamažu ištrinti žydų genocido tyrimus iš Centro darbotvarkės – nuoseklus žingsnis kelyje į istorijos surikiavimą į tautinį naratyvą. Žydų genocidas Lietuvoje – tai mūsų istorijos dalis, su kuria dar nesusitaikoma, į ją vis dar žvelgiama brėžiant perskyrą tarp „mūsų“ (lietuvių) ir „jų“ (žydų) istorijos, neapjungiant šių dviejų skirčių į bendrą XX a. istorinę atmintį. Lietuviškam tautiniam naratyvui svarbių istorinių asmenybių biografijose šešėlių metantis reiškiny, kuris lietuvius gali paversti žydšaudžių tauta, yra maskuojamas, jo vis dar purtomasi. Tuo tarpu tirti antisovietinę rezistenciją – tai prisidėti prie Lietuvos, kaip laisvės gynėjų šalies, įvaizdžio formavimo, patriotinio ir nacionalistinio pasakojimo kūrimo, pilietiškumo pamatų klojimo. Nubrėžti ribas, kur prasideda ir baigiasi mūsų istorija – štai dėl ko kovojama istorijos lauke.

3.5. Konflikto dalyvių laišakai Seimui ir oponentams

I. 2021 m. sausio pabaigoje 17 Centro istorikų kreipėsi į Seimo Pirmininkę Čmilytę-Nielsen, Seimo Žmogaus teisių komitetą, Švietimo ir mokslo komitetą ir generalinį direktorių Jakubauską viešu laišku.¹³⁸ Jame buvo išdėstyti 4 punktai, kuriuose pristatyta, dėl ko nerimauja Centro mokslininkai, taip pat po 4 galimas grėsmės ir siūlymus esamoms problemoms spręsti.

¹³⁷ Klumbys, „Istorijos baimė (I).“ *lrt.lt*, 2021 m. vasario 24 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1351170/valdemaras-klumbys-istorijos-baime-i>> [žiūrėta 2021 10 04]

¹³⁸ LRT, „VU istorikai laišku kreipėsi į Jakubauską: „problemos nėra vien akademinio ar juolab vadybinio pobūdžio.“ *lrt.lt*, 2021 m. vasario 25 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1352161/vu-istorikai-laisku-kreipesi-i-jakubauska-problemos-nera-vien-akademinio-ar-juolab-vadybinio-pobudzio>> [žiūrėta 2021 12 30] Šio laiško tekstas pridodamas kaip Priedas Nr. 2.

Pirmoji – ir kone svarbiausioji – grėsmė, kurią nurodė Centro istorikai laiške – tai „Istorijos mokslo nuvertinimas kreipiant istorinius tyrimus ideologizacijos, politizacijos linkme.“¹³⁹ Kaip to pavyzdį istorikai pateikė nuorodą į Valiušaičio interviu portalui *respublika.lt* apie naujai atidengtą Kryžkalnio memorialą partizanams.¹⁴⁰ Šiame interviu palankumą patriotiniam diskursui deklaravusiame portale Valiušaitis kritikavo senosios Centro vadovybės pritarimą ant memorialo neiškalti per 9 tūkstančius partizanų, kurių biografijose esti sąsajų su Holokaustu ir represijomis prieš žydus, vardų. Apie tokio monumento iškilimą Valiušaitis atsiliepė taip: „juntamos pastangos faktais grindžiamą istorinę tiesą užgožti, jūsų žodžiais tariant, „viešųjų ryšių akcijomis“.“¹⁴¹ Tame pačiame straipsnyje kalbintas ir tuometinis Seimo narys, Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos narys Povilas Urbšys. Jis antrino Valiušaičiui ir kritikavo ligšiolinį Centro darbą organizuojant partizanų įamžinimą. 2020 m. rugsėjo 23 d. Komisijos posėdyje jis iškėlė monumento problemą ir teigė, kad „<...> istorinė atmintis yra taikiklyje, tai, kas yra padaryta, tikrai padaro mus pažeidžiamus“.¹⁴² Šis Centro mokslininkų laiške pateikiamas pavyzdys – tik vienas būdas iliustruoti naujosios Centro vadovybės deklaruojamą poziciją dėl istorijos mokslo paskirties. Istorikų nusivylimą dėl tokių Valiušaičio pasisakymų sustiprino tai, kad buvo priimtos naujosios Centro vidaus taisyklės, pagal kurias Centro istorikai negali bendrauti su žiniasklaida be Centro vadovybės sutikimo (sprendimas priimtas po Centro istorikų Kareniauskaitės ir Jurkutės kritiškų komentarų apie Laisvės kovų dalyvio statuso suteikimą direktoriaus pavaduotojui Valiušaičiui), tai tuo metu istorikų darbą diskredituojančius teiginius Valiušaitis skleidė nesuderinęs pozicijos su institucija.

Antrame laiško punkte išreiškiamas nerimas dėl mokslininkų atkirtimo nuo svarbių organizacinių sprendimų priėmimo. Ketvirtajame punkte teigiama, kad „Dėl profesinės kompetencijos devalvavimo, įtempto emocinio klimato bei patiriamo Centro vadovybės spaudimo“ Centrą palieka jo darbuotojai.

Trečiasis neramumas, kurį laiške išdėstė Centro istorikai, vertas plačiau aptarti atskirai, nes susijęs su Valiušaičio paskyrimu į aukštą pareigą: „Asmens paskyrimas Generalinio direktoriaus vyresniojo patarėju sukuriama naują pareigybę ir parašant naujus, specialiai tam asmeniui pritaikytus pareiginius nuostatus, įvedant kvalifikacinį reikalavimą (filologijos), nesusijusį su Centro vykdoma veikla.“¹⁴³ Šiame punkte Centro istorikai referuoja į Valiušaičio pareigybės aprašą ir reikalavimus darbuotojui, kurie yra viešai prieinami Centro tinklalapyje.¹⁴⁴ Pirmasis iš išvardytų specialių reikalavimų šiai pareigybei formuluojamas šitaip: „turėti ne žemesnį kaip aukštąjį

¹³⁹ LRT, „VU istorikai laišku kreipėsi į Jakubauską: „problemos nėra vien akademinio ar juolab vadybinio pobūdžio“.“

¹⁴⁰ Jakavonis, „Kryžkalnio memorialas. Ką mums sako nutylėtos partizanų pavardės.“

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Atviras Seimas, „2020-09-23 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2020 m. rugsėjo 23 d., 42:05 <<https://youtu.be/HStHBH9yPqQ?t=2525>> [žiūrėta 2021 11 01]

¹⁴³ LRT, „VU istorikai laišku kreipėsi į Jakubauską: „problemos nėra vien akademinio ar juolab vadybinio pobūdžio“.“

¹⁴⁴ LGGRTC, „V. Valiušaičio pareigybės aprašas.“ *genocid.lt*, <http://www.genocid.lt/UserFiles/File/Pareiginiai/Direkcija/Vidmantas_Valiusaitis.pdf> [žiūrėta 2021 10 04]

universitetinį išsilavinimą su magistro kvalifikaciniu laipsniu arba jam prilygintą filologijos krypties išsilavinimą.“¹⁴⁵ Tokiu būdu performuluotas Centre užimamai pareigybei keliamas reikalavimas turėti filologijos krypties išsilavinimą yra nebūdingas pagal Centro veiklos specifiką. Taigi šis dokumentas tampa įrodymu apie tai, kaip yra keičiamos patekimo į istorijos politikos lauko taisyklės, sudarant lengvesnes sąlygas į lauką įsilieti naujokui.

Pristatę neramumus, vykstančius Centro viduje, mokslininkai išskyrė ir 4 grėsmes, kurios galimos, jei situacija ir toliau nesikeis: ribos tarp profesionalaus ekspertinio darbo ir mėgėjiškų iniciatyvų išnykimas; tolesnis politinės kontrolės stiprėjimas; Centro, kaip kompetentingos ekspertinės įstaigos, prestižo sunykimas nacionalinėje ir tarptautinėje erdvėje; Centro tyrimų problematikos persikėlimas į kitas įstaigas.¹⁴⁶ Galiausiai laiškas baigiamas 4 siūlymais, kurie padėtų gerinti smukusį Centro prestižą ir sugražinti moksliško standartą.

Netrukus po to, kai Centro istorikai parašė viešą kreipimąsi į Seimo narius ir Centro direktorių, dar viena grupė akademikų – Istorijos instituto direktorius Nikžentaitis, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanė Skurvydaitė, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorius Vasilijus Safronovas ir Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros vedėjas Marius Sirutavičius – paskelbė, kad nutraukia bendradarbiavimą su centru.¹⁴⁷ Tokį sprendimą argumentavo taip: „Esami duomenys leidžia teigti, kad 2020 metų vasarą pasikeitus centro generaliniam direktoriui jo veiklos kryptį pradėjo lemti ne atodaira į ekspertinę mokslininkų nuomonę, o politizuotas elementarius istorinių šaltinių kritikos reikalavimus ignoruojantis požiūris į jautrius, visuomenę skaldančius skaudžios praeities įvykius.“¹⁴⁸ Jakubauskas, vėliau dalyvaudamas Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdyje, atsakė į Nikžentaičio kritiką visų pirma pabrėždamas, kad Centre dirbantys istorikai, be kita ko, yra ir valstybės tarnautojai, taigi „jei žmonės nori būti tik istorikais, jie turi nebūti valstybės tarnautojais.“¹⁴⁹ Be to, Jakubauskas pabrėžė, kad Nikžentaitis yra istorikas, dirbantis su Viduramžiais, todėl „apie kitą istorinį laikotarpį jis nelabai turi kompetencijos kalbėti, už XX a. ir ypatingai už sritis, kurios priskirtos Genocido centrui.“¹⁵⁰

Po istorijos mokslo elito atsiribojimo nuo Centro Seimo Pirmininkė reaguodama pakvietė juos į susitikimą. Jo metu Nikžentaitis išreiškė nerimą, kad Centre „<...> buvo iš esmės ruošiamas tam tikras

¹⁴⁵ LGGRTC, „V. Valiušaičio pareigybės aprašas.“

¹⁴⁶ LRT, „VU istorikai laišku kreipėsi į Jakubauską: „problemos nėra vien akademinio ar juolab vadybinio pobūdžio“.“

¹⁴⁷ Skėrytė, „Istorijos instituto ir trijų universitetų atstovai atsisako bendradarbiauti su LGGRTC.“ *15min.lt*, 2021 m. vasario 1 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istorijos-instituto-ir-triju-universitetu-atstovai-atsisako-bendradarbiauti-su-lggrtc-56-1449050> > [žiūrėta 2021 10 17]

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Gaučaitė-Znutenė, „Genocido centro vadovas rėžė apie darbuotojus: jei nori būti istorikais, turi nebūti valstybės tarnautojais.“ *lrt.lt*, 2021 m. vasario 10 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1341212/genocido-centro-vadovas-reze-apie-darbuotojus-jei-nori-buti-istorikais-turi-nebuti-valstybes-tarnautojais> > [žiūrėta 2021 12 18]

¹⁵⁰ Ibid.

dirva, sakykime, labai toli nuo mokslo nutolusios nuomonės rengimui tame centre, kad tas centras būtų pasiruošęs vykdyti tam tikrus propagandinius tikslus“.¹⁵¹ Kaip galimą problemos sprendimą, siekiant Centru atgauti savo mokslinį statusą ir reputaciją, mokslininkai siūlė įsteigti Mokslinę tarybą, kuri leistų kontroliuoti bandymus politizuoti mokslą ir išsaugoti mokslininkų autonomiją. Po šio susitikimo Čmilytė-Nielsen Seimo valdybai pavedė suformuoti darbo grupę, kuri išnagrinėtų situaciją, susidariusią Centre, ir pateiktų rekomendacijas.

2021 vasario 4 d. buvo išplatintas dar vienas Centro istorikų laiškas Jakubauskui ir Seimui. Laišką, kuris adresuotas kaip atsakas 17-ai pirmojo laiško autorių, pasirašė 61 centro darbuotojas. Pastarajame laiške rašoma: „Galime patikinti, kad Centre priimami sprendimai pagrįsti pagarba, tarpusavio pasitikėjimu, racionalumu, profesionalumu ir orientuoti į siekiamą rezultatą.“¹⁵² Gausus laišką pasirašiusių istorikų skaičius suponuoja, kad dauguma Centro darbuotojų palaiko Jakubauską ir nepritaria mažumos istorikų išreikštai ir plačiai paskleistai nuomonei. Vis dėlto, laiške nenurodytos pasirašiusiųjų pavardės, tik pateiktas prierasas:

„Pasirašo:

Šešiasdešimt vienas (61) LGGRTC darbuotojas

(darbuotojų pavardės ir parašai saugomi Centre)“¹⁵³

Šį laišką pasirašiusių istorikų pavardės konflikto eigoje taip ir nebuvo atskleistos. Vėliau, jau po Jakubausko atleidimo, Bubnys, kandidatuodamas į naujojo direktoriaus pareigas, Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijai teigė, kad šio 61 darbuotojo laiško negalima laikyti Jakubausko palaikymo laišku. Anot Bubnio, „tekste nė vieno karto nėra paminėta profesoriaus Jakubausko pavardė, nors profesorius Jakubauskas aiškino, kad tai yra jo palaikymo laiškas.“¹⁵⁴

Vasario 10 d. į Komisijos posėdžio darbotvarkę buvo įtrauktas klausimas „Dėl Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro“.¹⁵⁵ Anot posėdžiui pirmininkavusio Jovaišos, šis

¹⁵¹ Roberta Tracevičiūtė, „A. Nikžentaitis apie situaciją LGGRTC: buvo ruošama dirva vykdyti tam tikrus propagandinius tikslus.“ *15min.lt*, 2021 m. vasario 9 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-nikzentaitis-apie-situacija-lggrtc-buvo-ruosiama-dirva-vykdyti-tam-tikrus-propagandinius-tikslus-56-1453060?copied> > [žiūrėta 2021 09 21]

¹⁵² LRT, „Pasirodė alternatyvus Genocido centro darbuotojų kreipimasis į Seimą: apgailestauja, „kad keli kolegos pasisakė visų vardu“.“ *lrs.lt*, 2021 m. vasario 5 d. < <https://www.lrs.lt/naujienos/lietuvoje/2/1337347/pasirode-alternatyvus-genocido-centro-darbuotoju-kreipimasis-i-seima-apgailestauja-kad-keli-kolegos-pasisake-visu-vardu> > [žiūrėta 2021 12 18]

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Atviras Seimas, „2021-04-19 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2021 m. balandžio 19 d., 10:57 < <https://youtu.be/-tK9KXJnhyo?t=657> > [žiūrėta 2021 12 22]

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Seimas, „2021 m. vasario 10 d. Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdžio (nuotoliniu būdu) darbotvarkė.“ *lrs.lt*, < https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=38489&p_k=1&p_event_id=15760 > [žiūrėta 2021 12 22]

klausimas iškeltas, kadangi Komisija vykdo Centro parlamentinę kontrolę.¹⁵⁶ Posėdyje dalyvavo Centro atstovai: Jakubauską kritikavusiai darbuotojų daliai atstovavo Bubnys, o Centro direktoriaus poziciją parėmė dar keturi darbuotojai be paties Jakubausko. Jakubauskas, Komisijai pristatęs situaciją Centre, akcentavo vadybines ir organizacines problemas, tuo tarpu Bubnys įvardijo gilesnes Centro problemas, pavyzdžiui, viešųjų ryšių skyriaus, ypač jo specialisto Daliaus Stanciko, saviveiklą kalbant Centro vardu: „Du paskutiniai pareiškimai, kurie buvo padaryti Daliaus Stanciko vardu, jie nebuvo suderinti su istorikais. <...> Matom tokius tarsi dvigubus standartus, vieniems galima šnekėti bet ką, o kitiems, reiškia, turi iš anksto suderinti savo nuomonę, savo pareiškimus, straipsnius ir bendravimą su žiniasklaida.“¹⁵⁷ Į tokią Bubnio pastabą Jakubauskas reagavo kritikuodamas jaunuosius Centro istorikus: „Naujieji istorikai, kurie yra atėję, labai dažnai kvestionuoja Lietuvos istorinę atmintį.“ Be kita ko, Jakubausko nuomone, Centro veiklai kliudo ir istorikų iš išorės kišimasis: „Formuojamas toks naratyvas iš „Naujojo Židinio-Aidu“ istorikų, kurie bando kištis į Centro veiklą. Iš tiesų man labai keista, kada istorikai iš išorės bando kalbėti, kad jie mato kažkokias darbo spragas iš 17 žmonių pareiškimo.“¹⁵⁸

Bubnys posėdyje išsakė Centro istorikų, parašiusių viešą kreipimąsi, pagrindinį lūkestį: „Mūsų tyrinėtojų svarbiausia užduotis yra būtent istoriniai tyrimai, moksliniai tyrimai ir istorinės tiesos paieška, o ne, sakykim, tos istorinės tiesos pakeitimas istorijos politika, atminties karais, informaciniais karais ir panašiais dalykais.“¹⁵⁹ Išklaušę abi pozicijas, į diskusiją įsitraukė ir Komisijos nariai, pavyzdžiui, Lopata teigė, kad Centro tikslas nėra strateginė komunikacija, o viešųjų ryšių departamentą jis vadino „tiesiog propagandistais“ ir teigė, kad „priešingu atveju gausis kas, *nu* gausis kaip sovietmečiu, dirbo sovietinė propaganda, tai šito reikia būtinai išvengt.“¹⁶⁰ Lopatai pritarė ir Juozapaitis, taip pat pridėjęs, kad: „Gerbiamas direktorius klausia, kokį naratyvą mes čia turime dabar pasakoti, na, jokie naratyvo, mes turime istorinę tiesą atkurti, o ne naratyvą.“¹⁶¹ Posėdžiui pirmininkavęs Jovaiša, kuris anksčiau kritikavo Rakučio siekį sukurti valstybinę istorinės atminties strategiją, išreiškė mintį, kad „vis dėlto, Genocido tyrimo centras nėra akademinė institucija, ne mokslo tyrimo institucija, ji veikia kitaip, jos veikla yra kitaip aprašyta. Bet viena yra šventa – kad komunikacijos departamentas, jis negali veikti sau kaip ponas kalbėdamas ir galvodamas, kad sako teisingą informaciją.“¹⁶²

¹⁵⁶ Atviras Seimas, „2021-02-10 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2021 m. vasario 10 d., 6:40 <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=401>> [žiūrėta 2021 12 23]

¹⁵⁷ Ibid, 42:02 <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=2522>>

¹⁵⁸ Ibid, 48:10 <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=2885>>

¹⁵⁹ Ibid, 55:05 <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=3305>>

¹⁶⁰ Ibid, 1:15:15 <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=4515>>

¹⁶¹ Ibid, 1:28:44 <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=5324>>

¹⁶² Ibid, 1:20:31 <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=4830>>

2021 m. vasario gale Jakubauskui buvo adresuotas dar vienas atviras laiškas – šįkart ne iš Centro, bet Vilniaus universitete, Istorijos fakultete, dirbančių istorikų ir fakulteto absolventų.¹⁶³ Šiame laiške, kuriame remiamasi ir ankstesniu 17 Centro istorikų kreipimusi, pabrėžiama, kad pakartotinai keliamos problemos „nėra vien akademinio ar juolab vadybinio pobūdžio klausimai.“¹⁶⁴ Laiške Jakubausko vadovaujamai institucijai prikišamas „istorijos balinimas, valstybinis atminties reguliavimas, istorinių tyrimų cenzūra ir jų instrumentalizavimas“ ir teigiama, kad tai „yra tos žaidimo taisyklės, kurias mums siekia primesti pagal jas gyvenantys mums nedraugiški režimai.“¹⁶⁵ Laiške mokslininkai kritikavo Jakubausko išreikštą požiūrį į Centro istorikus kaip į valstybės tarnautojus ir išskėlė tyrimų objektyvumo problemą, konkrečiai minėdami Centro darbuotojo Stanciko paruoštą pažymą apie Noreiką-Generolą Vėtrą. Ši pažyma buvo kritikuojama dėl to, kad idealizavo šią kontroversišką istorinę asmenybę ir paskelbė, kad jis „aktyviai prisidėjo prie Lietuvos žydų gelbėjimo ir kad jis laikytinas antinacinio pasipriešinimo dalyviu.“¹⁶⁶ Yra žinoma, kad Noreika būdamas Šiaulių apskrities viršininku pasirašė raštus dėl žydų geto steigimo, tačiau vėliau už antinacinę rezistenciją kalėjo Štuthofio lageryje. Visuomenės nuomonę dėl Noreikos vaidmens XX a. istorijoje ir jo įamžinimo padalijo Vilniaus mero Remigijaus Šimašiaus sprendimas nuimti generolui skirtą atminimo lentą nuo Vrublevskių bibliotekos.¹⁶⁷

Situaciją konflikte, kai tarp konkuruojančių diskursų atstovų prasidėjo bendravimas laiškais, komentavo parlamentaras Kasčiūnas, išvelgęs aiškų politinį pasidalijimą tarp laiškų siuntėjų. Anot jo, aplink Centrą „prasideda tokie akademiniai, bet kartu, sakyčiau, ir ideologiniai debatai apie tai, ar Lietuva turi turėti istorinės atminties politiką, ar ne. Aš sakau, kad turėtų turėti.“¹⁶⁸ Be kita ko, Kasčiūnas istorinės atminties išsaugojimą nurodė kaip vieną esminių nacionalinio saugumo prioritetų, į kurių dvi konfliktuojančios pusės žvelgia skirtingai: „Visada dešinieji pasakys, kad reikia [istorinės atminties – K. M.]. Kairė, liberali kairė sakys, kad reikia palikti atminčių pliuralizmą ir sugyventi.“¹⁶⁹

II. Šiame konflikto etape įvyksta kelios slinktys. Pirma, pavieniai diskurso atstovai, užuot paskirai dalyvavę diskursiniame konflikte, pradeda burtis į grupes ir deklaruoti bendras, grupines

¹⁶³ 15min, „Istorikų bendruomenės atviras laiškas A.Jakubauskui: „Jūs diskredituojate istorikų darbą.“” *15min.lt*, 2021 m. vasario 26 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istoriku-bendruomenes-atviras-laiskas-a-jakubauskui-jus-diskredituojate-istoriku-darba-56-1462228> > [žiūrėta 2021 09 21]

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ LRT, „Genocido tyrimo centras laimėjo bylą dėl pažymos apie Joną Noreiką-Generolą Vėtrą.“ *lrt.lt*, 2020 m. balandžio 2 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1159325/genocido-tyrimo-centras-laimejo-byla-del-pazymos-apie-jona-noreika-generola-vetra> > [žiūrėta 2021 11 03]

¹⁶⁷ Jačas, „Sprendimas nuimti J.Noreikos atminimo lentą R.Šimašiui gali baigtis liūdnei – prašo prokurorų tyrimo.“ *15min.lt*, 2019 m. liepos 27 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-nuo-mokslu-akademijos-pastato-nuimta-j-noreikos-atminimo-lenta-56-1180198> > [žiūrėta 2021 11 03]

¹⁶⁸ Gaučaitė-Znutienė, „Kasčiūnas – apie galimus nesutarimus koalicijoje, partijos pirmininko rinkimus ir politinės karjeros dėmes.“ *lrt.lt*, 2021 m. vasario 21 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1343162/kasciunas-apie-galimus-nesutarimus-koalicijoje-partijos-pirmininko-rinkimus-ir-politines-karjeros-demes> > [žiūrėta 2021 12 18]

¹⁶⁹ Ibid.

pozicijas. Konflikte atsiranda naujas diskursinio veiksmo žanras – laiškas. Iš šios formos pasirinkimo galima matyti ryškėjančią pastangą kooperuotis ir siekį sutelkti atskirų lauko dalyvių kapitalą į vieną vietą, ypač tarp mokslininkų. Tarp apsikeistų laiškų vienas išsiskiria keliais aspektais. Pirma, jis kiekybiškai svariausias – net 61 pasirašęs asmuo – visgi, galima pastebėti, kad šio laiško viešajame diskurse paisyta mažiausiai. Į jį nesureaguojama rimtai, veikiausiai dėl to, kad jam pritrūksta svorio dėl nuslėptų Centro darbuotojų pavardžių. O štai kiti laišakai parodo, kad šis bendraminčių spiečių susiformavimas produktyvus – po kelių kiekybiškai reikšmingų grupinių kreipimūsi į valdžios institucijas įvyksta vienas esminių lūžių konflikte ir svarbiausių politinių institucijų vadovai įsitraukia į konfliktą. Jei anksčiau diskursiniame konflikte dalyvavo mokslo bendruomenės narės ir nariai, kiti ekspertai ir ekspertės, žurnalistai ir žurnalistės ir pavieniai politikai ir politikės, reiškę savo asmenines nuomones, tai dabar konflikte atsiranda dalyviai, kurie atstovauja bendrai Seimo nuomonei.

Trečias pokytis susijęs su prasiplėtusia diskurso erdve: čia konfliktas iš medijuotos viešosios erdvės pereina ir į institucinį kontekstą. Nuo šiol debatuojama Seime, o politikos ir mokslo susidūrimo klausimas įsvarbinamas tiek, kad persikelia į politinę darbotvarkę. Šis pasiekimas įrodo, kad mokslo bendruomenė, probleminusi istorijos politizavimo reiškinį Centre, naudodamasi turimu kapitalu ir diskurso formavimo priemonėmis suteikė konfliktui aukščiausios – nacionalinės – svarbos statusą. Akademinės bendruomenės narių, turinčių kapitalo visuomenėje, parama Centro mokslininkams, kurie drįso kritikuoti naująją vadovybę, pridėjo jų svarstymams svorio ir leido sustiprinti pozicijas kovoje dėl istorinės tiesos formavimo. Svarbiausių socialinių mokslų tyrimus vykdančių aukštojo mokslo įstaigų atsiribojimas nuo Centro tapo svarbiu postūmiu Seimo Pirmininkei Čmilytei-Nielsen reaguoti į susidariusią situaciją ir kviesti mokslo atstovus diskusijai, o vėliau ir pavesti suformuoti darbo grupę konfliktui tirti. Tai pavyko padaryti nepaisant ilgalaikio Centro vadovybės siekių deeskaluoti konfliktą akcentuojant, kad jo esmė yra organizacinė ir kad 17 istorikų, pasirašiusių kreipimąsi, yra mažuma, todėl jų pozicija neatspindi daugumos Centro darbuotojų nuomonės.

Verta dar sugrįžti prie pirmojo Centro istorikų laiško turinio. Jame Centro vykdoma veikla lyginama su nedemokratiniais principais veikiančių valstybių vykdoma atminties politika, orientuota į laisvės kovų diskreditavimą. Istorikai laiške kritiškai vertina pažymos apie Noreiką autorių Stanciką. Svarbu tai, kad Stancikas yra išleidęs knygą „Kūju per Lietuvos istoriją“, kurios anotacijoje teigiama: „Nesiskaitant su faktais, rezistencijos istorija straipsniuose ir knygoje perrašoma iš esmės pagal sovietinį istorijos pasakojimą, o šiam spaudimui pasidavę politikai trina laisvės kovotojų atminimą iš šalies viešųjų erdvių. <...> Nesusitelkdamas į kurį vieną atvejį D. Stancikas analizuoja ryškiausius rezistencijos istorijos „perrašymo“ epizodus, leisdamas kalbėti gausiems šaltiniams ir amžininkų

liudijimams.“¹⁷⁰ Reikšminga, kad aliuzija į šios knygos pavadinimą pastebima ir Makaraitytės straipsnio „Propagandiniu kūju per istorikus ir Holokausto aukas“, kuriame ji kritikuoja naująją Centro direkciją, pavadinime. Be kita ko, svarbu tai, kad recenziją ir atsiliepimus Stanciko knygai rašė ne kas kitas, o Valiušaitis ir Rakutis, konflikto metu aktyviai prisidėję prie patriotinio diskurso produkavimo. Taigi galima pastebėti, kad Noreikos biografijos dėmes „išbalinančią“ pažymą, kritikuojamą mokslininkų bendruomenės, parengęs Stancikas priklauso tai pačiai stovyklai, matančiai pareigą ginti Lietuvos istoriją, o ne laikytis mokslinio tyrimo taisyklių. Kritišką Stanciko vertinimą vienas iš 17 Centro istorikų Klumbys pateikė ir atskirai: „Ačiū Daliui Stancikui, Genocido centre vis dar (po visų skandalų!) kuriojančiam ryšius su visuomene. <...> Jis neabejotinai padarė daugiau Rusijos propagandai, nei visi istorikai su kokiais nors „nemaloniais“ faktais moksliniuose darbuose kartu sudėjus. Bet naujoji direkcija D. Stanciką palaiko, jai kliūva mokslininkai.“¹⁷¹

Tada, kai Centro konfliktas persikelia į Seimo laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdį, galima pastebėti stiprėjančią Jakubausko gynybinę poziciją. Pristatydamas savo poziciją Komisijos nariams, Jakubauskas maištaujančius Centro istorikus pavadina valstybės tarnautojais ir visiškai pamina pirminę programinę idėją, kuri buvo išreikšta spaudos konferencijoje po paskyrimo: kad Centras privalo išlikti moksline institucija. Gindamasis nuo kritikos Jakubauskas taip pat siekia susiaurinti, kas gali kalbėti į Centro veiklos akiratį patenkančiomis XX a. istorijos temomis. Anot Jakubausko, istorikai, kurie nedirba Centre arba neužiima XX a. istorija, nėra kompetentingi kritikuoti, taigi tokiu būdu siekiama mažinti Nikžentaičio kritikos svorį konflikte. Panašiai elgiamasi ir su kitais išorės istorikais, pavyzdžiui, susijusiais su leidiniu „Naujasis Židinys-Aidai“. Šis kultūrinis leidinys kaip vieną iš pagrindinių siekių deklaruoja tikslą „ugdyti akademinę visuomenę, besiremiančią intelektualiu sąžiningumu ir profesine atsakomybe.“¹⁷² Istorikai Terleckas, Šepetys, Streikus, filologai Adomėnas, Subačius, dalyvavę konflikte ir atstovavę liberaliajam diskursui, priklauso leidinio redakcijai. Taigi Jakubausko retorikoje ryškėja pastanga Centrą laikyti kuo uždaresnį nuo kitų istorijos lauko dalyvių. Pats įsiliejęs į istorijos lauką neturėdamas istoriko išsilavinimo, taip pat ir nedirbęs istorijos tyrimų lauke su Centro veiklos sritimis, tačiau įgijęs simbolinio kapitalo vien dėl savo užimamų pareigų, Jakubauskas siekia toliau stiprinti savo ir bendraminčių pozicijas jame, apribodamas kitų istorikų žodžio laisvę.

¹⁷⁰ Voruta, „Trakų salos pilyje – D. Stanciko knygos „Kūju per Lietuvos istoriją“ pristatymas.“ *voruta.lt*, 2020 m. liepos 31 d. <<http://www.voruta.lt/traku-salos-pilyje-d-stanciko-knygos-kuju-per-lietuvas-istorija-pristatymas/>> [žiūrėta 2021 11 04]

¹⁷¹ Klumbys, „Istorijos baimė (II).“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 3 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1355784/valdemaras-klumbys-istorijos-baime-ii>> [žiūrėta 2021 10 04]

¹⁷² Naujasis Židinys-Aidai, „Apie mus“. *nzidyns.lt*, <<https://nzidyns.lt/apie-mus/>> [žiūrėta 2021 12 18]

3.6. Istorikės Mingailės Jurkutės atleidimas

I. 2021 m. kovo 12 d. iš pareigų buvo atleista viena iš atviriausių Jakubausko kritikių laikyta istorikė Mingailė Jurkutė.¹⁷³ Iškart po valstybinės šventės įvykusį atleidimą Jakubausko kritikai vertino „kaip grubų žmogaus teisės į savo nuomonės raišką bei akademinės laisvės principo pažeidimą, taip pat – žalą viešajam interesui.“¹⁷⁴ Politikos apžvalgininkas Valatka Jakubausko sprendimą atleisti Jurkutę lygino su komunistų partijos propagandiniais veikimo principais, operavusiais XX a. okupuotoje Lietuvoje. Anot Valatkos, „Viršininko kaltinimai Jurkutei – lyg nuo stalinisto Preikšo varstoto. Bet dabar ne 1946-ieji.“¹⁷⁵ Oficialiame Centro išplatintame pranešime kaip atleidimo priežastis nurodomi darbiniai nusižengimai, „susiję su tuo, jog nepateikiant faktų ir argumentų arba pateikiant tikrovės neatitinkančius faktus ir argumentus paskleista informacija, kuri suklaidino Centro veikla besidominčią bendruomenę.“¹⁷⁶ Pažymėtina, kad pirmąjį tarnybinį įspėjimą Jurkutė gavo už išsakytą kritiką Valiušaičio atžvilgiu, o atleidimą ji siejo su kartu su 16 kitų Centro istorikų parašytu viešu laišku Seimui. Po Jurkutės atleidimo intelektualų bendruomenė surengė istorikės palaikymo akciją „Teisybcentris“ Rotušės aikštėje, prie Centro būstinės. Palaikymo akcijoje dalyvavę mokslininkai, tarp kurių istorikai Vaiseta, Šepetys, Skurvydaitė, Subačius, Vilniaus miesto muziejaus vadovė Rasa Antanavičiūtė, skaitė George Orwell kūrinio „1984“ ištraukas.¹⁷⁷

Kovo 19 d. Seime suburta darbo grupė pateikė išvadą dėl Jakubausko tinkamumo eiti pareigas. Visi nariai, išskyrus vieną, pateikė bendrą išvadą, kad Jakubauskas netinkamas eiti pareigas. Vienintelis darbo grupės narys, pateikęs atskirąją nuomonę, kuria išreiškė palaikymą Jakubauskui, buvo LVŽS frakcijos atstovas Jarutis.¹⁷⁸ Seimo Pirmininkė, remdamasi šiomis išvadomis, komentavo, kad „Centras efektyviai dirbti su šiuo vadovu negali.“¹⁷⁹ Seimo valdyba, remdamasi daugumos nuomone, nusprendė teikti Seimui siūlymą balsuoti dėl Jakubausko atleidimo. Tuo metu LVŽS frakcijos Seime seniūnė Aušrinė Norkienė pasakė, jog frakcija tvirtai apsisprendusi nepalaikyti šio valdybos siūlymo. Pati Norkienė sprendimą šalinti Jakubauską laikė politiniu susidorojimu.¹⁸⁰ Partijos lyderis Karbauskis taip pat išreiškė palaikymą Jakubauskui, pabrėždamas, kad jo ir „valstiečių“ frakcijos nuomonė apie konfliktą sutampa su Lietuvai nusipelnusių žmonių nuomone:

¹⁷³ LGGRTC, „Pasirašytas įsakymas nutraukti darbo sutartį.“

¹⁷⁴ 15min, „Kreipėsi į Seimo pirmininkę dėl iš Genocido centro atleistos istorikės: prašo suspenduoti direktoriaus A. Jakubausko įgaliojimus.“ *15min.lt*, 2021 m. kovo 17 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/kreipesi-i-seimo-pirmininke-del-is-genocido-centro-atleistos-istorikes-praso-suspenduoti-direktorius-a-jakubausko-igaliojimus-56-1472166?copied> > [žiūrėta 2021 11 08]

¹⁷⁵ Valatka, „Gegutės kiaušiniai.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 14 d. < <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/rimvydas-valatka-gegutes-kiausiniai.d?id=86691063> > [žiūrėta 2021 12 18]

¹⁷⁶ LGGRTC, „Pasirašytas įsakymas nutraukti darbo sutartį.“

¹⁷⁷ Jačauskas, „Vilniuje surengta palaikymo akcija iš Genocido centro atleistai M. Jurkutei.“

¹⁷⁸ Navickas, „Genocido ir rezistencijos tyrimo centrui būtinas telkiantis, o ne skaldantis vadovas.“

¹⁷⁹ Skėrytė, „Genocido centras efektyviai dirbti su šiuo vadovu negali – V. Čmilytė-Nielsen.“

¹⁸⁰ Gailė Jaruševičiūtė, „Seimo frakcijų seniūnai įvertino Seimo valdybos siūlymą atleisti Jakubauską: palaikys ne visi.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 29 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1375801/seimo-frakciju-seniunai-ivertino-seimo-valdybos-siulyma-atleisti-jakubauska-palaikys-ne-visi> > [žiūrėta 2021 11 08]

„Iš tikrųjų jeigu žiūrėtume į istorikų bendruomenę ir tų žmonių, kurie yra nusipelnę Lietuvai kaip disidentai ir t.t., jų nuomonės sutampa su mūsų.“¹⁸¹ Pavyzdžiui, palaikymą Jakubauskui išreiškė ir LPKTS, išplatinusi viešą kreipimąsi į Seimo narius.¹⁸²

II. Galima teigti, kad Jurkutės atleidimas žymi aukščiausią įtampos tašką Centro krizėje, po kurio diskursinis konfliktas ėmė artėti link atomazgos. Istorikės atleidimo dieną oficialiame Centro puslapyje paskelbtame pranešime apie darbo sutarties nutraukimą nepaminimas Jurkutės vardas ir pavardė, siekiant nuasmeninti, nusvarbinti atleidimo faktą. Be to, atleidimas įvykdytas aplink reikšmingą Lietuvai datą – Kovo 11-ąją, šventę, susijusią su tautiniais laisvės ir nepriklausomybės idealais. Jurkutės atleidimas viešojoje erdvėje eskalavo debatus ir kritiką Centro vadovybei, mobilizavo naujus veikėjus įsitraukti į diskursinį konfliktą, o mokslininkę palaikę kolegos akademikai net susibūrė į protesto akciją. Ši akcija perkėlė konfliktą iš medijuotos erdvės į *gatvę*: protestas literatūrinių skaitymų forma įvyko Rotušės aikštėje, priešais Centro būstinę. Pavieniai mokslininkai, dalis kurių ir anksčiau aktyviai dalyvavo diskursiniame konflikte, ir dalis naujai jame atsiradusių, susirinkę paeiliui skaityti romano ištraukų, gali būti suvokiami kaip vienas – grupinis – diskurso veikėjas, atsiradęs konkrečiai šiam tikslui ir vėliau diskurse nebefigūruojantis, tačiau dėl savo laikinumo ne mažiau svarbus. Pasirinkimas skaityti romaną „1984“ simboliškas – jame kalbama apie distopinę totalitaristinę valstybę, kurioje žmonės disciplinuojami ne tik apribojant jų laisvę ir veiksmą ar kalbą, bet ir mintis. Kuriamoje „naujakalbėje“ trinami pavojingi žodžiai, apie kuriuos nevalia nė mąstyti, o piliečių paklusnumą prižiūri Didysis Brolis. Taigi formuojamas naujasis žmogus, paklūstantis totalitarinei galiai, ir tai vykdoma keičiant jo mąstymą. Neatsitiktinai Jurkutės palaikymo akcija pavadinta „Teisybcentris“, tai – aliuzija į romane cenzūrą vykdžiusią Teisybės ministeriją.¹⁸³ Brėžiama paralelė tarp fikcinės Teisybės ministerijos ir Centro – tiesioginė ir akivaizdi. Ji leidžia daryti išvadą, kad šio kūrinio literatūrinių nuorodų pasitelkimas Centre vykstančio konflikto kontekste – tai Centre dirbančių istorikų ir jų palaikytojų performatyvus būdas kalbėti apie bandymus cenzūruoti istorikus. Skaitymai tapo kritika siekiui apriboti jų mąstymą, idant būtų išgrynintas *teisingas* būdas kalbėti tautai jautriomis istorijos temomis ir nepalikta vietos mokslinio tyrimo laisvei. „1984“ įtraukimas į diskursinį konfliktą ir jo pavertimas liberalaus diskurso intertekstu – tai naujo tipo argumentas, kurį pasitelkia akademikai kovoje dėl *istorinės tiesos* apibrėžimo.

¹⁸¹ Jaruševičiūtė, „Karbauskis apie Seimo valdybos siūlymą atleisti Jakubauską: valdantieji valosi postus savo žmonėms.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 26 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1374021/karbauskis-apie-seimo-valdybos-siulyma-atleisti-jakubauska-valdantieji-valosi-postus-savo-zmonems> > [žiūrėta 2021 11 08]

¹⁸² LRT, „Politiniai kaliniai ir tremtiniai reiškė paramą LGGRTC vadovui.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 25 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1372839/politiniai-kaliniai-ir-tremtiniai-reiske-parama-lggrtc-vadovui> > [žiūrėta 2021 11 08]

¹⁸³ DELFI, „Mokslininkai penktadienį organizuoja akciją „Teisybcentris“ iš darbo atleistai istorikei Jurkutei palaikyti.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 18 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1331596/akibrokstas-genocido-centre-uz-viesai-issakytas-abejones-ispejimas-centro-istorikei> > [žiūrėta 2021 12 18]

Konkuruojančio – patriotinio – diskurso atstovai, pavyzdžiui, Karbauskis čia pasitelkia kitą argumentą savo pozicijai legitimizuoti. Politikas teigia, kad jo atstovaujama poziciją palaiko ir Lietuvai nusipelnę žmonės – disidentai, tremtiniai, – todėl jų pozicijos diskredituoti nevalia. Remdamasis laisvės kovotojų simboliniu kapitalu, Karbauskis teigia, kad patriotinio diskurso dalyviai turi teisę skelbti *istorinę tiesą*. Taigi anot politiko, *istorinę tiesą* formuoti turi ne tik uždara ir griežtus *tiesos pakto* susitarimus vykdanți istorikų bendruomenė, bet ir žmonės, tiesiogiai dalyvavę istoriniuose įvykiuose.

3.7. Ado Jakubausko interviu Krymo totorių televizijai

I. Centro istorikai, kritikavę Jakubausko ir aplink jį susibūrusių ekspertų veiklą bei dalyvavę Jurkutės palaikymo akcijoje, pabrėžė naujosios direkcijos siekį cenzūruoti istorikus ir jų taikomus būdus diegti vienkryptį mąstymą apie Lietuvos istoriją lygino su totalitarizmu. Viešojoje erdvėje būta ir daugiau pasisakymų, kuriuose operuojama sovietmečio, cenzūros, komunizmo sąvokomis. Pavyzdžiui, Vinokuro manymu, Valiušaitis ir Jakubauskas „pasitelkė komunistinio teroro priemones – cenzūrą ir įžūlų spaudimą.“¹⁸⁴ Užsienio reikalų viceministras Adomėnas Jakubausko elgesį po istorikės Jurkutės atleidimo įvardijo kaip „sovietinės sistemos recidyvo“, taip pat teigė, kad „sovietinė cenzūra tebėra gyva – ne kur kitur, o centro direktoriaus asmenyje. Aukščiausios pareigos, į kurias Adas Jakubauskas galėtų pretenduoti – būti *homo sovieticus* eksponatu Okupacijos aukų muziejuje.“¹⁸⁵

Retorika, kurioje pasitelkiamos istorinės paralelės su sovietmečiu ir komunizmu, būdinga ne tik liberaliojo, bet ir patriotinio-idealistinio diskurso atstovams. Vienas ryškiausių epizodų – Centro generalinio direktoriaus Jakubausko rusų kalba duotas interviu Krymo totorių televizijai. Jame Jakubauskas pasisakė taip: „Šiuo metu dažnai visokios leftistinės įtakos, ateinančios iš Europos Sąjungos, labai dažnai sumaišo protą jaunimui, dėl to atsiranda noras perrašyti istoriją. Deja, Lietuvoje iškilo istorikų mokykla, kuri kitaip traktuoja savo tėvynę, savo šalį, nei istorikai, dirbę daugelį metų, ypač po nepriklausomybės atgavimo, kurie sukūrė Lietuvos praeities paveikslą – ypač vokiečių, sovietinės okupacijos, Holokausto, ginkluoto pasipriešinimo.“¹⁸⁶ Tame pačiame interviu Jakubauskas jaunuosius istorikus, su kuriais vyksta diskursinis konfliktas, marginalizuoja

¹⁸⁴ Vinokuras, „Mobingui ir komunistinei cenzūrai Genocido centre laikas pasakyti stop.“

¹⁸⁵ Gaučaitė-Znutienė, „Po istorikės atleidimo – abejonės LGGRTC vadovu: „Jis prarado moralinę teisę vadovauti centrai“.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 15 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1364767/po-istorikes-atleidimo-abejones-lggrtc-vadovu-jis-prarado-moraline-teise-vadovauti-centrai> > [žiūrėta 2021 11 04]

¹⁸⁶ Milena Andrukaitytė, „Premjerė: Genocido centro vadovas neparodė savybių, kurių reiktų tokios įstaigos vadovui.“ *15min.lt*, 2021 m. kovo 30 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/premjere-genocido-centro-vadovas-neparode-savybiu-kuriu-reiketu-tokios-istaigos-vadovui-56-1478956?copied> > [žiūrėta 2021 10 16]

priskirdamas jiems komunizmo žymę: „Markso ir Engeldo šmėkla kaip bacila mutavo, šiuo metu raudonomis vėliavomis nebemojuoja. Ir tai mes stebime Lietuvoje.“¹⁸⁷

Politikos apžvalgininkas Gritėnas viename iš autorinių straipsnių vėliau reflektavo, ar istorijos perrašymas, kurį kaip grėsmę ėmė kelti dabar jau Jakubauskas ir patriotinio-idealistine diskurso atstovai – reali grėsmė. Anot Gritėno, „nėra monolitinio istorijos modelio, nėra absoliučiai vientiso ir neliečiamo naratyvo.“¹⁸⁸ Tai, ką Jakubausko stovykla vadina istorijos perrašymu, Gritėnas įvardijo kaip nuolatinį faktų verifikacijos procesą, kuriuo remiasi visi mokslai, taigi atsiradus naujiems įrodymams mokslinė (istorinė) tiesa gali kisti. Apskritai, anot Gritėno, istorija niekada nėra iki galo parašyta, ypač, kai kalbame apie dar sąlyginai netolimą Laisvės kovų istorinį periodą, kuris pakliūva į Centro tyrimų lauką.¹⁸⁹

Jakubausko pasirodymas Krymo totorių televizijoje, kurio metu kritikuota jaunoji Centro istorikų karta, buvo kritiškai įvertintas užsienio reikalų viceministro Adomėno, žurnalisčių Makaraitytės, Miliūtės. Pastaroji pasidalino Jakubausko interviu įrašu socialiniame tinkle „Facebook“, pridėdama autorinius lietuviškus subtitrus ir ironišką priedą: „Adas Jakubauskas, savo pavaldiniams „už centro sienų“ leidžiantis kalbėti tik su jo leidimu, išėjo į tarptautinius vandenis.“¹⁹⁰ Miliūtės įkeltu įrašu pasidalinęs Adomėnas pridėjo: „Kai dr. Samuelis Johnsonas rašė: <...> „Patriotizmas yra paskutinė šmėkio priebėga“, jis nenorėjo pasmerkti patriotizmo, <...> o tik tuos šmėkius, kurie patriotizmu dangsto savo nepadorų elgesį.“¹⁹¹ Komentaruose susirūpinimą šio interviu žala reiškė akademikė Nerija Putinaitė, akademikas Nerijus Maliukevičius, politikas Andrius Kubilius, politikės Rasa Juknevičienė ir Dovilė Šakalienė. Tuo metu žiniasklaidoje kiti politikai stojo ginti Jakubausko dėl jų manymu, vykdomos šmeižto kampanijos prieš Centro direktorių. Konservatorius Ažubalis gynė naująją Centro direkciją „Delfi“ išspausdintame autoriniame straipsnyje „Kampanija prieš Centrą: iššūkis Lietuvos istorijos politikai“.¹⁹² Politikas Dovydas Petkus, kartu su Radžvilo rinkimų komitetu „Susigrąžinkime valstybę!“ dalyvavęs Europos Parlamento rinkimuose sveikino Jakubausko vadovavimo stilių: „A. Jokubausko [*sic*] sprendimas labiau

¹⁸⁷ Natalija Zverko, Ieva Vitėnienė, Modesta Gaučaitė-Znutienė, „Jakubauskas „sublizgėjo“ interviu Ukrainos televizijai: į parlamentą išrinkta jaunoji karta bando visuomenei pristinti savo leftistines vertybes.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1373646/jakubauskas-sublizgejo-interviu-ukrainos-televizijai-i-parlamentaisrinkta-jaunoji-karta-bando-visuomenei-pristinti-savo-leftistines-vertybes>> [žiūrėta 2021 09 21]

¹⁸⁸ Gritėnas, „Kas bus perrašyta Lietuvos istorijoje?“ *delfi.lt*, 2021 m. balandžio 2d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/paulius-gritenas-kas-bus-perrasyta-lietuvos-istorijoje.d?id=86852777>> [žiūrėta 2021 12 18]

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Rita Miliūtė, „Adas Jakubauskas, savo pavaldiniams „už centro sienų“ leidžiantis kalbėti tik su jo leidimu, išėjo į tarptautinius vandenis.“ „Facebook“ įrašas, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.facebook.com/rita.miliute/posts/4134984289845727>> [žiūrėta 2021 12 30]

¹⁹¹ Mantas Adomėnas, „Kai dr. Samuelis Johnsonas rašė“ „Facebook“ įrašas, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.facebook.com/Adomenas/posts/10226118267642927>> [žiūrėta 2021 12 30]

¹⁹² Audronius Ažubalis, „Kampanija prieš Centrą: iššūkis Lietuvos istorijos politikai.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 25 d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/audronius-azubalis-kampanija-pries-centra-issukis-lietuvos-istorijos-politikai.d?id=86783363>> [žiūrėta 2021 12 18]

akcentuoti kovą su priešišku Lietuvai istoriniu melu yra sveikintinas, o ne peiktinas veiksmas.“¹⁹³ Visgi neilgai trukus po to, kai šį interviu pasmerkė būrys akademikų ir politikų, Jakubauskas už poelgį atsiprašė, argumentuodamas, kad interviu davė užkluptas nepasiruošęs, pavargęs, patyręs techninių kliūčių.¹⁹⁴ Įrašas taip pat buvo pašalintas iš televizijos kanalo, tiesa, jis vis dar yra pasiekiamas tose platformose, kur juo buvo pasidalinta.

Nepaisant atsiprašymo dėl pirmojo incidento, Jakubauskui netrukus teko vėl gintis nuo ryšių su Kremliumi, spaudoje atsiradus informacijai apie jo gautą apdovanojimą iš Rusijos. Tiesa, ši istorija nebuvo nauja, o informacija apie gautą apdovanojimą skelbiama oficialiame Rusijos užsienio reikalų ministerijos apdovantų asmenų sąrašė. Ši trylikos metų senumo istorija prisiminta iškart po incidento su Krymo totorių televizija ir likus vos kelioms dienoms iki Seimo balsavimo dėl Jakubausko atstatydinimo. Į iškilusią istoriją dėl gauto apdovanojimo Jakubauskas reagavo kaip į bandymą šmeižti jį ne tik prieš Lietuvą, kai artėja kertinis momentas jo profesiniame kelyje, bet ir prieš Krymo totorių bendruomenę: „Tai, ko gero, kad sukompromituotų mane Krymo totorių akyse, matomai, ta *feikinė* žinia ir buvo paleista.“¹⁹⁵ Nors iš pradžių Jakubauskas neigė tokį apdovanojimą apskritai gavęs, vėliau jo retorika kito ir jis paties apdovanojimo fakto nebeneigė, tik pabrėžė, kad yra įtrauktas į Rusijoje nepageidaujamų asmenų sąrašus, tad jokių ryšių su ja nebeturiš. Beje, tai ne vienintelis iš Rusijos gautas Jakubausko apdovanojimas – dar vieną Rusijos vyriausybės komisijos apdovanojimą po Krymo aneksijos jis teigė grąžinęs ir nuo jo atsirbojęs.¹⁹⁶ Politologas Marius Laurinavičius šį atvejį vertino kritiškai ir siūlė jį atkreipti dėmesį, kadangi, jo manymu: „Ta komisija yra pagrindinis Kremliaus įtakos įrankis – bent jau posovietinėje erdvėje. Ir kai šios organizacijos vardu yra įteikiamas garbės raštas ar kad ir koks apdovanojimas Lietuvos piliečiui, čia reikalingi mažų mažiausiai labai aiškūs paaiškinimai.“¹⁹⁷ Versija, jog Jakubauską siekiama sukompromituoti prieš pat balsavimą Seime, politologo neįtikino, kadangi informacija apie gautą apdovanojimą skelbiama nuo pat 2008 metų, tad nėra susijusi su Centro skandalu.

II. Pažymėtina, kad pirmuose konflikto etapuose liberaliojo diskurso atstovai pradėjo vartoti sąvokas „cenzūra“ ir „totalitarizmas“, kalbėdami apie konkuruojančio diskurso atstovus. Konfliktui perėjus į antrą pusę, aiškiai pastebima, kad elementai iš liberaliojo diskurso atsiduria ir patriotinio

¹⁹³ Dovilas Petkus, „Kam naudinga kova Genocido centre?“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/dovilas-petkus-kam-naudinga-kova-genocido-centre.d?id=86753781>> [žiūrėta 2021 12 18]

¹⁹⁴ ELTA, „Jakubauskas atsiprašė dėl interviu Krymo totorių televizijai išsakytų žodžių: buvau pagautas gatvėje.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/jakubauskas-atsiprase-del-interviu-krymo-totoriu-televizijai-issakytu-zodziu-buvau-pagautas-gatveje.d?id=86798427>> [žiūrėta 2021 12 04]

¹⁹⁵ Lauryna Vireliūnaitė, „A. Jakubausko pečius slegia mįslinga apdovanojimo iš Rusijos istorija, jo pavardė – oficialiame šios šalies vyriausybės komisijos sąrašė.“ *15min.lt*, 2021 m. kovo 31 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-jakubausko-pecius-slegia-mislinga-apdovanojimo-is-rusijos-istorija-jo-pavarde-oficialiame-rusijos-vyriausybinės-komisijos-sarase-56-1478182>> [žiūrėta 2021 11 07]

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ibid.

diskurso veikėjų diskursinėse veiklose. Taigi šiame etape totalitarizmo ir vienmintiško etiketė klijuojama jau ir patiems Jakubausko kritikams, o konkuruojantys diskursai ima kalbėti panašiais teiginiais. Galima teigti, kad abiejose diskursinio konflikto stovyklose sovietizmu kaltinanti retorika atlieka retorinio vienijimo funkciją – ji naudojama aktyvinti sovietinėms traumoms visuomenėje ir mobilizuoti konkuruojančių diskursų palaikytojus.

Patriotiniame diskurse istorikai, siekiantys tirti XX a. genocido ir rezistencijos laikotarpius Lietuvoje, ir atrandantys nemalonių, į nacionalinį pasakojimą tarsi netinkančių faktų, vadinami istorijos perrašytojais, leninistais, marksistais. Įvairiuose politiniuose diskursuose *leftizmo* etiketė yra klijuojama kairiųjų pažiūrų atstovams. Visgi pastaruoju metu *leftizmas* kaip sąvoka devalvuojamas – su *leftizmu* siejami praktiškai bet kokie progresyvūs, į tradicines socialines normas netelpantys veikėjai. Dažnai dėl šių žmonių siekio įtraukti įvairias socialines grupes į diskursą ir reprezentaciją, laužyti visuomenėje nusistovėjusias socialines normas, jie siejami su polinkiu į neokomunizmą, mažumos diktatūrą ar kitomis istorinėmis analogijomis. Istorikas Klumbys dekonstruoja priežastis, slypinčias už kai kurių Centro istorikų vadinimo *leftistais*, istorijos perrašinėtojų, neomarksistais: „Bijoma ne jų neprofesionalumo ar angažuotumo, kaip dažnai skelbiama. Atvirksčiai – būtent istorikų profesionalumas kelia daugiausiai nerimo.“¹⁹⁸ Taigi pasisavinant liberaliojo diskurso lozungus, vadinant istorikus nekompetentingais, tokiu būdu siekiama juos marginalizuoti ir atmesti jų tyrimus, kurie istorijos gynėjams atrodo netinkami, pavojingi, tačiau mokslinių argumentų jiems paneigti stinga. Klumbys savo straipsnyje ne tik apgina kolegas istorikus nuo marksizmo etiketės, bet ir vėl „perkelia“ ją istorijos „gynėjams“: „Ir dabar labai jau dažnai išlendantys bandymai heroizuoti praeitį vis labiau panašėja į sovietinę oficialią propagandą.“¹⁹⁹ Anot Klumbio, Lietuvos istorijos surikiavimas į vientisą naratyvą, nuslepianč ar pagražinant tam tikras jos dalis, nėra jokia atminties gynyba, priešingai, ši taktika palieka mus pažeidžiamus, o mūsų istorija gali būti iškraipoma kitų priešiško jėgų: „Nutyldami mes paliekame bežadžiai ir beginkliai, todėl girdisi tik priešiški propagandistų balsai.“²⁰⁰

Greta dviejų konkuruojančių diskursų retorikos supanašėjimo, šiame Centro etape įvyksta dar vienas reikšmingas pokytis – Jakubauskas konflikto erdvę išplečia kalbėdamas užsienio publikai. Taigi po šio įvykio diskursinis konfliktas jau peržengia nacionalinį lygmenį ir pereina į tarptautinį. Tarp liberaliojo diskurso dalyvių Jakubausko pasisakymai kritikuoti daugiausia dėl to, kaip per interviu Lietuva pateikta Europos partneriams, kadangi Jakubauskas nurodė, jog *leftizmo* grėsmė į Lietuvą ateina būtent iš Vakarų valstybių, atkartodamas populiariausius Kremliaus lozungus. Nors

¹⁹⁸ Vireliūnaitė, „A. Jakubausko pečius slegia mįslinga apdovanojimo iš Rusijos istorija, jo pavardė – oficialiame šios šalies vyriausybės komisijos sąraše.“

¹⁹⁹ Klumbys, „Istorijos baimė (I).“

²⁰⁰ Klumbys, „Istorijos baimė (II).“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 3 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1355784/valdemaras-klumbys-istorijos-baime-ii>> [žiūrėta 2021 10 04]

po akademikų ir Lietuvos diplomatų kritikos Jakubauskas savo pasirodymą televizijoje įvardijo kaip klaidą, galima įžvelgti, kad tai buvo žingsnis, kuriuo siekta toliau tvirtinti savo pozicijas lauke ir plėsti palaikytojų ratą. Kritikuodamas liberalias jaunų istorikų pažiūras ir siedamas jas su komunizmo atgimimu XXI a., Jakubauskas siekė patraukti tarptautinės bendruomenės dėmesį ir save pozicionuoti kaip politinių procesų auką, tokiu būdu kaupdamas simbolinį kapitalą ir mobilizuodamas palaikymą, artėjant balsavimui dėl jo atleidimo.

3.8. Ado Jakubausko palaikymo mitingas ir atleidimas

I. 2021 m. balandžio 1 d. Seimo darbotvarkėje buvo numatytas slaptas balsavimas dėl Jakubausko atleidimo iš pareigų. Seimo balsavimo išvakarėse „Nacionalinio susivienijimo“ ir „ProPatria“ lyderis Radžvilas žiniasklaidoje išplatino partijos poziciją dėl Jakubausko. Straipsnyje pasitelktos įvairios istorinės analogijos, siekiant sugręsminti artėjantį balsavimą dėl Centro direktoriaus atleidimo: „Iš tikrųjų Seimas pavojingai priartėjo prie slenksčio, kai gali atlikti 1940 m. marionetinio „liaudies seimo“ vaidmenį.“²⁰¹ Pranešime ekstrapoliuota, kad Jakubausko nušalinimas nuo pareigų priartins Lietuvą prie suvereniteto praradimo: „Centro palenkimas šia schema ir tikslais grindžiamai Kremliaus istorijos politikai įgyvendinti <...> taptų faktine šalies naujos aneksijos pradžia.“²⁰² Pažymėtina, kad dešiniųjų pažiūrų Radžvilas vedė „Nacionalinį susivienijimą“ į 2020 m. Seimo rinkimus su šūkiu „Pakelk galvą, lietuvi!“, kuris yra XX a. vartoto šūkio intertekstas. Kaip pastebi Holokausto tyrinėtoja Violeta Davoliūtė, šis šūkis kartu yra ir 1933 m. antisemitinės knygos, kvietusios lietuvius „išsilaisvinti iš žydų ekonominės vergijos“, pavadinimas. Be kita ko, knygos autorius yra Jonas Noreika, siejamas su antisemitine veikla.²⁰³ Išplatinęs poziciją, Radžvilas taip pat kvietė parlamentarus nedalyvauti balsavime. Taip pat elgtis skatino ir „Krikščionių sąjungos“ lyderis Dagys, teigęs, kad „Seime, nepaisant daugelio žmonių protestų, laisvės kovų dalyvių raginimo, yra akivaizdžiai siekiama perrašyti pokario Lietuvos istoriją.“²⁰⁴ Tuo tarpu liberalų sąjūdžio frakcijos atstovas Eugenijus Gentvilas kritiškai įvertino už Jakubauską kovoti stojusius žmones: „Aš matau,

²⁰¹ Radžvilas, „Lietuvos valstybei – šachas ir matas?“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 31 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1377220/vytautas-radzvilas-lietuvos-valstybei-sachas-ir-matas>> [žiūrėta 2021 11 02]

²⁰² Ibid.

²⁰³ Violeta Davoliūtė, „Trials and Tribulations: The Lithuanian Genocide and Resistance Research Centre Reconsidered.“ *Cultures of History Forum*, 2021. <<https://www.cultures-of-history.uni-jena.de/debates/trials-and-tribulations-of-the-genocide-and-resistance-research-centre>> [žiūrėta 2021 11 02]

²⁰⁴ Jadvyga Bieliavskaitė, „Krikščionių sąjungos lyderis Dagys ragina parlamentarus nedalyvauti Jakubausko atleidime.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 31 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1377200/krikscioniu-sajungos-lyderis-dagys-ragina-parlamentarus-nedalyvauti-jakubausko-atleidime>> [žiūrėta 2021 11 02]

kad Jakubauskas yra įkaitas štai tos propatriotinės linijos. Ne be reikalo „ProPatria“ organizacija už visų jo gynėjų labai ryškiai stovi.“²⁰⁵

Prieš pat balsavimą dėl Jakubausko nušalinimo jo palaikytojai susirinko į paramos mitingą prie Seimo rūmų. Mitingo organizatoriai – Sinica ir Radžvilas – pasirodė prieš mitinguotojus ant scenos.²⁰⁶ Anot portalo „Delfi“, į mitingą taip pat kvietė „Laisvės premijos laureatai Nijolė Sadūnaitė, Jonas Kadžionis ir kiti laisvės kovų dalyviai.“²⁰⁷ Mitinge taip pat dalyvavo Lietuvos Laisvės Kovos sąjūdis, politikai Dainius Kepenis, Naglis Puteikis su Petru Gražuliu: du pastarieji kartu laikė plakata su užrašu „Stop! Istorijos klastojimo buldozeriui“. Dalyvavo ir aktyvi tautinių mitingų dalyvė, dešiniųjų pažiūrų lietuvių kalbos mokytoja Astra Astrauskaitė, muzikinį pasirodymą atliko bardas Gediminas Storpirštis.

Mitingo dalyvių rankose buvo matyti ne tik plakatai, kuriuose užrašyti palaikymo žodžiai Centro direktoriui, bet ir valstybinė simbolika: trispalvės, vėliavos su Vyčio simboliu. Renginyje buvo naudojama ir Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų vėliava – Vyčio kryžius tamsiai žaliame fone. Šis simbolis tapo LK SOP vėliava tęsiant Laisvės kovų tradiciją: „Laisvės kovotojų naudotos taktikos ir kovos metodai atspindi daugelį šiuolaikinių specialiųjų operacijų principų ir elementų, todėl Vyčio kryžiaus simbolis, kuris anuomet suvienijo Lietuvos laisvės kovų sąjūdį, šiandien tapo mūsų pajėgas vienijančiu ir motyvuojančiu ženklu.“²⁰⁸

Taip pat netrūko ir neigiamai vaizduojamos sovietinės simbolikos arba nuorodų į komunizmą. Pavyzdžiui, vienas iš plakatų skambėjo taip: „Komunistų partijos paveldas atgyja“. Vienas išraiškingesnių mitinge naudotų simbolių – plakatas su užrašu „Mykolo Zingerio paveldas išryškino jo sūnaus veidmainystę...“ ir šalia pavaizduotu ant sovietinio kūjo ir pjautuvo spygliuota viela surištu nukryžiuotu žmogumi.

Paveikslas Nr. 2. Protestuotojų plakatas „Mykolo Zingerio paveldas išryškino jo sūnaus veidmainystę...“²⁰⁹

²⁰⁵ Leonardas Marcinkevičius, „Gentvilas: Jakubausko gynėjai neįsivaizduoja, kad apie partizanus galima pasakyti kažką nešvento.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 31 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1376985/gentvilas-jakubausko-gynejai-neisivaizduoja-kad-apie-partizanus-galima-pasakyti-kazka-nesvento> > [žiūrėta 2021 11 02]

²⁰⁶ ELTA, „Nacionalinis susivienijimas rengia mitingą Genocido centro direktoriui apginti.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 30d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nacionalinis-susivienijimas-rengia-mitinga-genocido-centro-direktoriui-apginti.d?id=86822919>> [žiūrėta 2021 12 18]

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ BNS, „Patvirtinta Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų vėliava.“ *lrt.lt*, 2020 m. lapkričio 7 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1271375/patvirtinta-lietuvos-kariuomenes-specialiuju-operaciju-pajegu-veliava> > [žiūrėta 2021 10 09]

²⁰⁹ Skėrytė, „S.Skvernelis: „valstiečiai“ ir „darbiečiai“ nebalsuos dėl A.Jakubausko atleidimo.“ *15min.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/s-skvernelis-valstieciai-ir-darbieciai-nebalsuos-del-a-jakubausko-atleidimo-56-1480260#galerija/219384/5855124> > [žiūrėta 2022 01 01]

Šiame plakate E. Zingerio pozicija diskursiniame konflikte yra lyginama su jo tėvo M. Zingerio neva antivalstybine veikla. Anot kai kurių radikalių dešiniųjų, M. Zingeris užsiėmė antivalstybine veikla ir talkino NKVD. Dėl šios priežasties abejojama E. Zingerio tinkamumu būti Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos nariu ir jo teise pasisakyti diskursiniame konflikte. Visgi be paskirų komentarų šia tema, pavyzdžiui, iš „Nacionalinio susivienijimo“ partijos, oficialiai informacija apie galimą M. Zingerio antivalstybinę veiklą nėra patvirtinta.²¹⁰ Asmeniškai E. Zingeriui galima taikyti ir kitą plakatą su užrašu: „Stribo vaike, už kiek judo skatikų Tėvynę parduosi?“ Šie plakatai referuoja į E. Zingerio išreikštą kritišką poziciją Jakubausko atžvilgiu. Seimo narys paskelbė savo poziciją, teigdamas, kad „Deja, šiuo metu LGGRTC vadovybė sparčiais tempais tolsta nuo demokratinėje visuomenėje priimtinių elgesio standartų.“²¹¹ Straipsnyje Zingeris problemino tai, kad Holokausto tyrimams Centre skiriama vis mažiau dėmesio, taip pat siūlė vadovautis Vakarų Europos praktika ir persvarstyti tam tikrų kontroversiškos reputacijos istorinių asmenybių memorializaciją. Kituose plakatuose komunizmas gretinamas su liberalizmu: „Neužčiaupė komunistai, neužčiaups ir liberalai!“ arba Centro konfliktas siejamas su Kremliumi, provokuojamai klausiant: „Kam naudingas susidorojimas su LGGRTC direktoriumi? Gal Kremliui?“²¹² Mitinge buvo matyti ir plakatų su Škirpos ir Noreikos atvaizdais, dėl kurių memorializacijos ir vaidmens Birželio sukilime diskutuojama. Kitame plakate rašoma: „Seime, iškilmingai paminėkime 1941 m. Tautos Sukilimo 80-metį!“

Nepriklausomybės aikštėje vykstant Jakubausko palaikymo akcijai, Seimas balsavo dėl jo atleidimo. Prieš balsavimą opozicijos lyderis Skvernelis pareiškė, kad opozicinės „darbiečių“ ir „valstiečių“ frakcijos balsavime nedalyvaus.²¹³ Valstietis Jarutis, dalyvavęs darbo grupėje, kuri tyrė situaciją Centre, ir vienintelis pateikęs atskirąją nuomonę, balsavimo dieną pasisakė iš tribūnos. Kaip rašė LRT, jis teigė, „kad šiuo metu yra Didžioji savaitė, todėl teikti Seimui klausimo tokiu metu nereikėtų. Anot jo, jei užsieniečiai suprastų Lietuvos istorinę praeitį ir tai, kas vyksta, galvotų, kad Lietuvoje yra baisu gyventi. Jakubausko atleidimą jis lygino su atvejais, kai okupacijos metais, įskundus kaimynams, asmuo galėdavo būti pasiūstas tremtin ar į lagerį.“²¹⁴ Jaručio kolega frakcijoje Šarknickas parlamentarus kvietė nedalyvauti balsavime: „Siūlau atšaukti balsavimą dėl prof. dr. Ado

²¹⁰ Nacionalinis susivienijimas, „Dėl Emanuelio Zingerio šmeižikiško išpuolio prieš jaunimo sambūrį Pro Patria.“ *susivienijimas.lt*, 2021 m. vasario 16 d. < <https://susivienijimas.lt/pareiskimai-ir-naujienos/nacionalinis-susivienijimas-del-emanuelio-zingerio-smeizikisko-ispuolio-pries-jaunimo-samburi-pro-patria/> > [žiūrėta 2021 12 18]

²¹¹ Emanuelis Zingeris, „Genocido centro valdyme būtinos permainos.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 17 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1366583/emanuelis-zingeris-genocido-centro-valdyme-butinos-permainos> > [žiūrėta 2021 12 18]

²¹² DELFI, „Po langais skambant sirenoms dėl Jakubausko likimo, Seime nuotaikos skiriasi radikaliai.“ *delfi.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. < <https://www.delfi.lt/fotogalerijos/po-langais-skambant-sirenoms-del-jakubausko-likimo-seime-nuotaikos-skiriasi-radikaliai.d?id=327019#!dgs=dgslt-327019:9461989> > (15 nuotrauka) [žiūrėta 2021 12 18]

²¹³ Skėrytė, „S.Skvernelis: „valstiečiai“ ir „darbiečiai“ nebalsuos dėl A.Jakubausko atleidimo.“

²¹⁴ Gaučaitė-Znutienė, Gytis Pankūnas, „Seimas atleido LGGRTC direktorių Adą Jakubauską.“ *lrt.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1378012/seimas-atleido-iggrtc-direktoriu-ada-jakubauska> > [žiūrėta 2021 12 30]

Jakubausko atleidimo iš LGGRTC užimamų pareigų, nes tai yra neteisėta, prieštarauja bet kokiems teisinės valstybės principams, Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“²¹⁵

Nepaisant pastangų užkirsti kelią balsavimui, Seimo daugumos užteko ir ji slaptu balsavimu pašalino Jakubauską iš Centro generalinio direktoriaus pareigų po 9 mėnesius trukusio vadovavimo. Už atstatydinimą balsavo 79 parlamentarai, prieš – 4, 1 biuletenis sugadintas.²¹⁶ Po Seimo balsavimo rezultatų paskelbimo Jakubauskas surengė spaudos konferenciją. Pranešime spaudai buvo teigiama, kad konferencija šaukiama dėl tikrovės neatitinkančios informacijos, paskleistos Seime svarstant jo klausimą.²¹⁷ Spaudos konferencijoje Jakubauskas teigė, kad buvo atstatyditas visai ne dėl vadovavimo problemų, bet dėl to, kad nepasidavė politiniam sprendimui iš anksto pasmerkti 1941 m. Birželio sukilimo dalyvius.²¹⁸ Be kita ko, jis pasisakė, jog Centras neretai patiria spaudimą iš Izraelio ir Rusijos, kaip turėtų tirti savo istoriją.²¹⁹ Jakubauskas savo atleidimą siejo su „pasikeitusia politine kultūra“ ir „globalizmu“ ir įžvelgė grėsmę tautai ir jos vertybėms, todėl užsiminė apie naujos politinės jėgos poreikį: „Atėjo laikas telkti žmones į Lietuvos atsinaujinimo sąjūdį, užkirsti kelią globalistų idėjoms ir įtakai, kitaip mes prarasime valstybę ir tautą.“²²⁰ Savo kaltės įvykusiame skandale Jakubauskas neįžvelgė. Jis taip pat atsakė į ilgą laiką keltą klausimą, kodėl Centro direkcija daugiau reikšmės skyrė ne Holokausto, bet sovietinės rezistencijos tyrimams: „Naciai Lietuvą buvo okupavę trejus metus, o sovietų okupacija tęsėsi šešiolika kartų ilgiau – 48 metus. Kita vertus, nacių okupacija ir nusikaltimai buvo tiriami visą sovietmetį, tam nemažai dėmesio skyrė KGB. Tuo tarpu sovietų okupacija pradėta tirti tik atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę.“²²¹ Spaudos konferencijoje taip pat nuskambėjo frazė, kuri iš esmės tinka apibendrinti visam Jakubausko požiūriui į instituciją, kuriai vadovavo: „Kartais viešoje erdvėje kalbama, kad tai yra mokslo institucija, tai nėra mokslo institucija, tai yra viešojo administravimo institucija.“²²²

²¹⁵ Robertas Šarknickas, „Priežastys, kodėl LGGRTC direktorius negali būti atleistas, arba kaltas be kaltės.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 29 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1375381/robertas-sarknickas-priezastys-kodel-iggrtc-direktorius-negali-buti-atleistas-arba-kaltas-be-kaltes> > [žiūrėta 2021 11 08]

²¹⁶ BNS, „Seimas atleido Genocido centro direktorių A. Jakubauską (atnaujintas).“

²¹⁷ Tracevičiūtė, „Iš LGGRTC atleistas A. Jakubauskas: Lietuva ir centras neretai patiria spaudimą iš Izraelio ir Rusijos, kaip turėtų tirti savo istoriją.“ *15min.lt*, 2021 m. balandžio 2d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/is-iggrtc-atleistas-a-jakubauskas-lietuva-ir-centras-neretai-patiria-spaudima-is-izraelio-ir-rusijos-kaip-turetu-tirti-savo-istorija-56-1480866> > [žiūrėta 2021 12 18]

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ ELTA, „Iš LGGRTC atleistas Jakubauskas: politikai spaudė pasmerkti Birželio sukilimo dalyvius ir Lietuvos aktyvistų frontą.“ *delfi.lt*, 2021 m. balandžio 2 d. < <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/is-iggrtc-atleistas-jakubauskas-politikai-spaude-pasmerkti-birzelio-sukilimo-dalyvius-ir-lietuvas-aktyvistu-fronta.d?id=86855797> > [žiūrėta 2021 12 18]

²²¹ Tracevičiūtė, „Iš LGGRTC atleistas A. Jakubauskas: Lietuva ir centras neretai patiria spaudimą iš Izraelio ir Rusijos, kaip turėtų tirti savo istoriją.“

²²² Ibid.

Po to, kai buvo atleistas, Jakubauskas tapo jį palaikiusio „valstiečio“ Šarknicko visuomeniniu patarėju istorinės atminties klausimais.²²³ Vėliau kartu su LVŽS jis išsikėlė Trakų mero rinkimuose, tačiau į antrą turą neišėjo.²²⁴ Apie Jakubausko kėlimąsi su jų partija LVŽS lyderis R. Karbauskis atsiliepė taip: „A. Jakubauskas yra tas žmogus, kuris galėjo būti ir jau buvo geriausias visų laikų LGGRTC vadovas ir jo pažiūros labai tradicinės, mums labai priimtinos.“²²⁵

II. Jakubausko atleidimas žymi faktinę Centro krizės baigtį. Paskutiniuosius generalinio direktoriaus kadencijos dienomis patriotinio-idealistine diskurso produkuotojai veikė itin aktyviai, o jų retorika buvo ypač aštri. Tuo tarpu liberaliojo diskurso atstovai išliko gana pasyvūs, į patriotinio diskurso veikėjų suaktyvėjimą nebuvo kreipiama per daug dėmesio. Tarp patriotinio diskurso atstovų išryškėjo Radžvilo vaidmuo konflikte – jis, naudodamasis savo kaip filosofo, Sąjūdžio dalyvio turimu kapitalu, siekė pakeisti Seime numatyto balsavimo baigtį. Radžvilas, siekdamas klausimui, dėl kurio turėjo balsuoti Seimas, priskirti nacionalinę reikšmę, aktyvino sovietinę traumą ir ją susiejo su dabarties įvykiais. Taigi dar kartą pastebima patriotinio diskurso dalyvių strategija brėžti paralelę tarp Jakubausko kritikų ir (neo)komunistų, siekiant palyginti istorinės tiesos siekį su istorijos iškraipymu, vykdytu sovietmečiu. Balsavimo dieną Radžvilas taip pat organizavo ir palaikymo mitingą Jakubauskui. Šis mitingas žymi svarbų pokytį patriotinio diskurso dalyviams: jie iš virtualios erdvės susirinko atlikti gyvo grupinės diskursinio veiksmo. Verta daugiau pasigilinti į tai, kaip mitingo dalyviai panaudojo tautinę ir anti-sovietinę atributiką. Mitinge figūravusi valstybinė simbolika dažnai naudojama įvairiuose patriotiniuose renginiuose, be to vis dažniau ją mitinguose savinasi įvairios radikalėjančios dešiniųjų grupelės. Trispalvėmis ir Vyčiais, LK SOP vėliavomis pasipuošę Jakubausko palaikytojai, siedami kritiką Jakubauskui su siekiu kėsintis į tautinius idealus ir istorinę atmintį, dalyvavimą paramos mitinge taip pat suvokė kaip kovą už patriotizmą ir tautines vertybes, tapatinimąsi su XX a. laisvės kovotojais.

Greta tautinių atributų, mitinge pastebimas ir aktyvus sovietinės simbolikos panaudojimas, siekiant brėžti istorines paraleles tarp Jakubausko palaikytojų ir laisvės karių bei jo kritikų ir komunistų. Pavyzdžiui, siekiama marginalizuoti kai kuriuos konkrečius liberaliojo diskurso atstovus, kaip E. Zingerį. Šalia istorinių laisvės kovotojų ir sovietinių kolaborantų leitmotyvų, tarp mitingo dalyvių taip pat aiški pastanga susieti kritiką Jakubauskui ir su pataikavimu šiandieninei Rusijai. Tautinių idealų paminimo taip bijoma, kad jaunųjų Centro istorikų veikla siejama su sovietiniais

²²³ LRT, „Parlamentaro Šarknicko visuomeniniu patarėju tapo buvęs LGGRTC vadovas Adas Jakubauskas.“ *lrt.lt*, 2021 m. gegužės 3 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1400892/parlamentaro-sarknicko-visuomeniniu-patareju-tapo-buves-lggrtc-vadovas-adas-jakubauskas> > [žiūrėta 2021 11 08]

²²⁴ Saulius Jakučionis, „Antrajame ture dėl mero kėdės Trakuose varžysis J.Narkevičius ir A.Šatevičius, Kelmėje – I.Petkevičius ir S.Jokubauskas.“ *15min.lt*, 2021 m. spalio 10 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/traku-ir-kelmes-rajonu-gyventojai-renka-merus-56-1578676> > [žiūrėta 2021 12 30]

²²⁵ Andrukaitytė, Jačas, „„Valstiečiai“ į Trakų merus kelia buvusio Genocido centro vadovo Ado Jakubausko kandidatūrą.“ *lrt.lt*, 2021 m. birželio 4 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1424983/valstieciai-i-traku-merus-kelia-buvusio-genocido-centro-vadovo-ado-jakubausko-kandidatura> > [žiūrėta 2021 11 08]

istorijos klastojimo mechanizmais ir dabartinės Rusijos atminties karais prieš posovietines valstybes. Mitingo dalyvius taip pat vienija bendras siekis reabilituoti kontroversiškas istorines asmenybes Birželio sukilimą.

Kas dalyvavo šiame mitinge? Tai labai įvairūs veikėjai: ir puikiai žinomos organizacijos bei pavieniai asmenys, vienaip ar kitaip pasirodantys politikos lauke, ir marginalūs visuomenės veikėjai, ir tautinių pažiūrų piliečiai ne iš mokslo ar politikos lauko. Lyginant su palaikymo akcija, kuri buvo surengta Jurkutei, galima matyti, kad skiriasi ir Jakubausko palaikytojų kiekis, ir įvairovė. Jei Jurkutę palaikė gana homogeniška grupelė mokslininkų, tai Jakubausko mitingas išryškino, kad tarp jo palaikytojų vyrauja visai ne mokslo lauko atstovai. Galima teigti, kad į Jakubausko palaikymo mitingą pavyko mobilizuoti įvairių žmonių, sėkmingai aktyvius sovietmečio ir laisvės kovų leitmotyvus bei istorinės atminties išnykimo baimę. Taip pat reikšminga aplinkybė, leidusi susirinkti daugiau Jakubausko palaikytojų nei jų buvo ankstesniuose konflikto etapuose – mitingo formatas. Jis suteikė galimybę dalyvauti bet kokiam piliečiui, nepriklausomai nuo jo turimo kapitalo, priešingai nei diskusijos, iki šiol vykusios per žiniasklaidą, ir suteikusios tribūną dalyvauti diskurse tik ekspertinio svorio turinčioms asmenybėms. Be kita ko, mitingo dalyvius galimai mobilizavo ir Jakubausko pasirodymas Krymo televizijai, kuris patraukė euroskeptišką ir *anti-leftistinę* visuomenės dalį.

Galiausiai kas pasakytina apie Jakubausko reakciją į atleidimą? Surengtoje spaudos konferencijoje Jakubauskas save pozicionavo kaip tvirtą moralinę poziciją turintį asmenį, su kuriuo buvo politiškai susidorota už atsisakymą pataikauti užsienio šalims, turinčioms pretenzijų į Lietuvos istorinę atmintį. Jakubausko retorikoje galima pastebėti aiškiai išreikštą atpirkimo ožio savivoką, kuri atsikartoja iš anksčiau duoto interviu, ir politines ambicijas steigti naują politinį judėjimą, kuris atstovautų patriotinio-idealistineo diskurso dalyvių interesams. Visos krizės metu kauptas simbolinis kapitalas konflikto atomazgoje Jakubauskui leidžia prabilti ne tik kaip atleistos mokslinės įstaigos vadovui, bet ir naujai iškilusiam politikui. Jakubausko judėjimo trajektorija istorijos lauke plėtė Jakubausko palaikytojų ratą, tačiau autoritetą jis formavosi ne tarp mokslininkų, bet veikiau tarp gynybinę poziciją istorinės atminties atžvilgiu turinčių piliečių. Ši strategija lėmė, kad paskutinėje spaudos konferencijoje Jakubauskas prabyla savo palaikytojams, ir tai daro tokiu būdu, kuris jiems labiau priimtinas: Jakubauskas galutinai patvirtina požiūrį į Centrą kaip į politinę instituciją veikiau nei mokslo. Lyginant netvirtą Jakubausko laikyseną per pirmąją spaudos konferenciją, kai lyg ir buvo suformuluota programinė nuostata apie Centro mokslinį statusą, galima pastebėti, kad krizės pabaigoje jau yra pilnai įvykęs Jakubausko retorikos pokytis, prisitaikant prie jį palaikančios visuomenės dalies – nurodoma, kad į Centrą žvelgiama visai ne kaip į mokslinę, bet viešojo administravimo instituciją, įgyvendinančią valstybės politikas.

3.9. Arūno Bubnio paskyrimas ir konflikto atomazga

I. Praėjus kelioms savaitėms po Jakubausko atstatydinimo, Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininkė Kuzmickienė dalyvavo LRT laidoje „Homo cultus. Mažosios Europos pokalbiai.“ Pokalbio metu ji reflektavo visuomenės santykį su istorine atmintimi bei neseniai įvykusį Jakubausko atstatydinimą. Kuzmickienė išreiškė savo poziciją dėl Centro statuso: „Pats Centras pagal savo apibrėžimą yra skirtas skausmingos Lietuvos istorijos puslapių, etapų akademiniam tyrimui.“ ir „Centras neturi virsti propagandos centru ar įrankiu, ką jau ir pamatėme iš tikrųjų.“²²⁶ Anot Kuzmickienės, istorinės atminties klausimai, ypač apie XX a., visuomenėje išlieka sudėtinga tema, ir „iš šitos temos atsiranda arba labai daug juodų, arba labai daug baltų spalvų, išbalintų veikėjų.“²²⁷

2021 m. balandžio 22 d. Seimas slaptu balsavimu pritarė istoriką, Centro Tyrimų departamento direktorių Arūną Bubnį paskirti Centro generaliniu direktoriumi. Bubnio kandidatūrą iškėlė Seimo Pirmininkė Čmilytė-Nielsen, palaikymą kandidatui išreiškė ir Žmogaus teisių, Užsienio reikalų, Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetai bei Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisija.²²⁸ Balsai pasiskirstė taip: 76 už, 34 prieš, 8 susilaikė, 2 biuleteniai sugadinti.²²⁹ Kaip ir balsuojant dėl Jakubausko, opozicijos frakcijos išreiškė savo kritiką, kurią įgarsino opozicijos lyderis Skvernelis. Jam abejonių kėlė tai, kad Bubnys yra vienas iš 17 Centro istorikų, parašiusių atvirą laišką dėl situacijos Centre, tad, jo nuomone, Bubnys negalės tapti Centrą vienijančia figūra.²³⁰ Dar kritiškesnis buvo Seimo narys Šarknickas, kuris teigė, kad Bubnys tiesiogiai prisidėjo prie to, kad įvyktų vadovo kaita ir galimai ruošėsi dirvą savo kandidatūrai. Šarknickas susiklosčiusią situaciją pavadino „perversmu, kuris buvo paremtas politiniu spaudimu“.²³¹ Tuo tarpu konservatorių frakcijos ir darbo grupės, tyrusios situaciją Centre, narys Pocius išskyrė kitą galimą priežastį, kodėl opozicijos jėgos priešinasi Bubnio kandidatūrai. Anot jo, „kai kurių asmenų jautrumas dėl Bubnio nepriimtumo kyla dėl to, kad kandidatas daug metų dirbo Ypatingajame archyve, turėjo priėjimą prie informacijos apie Lietuvos gyventojus, prisipažinusius dėl bendradarbiavimo su KGB.“²³²

²²⁶ LRT, „Apie komunizmo aukų atminimo muziejaus idėją ir Lietuvos istorijos politikos gairių poreikį.“ *Homo cultus. Mažosios Europos pokalbiai*. Tinklaidės įrašas, 09:45-10:00, 10:58-11:07, 2021 m. balandžio 13 d. <<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000148080/homo-cultus-mazosios-europos-pokalbiai-apie-komunizmo-auku-atminimo-muziejaus-ideja-ir-lietuvos-istorijos-politikos-gairiu-poreiki>> [žiūrėta 2022 01 08]

²²⁷ Ibid, 18:51-19:00.

²²⁸ Gaučaitė-Znutienė, „Seimas patvirtino istoriką Arūną Bubnį nauju LGGRTC generaliniu direktoriumi.“ *lrt.lt*, 2021 m. balandžio 22 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1393142/seimas-patvirtino-istorika-aruna-bubni-nauju-lggrtc-generaliniu-direktoriumi>> [žiūrėta 2021 12 18]

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Ibid.

²³² Ibid.

Naujojo Centro direktoriaus Bubnio kandidatūros nepalaikė ir „Nacionalinis susivienijimas“, nepaisant to, kad Bubnys anksčiau priklausė šiai partijai ir ėjo su ja į Seimą, tiesa, po Jakubausko atleidimo, iš partijos išstojo. Kodėl partija palaikė Jakubauską, o ne Bubnį konflikte, Bubnys bandė aiškinti šitaip: „Gal partiją patraukė Jakubausko tapatinimasis su patriotiniu naratyvu, neva jis saugo Lietuvos istoriją nuo pasikėsinimų, iškraipymų, nors jis tikrai nėra nei istorijos specialistas, nei žinovas, nei centro reikalų žinovas.“²³³ Per vieną iš pirmųjų interviu po paskyrimo, Bubnys aiškiai pristatė poziciją dėl visuomenei jautrių istorinių klausimų sprendimo Centre: „Tai, ką mes randame, ką mes išsiaiškiname, turime viešinti, nesvarbu, ar tai kažkam patiks, ar nepatiks. Svarbiausias principas, aišku, yra istorinė tiesa.“²³⁴ Kartu paklaustas, ar toks konceptas, kaip istorinė tiesa, apskritai esti, Bubnys nurodė, kad „Absoliučios istorinės tiesos nėra. Ir manau, kad jos iš principo būti negali.“²³⁵

Bubniui tapus Centro generaliniu direktoriumi, jo kvietimu į Centrą sugrįžo Jakubausko atleista istorikė Jurkutė.²³⁶

II. Galima teigti, kad po Bubnio paskyrimo naujuoju Centro direktoriumi, diskursinio konflikto tarp liberaliojo ir patriotinio diskursų įtampos buvo numalšintos. Priešingai nei Jakubauskas, kuris simbolinį kapitalą krovėsi veikiau kaip politikas nei mokslininkas, ir dėl to iš mokslo lauko turėjo pasitraukti, Bubnys, veikęs kaip vienas ryškiausių liberaliojo diskurso produkuotojų ir Centro mokslininkų lyderių, sustiprino savo pozicijas mokslo lauke. Bubnio susikrautas kapitalas ir istorikų bendruomenės parama suteikė jam galimybę tapti naujuoju Centro vadovu, nepaisant kritikos, kurią jam išreiškė kai kurie patriotiniam diskursui priklausantys politikai.

Galima pastebėti, kad Bubnys iškart po paskyrimo deklaravo tokią poziciją, kuri aiškiai atskirtų jo požiūrį į Centrą nuo pirmtako Jakubausko. Pavyzdžiui, atsiribojimas nuo „Nacionalinio susivienijimo“ bei aiškus mokslinis požiūris į istorijos tyrimų logiką – šitokia Bubnio retorika sustiprino jo kaip kompetentingo istoriko, ištikimo istorijos mokslo lauko taisyklėms, įvaizdį. Kvietimas sugrįžti į Centrą kolegę Jurkutę taip pat nurodo, kad Bubnio tikslas – užglaistyti Centre kilusias įtampas ir „sugrąžinti“ įstaigą į jos būklę iki ateinant Jakubauskui.

²³³ Gaučaitė-Znutienė, „Prieš lemtingą dieną – Bubnio atsakymai Seimo nariams: kalbėjo ir apie istorinę tiesą, ir apie tai, kas taptų jo mirties nuosprendžiu.“ *lrt.lt*, 2021 m. balandžio 21 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1392213/pries-lemtinga-diena-bubnio-atsakymai-seimo-nariams-kalbėjo-ir-apie-istorine-tiesa-ir-apie-tai-kas-taptu-jo-mirties-nuosprendziu>> [žiūrėta 2021 11 02]

²³⁴ Vireliūnaitė, „Naujasis LGGRTC vadovas Arūnas Bubnys: išvengti jautrių klausimų politizavimo, manau, yra neįmanoma.“ *15min.lt*, 2021 m. gegužės 4 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/naujasis-lggrtc-vadovas-arus-bubnys-ivengti-jautriu-klausimu-politizavimo-manau-yra-neimanoma-56-1497308>> [žiūrėta 2021 12 18]

²³⁵ Gaučaitė-Znutienė, „Prie LGGRTC vairo stojęs Bubnys – apie Birželio sukilimo sąsajas su Holokaustu, Noreikos asmenybę ir istorinę tiesą.“ *lrt.lt*, 2021 m. gegužės 25 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1408141/prie-lggrtc-vairo-stojęs-bubnys-apie-birzelio-sukilimo-sasajas-su-holokaustu-noreikos-asmenybe-ir-istorine-tiesa>> [žiūrėta 2021 12 18]

²³⁶ 15min, „LGGRTC į darbą gražino atleistą istorikę: pripažįsta, kad ji buvo persekiota už kritiką.“ *15min.lt*, 2021 m. gegužės 18 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lggrtc-i-darba-grazino-atleista-istorike-pripazista-kad-buvo-ji-persekiota-uz-kritika-56-1505332>> [žiūrėta 2022 01 01]

Apibendrinant skirtinguose konflikto etapuose iškilusių ir iš jo pasitraukusių dalyvių dinamiką, galima pastebėti, kad pagrindiniai patriotinio diskurso atstovai – Jakubauskas, Valiušaitis, Rakutis, – konflikto pradžioje turėję institucinių galių formuoti istorinės tiesos diskursą, buvo pašalinti iš istorijos lauko dėl jo taisyklių paminimo. Jakubausko suburta ekspertų komisija, „Nacionalinis susivienijimas“ ir „Propatria“, nors ir siekė iš kitų laukų judėti į istorijos lauką ir kontroliuoti istorinės tiesos diskursą, taip pat liko lauko paraštėse ir svarbesnio vaidmens, nepaisant aktyvaus veikimo konflikte, neįgijo. Tuo metu pagrindiniai liberaliojo diskurso atstovai – Centro istorikai, kai kurie juos palaikę Seimo politikai – įtvirtino (ar apgynė nuo grėsmę kėlusią istorijos lauko naujokų) savo *istorinės tiesos* suvokimą ir sudarė sąlygas istorikams iš liberaliojo diskurso tęsti darbus savo ekspertiniame lauke tokiu būdu, kuris atitinka istorikų bendruomenės epistemines vertybes. Taigi konflikto išdavoje istorijos lauką nuo politikos lauko aiškiai atskirti siekusio liberaliojo diskurso atstovai įtvirtino savą požiūrį į laukų santykį.

Išvados

Šiame baigiamajame magistro darbe siekta atsakyti į tyrimo klausimą, koks santykis tarp istorijos mokslo ir politikos laukų konstruojamas lietuviškame viešajame diskurse. Šis klausimas keltas norint sužinoti, kokias įtampas galima pastebėti diskusijoje dėl nacionalinio istorinio pasakojimo. Remiantis Pierre Bourdieu laukų teorija ir diskurso analizės logika, pristatyta Michel Foucault, atlikta 2020-2021 m. vykusios Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro krizės analizė. Analizė struktūruota pagrečiui pristatant chronologinį konflikto pjūvį ir papildant kiekvieno krizės etapo analizę analitinėmis išvalgomis apie diskursinių įtampų transformacijas, retorikos silpnėjimo ir stiprėjimo dinamiką, veikėjų ir jų trajektorijų kitimą.

1. Į diskursinį konfliktą aktyviausiai įsitraukė abiejų aptariamų laukų – istorijos mokslo ir politikos – veikėjai. Konflikte diskutavo Centro viduje dirbę mokslininkai ir mokslininkės, atsidūrę Centro direkcijos opozicijoje (pvz., Kareniauskaitė, Jurkutė, Klumbys, Bubnys), juos palaikė ir akademikai bei akademikės iš kitų istorinių tyrimų institucijų (pvz., Šepetytė, Nikžentaitis, Skurvydaitė). Iš Centro vidaus diskurse veikė ir pats Jakubauskas bei jo suburta komanda – pvz., Valiušaitis, Rakutis, Jakavonytė. Iš politikos lauko į konfliktą įsitraukė politikai ir politikės Seime, kuriam Centras yra atskaitingas (pvz., Čmilytė-Nielsen, Anušauskas, Jovaiša) bei kai kurie politikai, nesantys Seime (pvz., Radžvilas, Sinica). Konflikte svarbios ir žurnalistų/čių pozicijos, pavyzdžiui, Gritėno, Makaraitytės, Valatkos, Miliūtės. Diskusijose veikė ir visuomeninės organizacijos, pavyzdžiui, LŽB, LPKTS. Debatų dalyviai pasiskirstė į du konkuruojančius diskursus, kurie siekė įtvirtinti du skirtingus politikos ir mokslo laukų santykius.
2. Pirmąjį diskursą galima pavadinti **patriotiniu-idealistiniu**. Jo atstovus vienija dešinėsios tautinės pažiūros, taip pat nuostata, kad istorija turi formuoti patriotinę tautos dvasią, ginti laisvės kovų dalyvių atminimą. Anot patriotinio diskurso atstovų, istorikų darbas kurti tokį pasakojimą, kurio reikia tautai, ir ginti istorinę atmintį atminties karuose. Patriotinio diskurso produkuotojai siekia glaudaus politikos ir istorijos laukų bendradarbiavimo. Šiam diskursui atstovauja Jakubauskas ir jo direkcija, LVŽS, „Nacionalinio susivienijimo“ partijos ir krikdemiškoji TS-LKD dalis, organizacijos „ProPatria“, LPTKS, įvairūs dešiniųjų pažiūrų visuomenės veikėjai, laisvės kovotojai, signatarai ir jų artimieji. Patriotinio diskurso atstovai aktyviai naudojami žiniasklaidos priemonių *respublika.lt*, *alkas.lt* platformomis kaip savo pagrindine tribūna.
3. Patriotinis diskursas siekė kontroliuoti jam priešingą – **liberalų** – diskursą. Pagrindinės šio diskurso idėjos yra šios: istoriją privalu tirti visa jos apimtimi, skelbti net ir tuos istorinius faktus, kurie gali netikti į tautinį naratyvą. Anot liberaliojo diskurso atstovų,

istorikai turi dirbti be politikų įsikišimo ir vadovautis vieninteliu *istorinės tiesos* principu. Taigi istorijos ir politikos laukus šis diskursas mato kaip atskirtus vieną nuo kito. Šį diskursą produkavo Centro ir kitų akademinų institucijų mokslininkai ir mokslininkės, žurnalistai ir žurnalistės bei kai kurie politikai ir politikės Seime: dalis TS-LKD frakcijos, liberalų frakcijos.

4. Greta pagrindinio įtampos taško tarp dviejų konkuruojančių diskursų – požiūrio į istorijos mokslo ir politikos santykį – išryškėjo ir kitų įtampų. Liberaliojo diskurso atstovai pristatė kritišką požiūrį į Birželio sukilimą ir kai kurių nevienareikšmių istorinių asmenybių įamžinimą, kai tuo tarpu patriotinio diskurso atstovai linkę palankiai vertinti kontraversiškus istorinius įvykius ir jų dalyvius. Be kita ko, patriotinio diskurso atstovai siekė prioritetizuoti pokario rezistencijos tyrimus ir skirti mažiau dėmesio Holokausto tyrimams, kai liberaliojo diskurso atstovai siekė abiem Centro tyrimų kryptimis rūpintis vienodai.
5. Abiejų konkuruojančių diskursų skirtingiems tikslams pasiekti naudojama panaši retorika, pasitelkiant istorines analogijas: konkurentams iš priešingo diskurso priskiriamos „istorijos perrašymo“, „totalitarizmo“ reikšmės. Liberaliojo diskurso atstovai, priskirdami šias reikšmes, siekė atkreipti visuomenės dėmesį į istorinių tyrimų cenzūrą ir kritiškai įvertinti siekį surikiuoti tautos istoriją į vientisą nacionalinį naratyvą. Tuo metu patriotinio diskurso atstovai naudodami panašią retoriką siekė kritikuoti jaunuosius Centro mokslininkus, kurių siūlomas požiūris į istoriją tarsi griaua Lietuvos laisvės kovų atminimą ir primena sovietų primestą istorijos naratyvą. Be to, kaltinamoji retorika taip pat atliko ir diskurso dalyvių vienijimo funkciją.
6. Kiekviename diskursinio konflikto etape galima pastebėti, kaip didėjo diskursinių įtampų kiekis ir intensyvumas, taip pat ir veikėjų dinamika. Visgi esminiais diskursą struktūravusiais poslinkiais galima laikyti tuos, kurie susiję su Jakubausko ir Bubnio pozicijų kitimu lauke. Jakubauskas krizės pradžioje iškilo kaip istorijos mokslo lauko naujokas, kurio diskursas buvo nenuoseklus ir svyravo tarp liberaliojo ir patriotinio diskurso lozungų. Konfliktui progresuojant, Jakubauskas palaipsniui stiprino pozicijas politikos lauke ir mobilizavo įvairių laukų atstovų palaikymą. Galiausiai po atleidimo aiškiai deklaravo savo jau kaip politiko ambicijas ir požiūrį į Centrą, kaip į politinę valstybės įstaigą. Tuo metu Bubnys, tapęs Jakubausko pagrindiniu priešininku diskursiniame konflikte, iškilo kaip istorijos mokslo lauko lyderis ir nuosekliai stiprino pozicijas moksliniame lauke. Bubnio sukauptas kapitalas leido jam užimti naujo direktoriaus postą ir numalšinti konflikto įtampas.

Šio, iš pirmos pažiūros organizacinio pobūdžio, konflikto diskurso analizė atvėrė giliai visuomenėje tyrančias įtampas dėl išsiskiriančių istorinės atminties sampratų. Šiuo darbu siekta prisidėti prie Lietuvos istorijos politikos tyrimų, bent maža dalimi užpildant akademinėje diskusijoje esančią tokių tyrimų nišą. Visgi šio darbo išvados, susijusios su gana trumpu tiriamuoju laikotarpiu, tik fotografiškai užfiksuoja bendrą, specifiniame kontekste matomą, istorijos politikos Lietuvoje situacijos paveikslą ir jame matomas įtampas. Išvados nepasiūlo gilesnių įžvalgų apie šių takoskyrų prigimtį ir raišką viešajame diskurse per ilgesnį laikotarpį. Tad istorinės atminties tyrimų niša išlieka atvira, ir ją papildytų nauji darbai apie istorinės atminties konstravimą ir jos santykį su tautine tapatybe, taip pat ir *istorinės tiesos* argumentą moksle bei kitų valstybinių tyrimo institucijų reikšmę mokslo ir politikos laukuose.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

Naudota literatūra

1. Akram, Sadiya, Guy Emerson, and David Marsh, „(Re) Conceptualising the third face of power: insights from Bourdieu and Foucault.“ *Journal of Political Power*, 8.3, (2015), 345-362.
2. Anderson, Benedict, *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. (Verso books, 2006).
3. Bang, Lars, „Between the Cat and the Principle: an encounter between Foucault's and Bourdieu's conceptualisations of power.“ *Power and Education*, 6.1, (2014), 18-31.
4. Berthele, Raphael, „A nation is a territory with one culture and one language. The role of metaphorical folk models in language policy debates.“ in: *Cognitive sociolinguistics: Language variation, cultural models, social systems*, (2008), 301-332.
5. Bogner, Alexander, and Wolfgang Menz, „How politics deals with expert dissent: The case of ethics councils.“ in: *Science, Technology, & Human Values*, 35.6, (2010), 888-914.
6. Bourdieu, Pierre ir Louc Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, (Vilnius: Baltos lankos, 2003).
7. Brown, Mark B., „Politicizing science: Conceptions of politics in science and technology studies.“ *Social studies of science*, 45.1, (2015), 3-30.
8. Callewaert, Staf, „Bourdieu, critic of Foucault: The case of empirical social science against double-game-philosophy.“ *Theory, Culture & Society*, 23.6, (2006), 73-98.
9. Carr, Edward Hallett, *What is history?* (Penguin UK, 2018).
10. Citvarienė, Daiva, „Ideologiniai viešojo diskurso konstruktai ir atminties politika posovietinėje Lietuvoje.“ *Darbai ir dienos*, 49, (2008), 165-195.
11. Daston, Lorraine, Peter Galison, „The Image of Objectivity“, *Representations*, 40, (1992), 81–128.
12. Davoliūtė, Violeta, „Trials and Tribulations: The Lithuanian Genocide and Resistance Research Centre Reconsidered.“ *Cultures of History Forum*, 2021. < <https://www.cultures-of-history.uni-jena.de/debates/trials-and-tribulations-of-the-genocide-and-resistance-research-centre> > [žiūrėta 2021 11 02]
13. Eick, David, „Discourses on Language and Symbolic Power: Foucault and Bourdieu.“, in M. Grenfell & M. Kelly (Eds) *Pierre Bourdieu: language, culture and education: theory into practice*, (Oxford: Peter Lang, 2004).
14. Foucault, Michel, *Seksualumo istorija*, (Vilnius: Vaga, Pirma knyga: „Valia žinoti“), 1999, 7-99.

15. Frėjūtė-Rakauskienė et al., *Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai*. (Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2018).
16. Friedman, Jonathan, „Myth, history, and political identity.“ *Cultural anthropology*, 7.2, (1992), 194-210.
17. Friedman, Jonathan, „The past in the future: history and the politics of identity.“ *American anthropologist*, 94.4, (1992), 837-859.
18. Gečienė, Ingrida, „The notion of power in the theories of Bourdieu, Foucault and Baudrillard.“ *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 10, (2002).
19. Gellner, Ernest, *Nations and nationalism*. (Cornell University Press, 2008).
20. Halbwachs, Maurice, *On collective memory*. (University of Chicago Press, 2020).
21. Hannus, Susanna, and Hannu Simola, „The effects of power mechanisms in education: Bringing Foucault and Bourdieu together.“ *Power and Education*, 2.1, (2010), 1-17.
22. Inglis, Tom, „Foucault, Bourdieu and the field of Irish sexuality.“ *Irish Journal of Sociology*, 7.1, (1997), 5-28.
23. Jasanoff, Sheila, „Ordering knowledge, ordering society.“ *States of knowledge: The co-production of science and social order*, (2004), 13-45.
24. Jørgensen, Marianne W., and Louise J. Phillips, *Discourse analysis as theory and method*. (Sage, 2002).
25. Kalėda, Algis, „Praeities dabartis: lietuvių istorinio diskurso transformacijos.“ *Metai*, 11, (2008).
26. Klumbytė, Neringa, „Memory, identity, and citizenship in Lithuania.“ *Journal of Baltic Studies*, 41.3, (2010), 295-313.
27. Lašas, Ainius, Irmina Matonytė, Vaida Jankauskaitė, „Facing past, present, and future: the role of historical beliefs and experiences in the Lithuanian public perception of military threats.“ *Journal of Baltic Studies*, 51.2, (2020), 199-221.
28. Latour, Bruno, „Vizualisation and Cognition: Drawing Things Together“, in: Henrika Kuklick (ed.), *Knowledge and Society: Studies in the Sociology Past and Present*, Vol. 6, (JAI Press, 1986), 1-40.
29. Latour, Bruno, *Give me a laboratory and I will raise the world*. (Paris, 2014).
30. Lopata, Raimundas, „Istorijos politika ir politikos istorizavimas.“ *Politologija*, 4, (2008).
31. Lopata, Raimundas, Alvydas Jokubaitis, Inga Vinogradnaitė (sud.), *Šiuolaikiniai istorinės sąmonės formavimo būdai: prielaidos, galimybės ir ribos*. (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010).
32. Rüsen, Jörn, „Rhetoric and aesthetics of history: Leopold von Ranke.“ *History and Theory*, 29, No. 2, (1990).

33. Schlosser, Jennifer A, „Bourdieu and Foucault: A conceptual integration toward an empirical sociology of prisons.“ *Critical Criminology*, 21.1, (2013), 31-46.
34. Starikovičius, Vytautas, „Istorijos šmėklos ir jų tramdytojai atminties kultūrų tyrimuose.“ *Lietuvos istorijos studijos*, 36, (2015), 141-145.
35. Statkevičius, Tomas, „Atminties politika Baltijos šalyse: dvi probleminės sritys.“ *Politikos mokslų almanachas*, 13, (2013), 137-158.
36. Tamm, Marek, „Truth, objectivity and evidence in history writing.“ *Journal of the Philosophy of History* 8.2, (2014), 265-290.
37. Vilniaus universitetas, *Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys*. Straipsnių rinkinys, (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012).
38. Warren, Mark E, „What is political?“ *Journal of Theoretical Politics*, 11.2, (1999), 207-231.

Naudoti šaltiniai

1. 15min, „Istorikų bendruomenės atviras laiškas A.Jakubauskui: „Jūs diskredituojate istorikų darbą.““ *15min.lt*, 2021 m. vasario 26 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istoriku-bendruomenes-atviras-laiskas-a-jakubauskui-jus-diskredituojate-istoriku-darba-56-1462228> > [žiūrėta 2021 09 21]
2. 15min, „Kreipėsi į Seimo pirmininkę dėl iš Genocido centro atleistos istorikės: prašo suspenduoti direktoriaus A. Jakubausko įgaliojimus.“ *15min.lt*, 2021 m. kovo 17 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/kreipesi-i-seimo-pirmininke-del-is-genocido-centro-atleistos-istorikes-praso-suspenduoti-direktoriaus-a-jakubausko-igaliojimus-56-1472166?copied> > [žiūrėta 2021 11 08]
3. 15min, „LGGRTC į darbą grąžino atleistą istorikę: pripažįsta, kad ji buvo persekiota už kritiką.“ *15min.lt*, 2021 m. gegužės 18 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lggrtc-i-darba-grazino-atleista-istorike-pripazista-kad-buvo-ji-persekiota-uz-kritika-56-1505332> > [žiūrėta 2022 01 01]
4. Adomėnas, Mantas, „Kai dr. Samuelis Johnsonas rašė“ „Facebook“ įrašas, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.facebook.com/Adomenas/posts/10226118267642927> > [žiūrėta 2021 12 30]
5. Alkas, „Lietuvos žmogaus teisių organizacijos stoja mūrų už LGGRTC vadovą.“ *alkas.lt*, 2021 m. kovo 19 d. < <https://alkas.lt/2021/03/19/lietuvos-zmogaus-teisiu-organizacijos-stoja-muru-uz-lggrtc-vadova/> > [žiūrėta 2021 12 28]
6. Alkas, „Seimui bandant atleisti LGGRTC direktorių Lietuvoje kilis piketų banga.“ *alkas.lt*, 2021 m. kovo 31 d. < <https://alkas.lt/2021/03/31/seimui-bandant-atleisti-lggrtc-direktoriu-lietuvoje-kilis-piketu-banga-tiesiogine-transliacija/> > [žiūrėta 2021 12 28]

7. Andrukaitytė, Milena, „Premjerė: Genocido centro vadovas neparodė savybių, kurių reikėtų tokios įstaigos vadovui.“ *15min.lt*, 2021 m. kovo 30 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/premjere-genocido-centro-vadovas-neparode-savybiu-kuriu-reiketu-tokios-istaigos-vadovui-56-1478956?copied>> [žiūrėta 2021 10 16]
8. Andrukaitytė, Milena, Ignas Jačauskas, „„Valstiečiai“ į Trakų merus kelia buvusio Genocido centro vadovo Ado Jakubausko kandidatūrą.“ *lrt.lt*, 2021 m. birželio 4 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1424983/valstieciai-i-traku-merus-kelia-buvusio-genocido-centro-vadovo-ado-jakubausko-kandidatura>> [žiūrėta 2021 11 08]
9. Atviras Seimas, „2020-09-23 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2020 m. rugsėjo 23 d. <<https://youtu.be/HStHBH9yPqQ?t=2525>> [žiūrėta 2021 11 01]
10. Atviras Seimas, „2021-01-06 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2021 m. sausio 6 d. <https://youtu.be/e_adAN5Mu44?t=189> [žiūrėta 2021 12 22]
11. Atviras Seimas, „2021-02-10 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2021 m. vasario 10 d. <<https://youtu.be/-fM9AmAgJjc?t=401>> [žiūrėta 2021 12 23]
12. Atviras Seimas, „2021-04-19 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis.“ *youtube.com*, 2021 m. balandžio 19 d. <<https://youtu.be/-tK9KXJnhyo?t=657>> [žiūrėta 2021 12 22]
13. Ažubalis, Audronius, „Kampanija prieš Centrą: iššūkis Lietuvos istorijos politikai.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 25 d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/audronius-azubalis-kampanija-pries-centra-issukis-lietuvos-istorijos-politikai.d?id=86783363>> [žiūrėta 2021 12 18]
14. Bankauskaitė, Beatričė, „Genocido centrą palikusi istorikė: „Centro vadovybė užčiaupė burnas bet kokiai kritikai“, įstaigos vadovas tai neigia.“ *15min.lt*, 2021 m. sausio 28 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/del-nuomones-varzymo-genocido-centra-palikusi-istorike-centro-vadovybe-uzciaupe-burnas-bet-kokiai-kritikai-56-1447142?copied>> [žiūrėta 2021 11 04]
15. Bieliavska, Jadvyga, „Krikščionių sąjungos lyderis Dagys ragina parlamentarus nedalyvauti Jakubausko atleidime.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 31 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1377200/krikscioniu-sajungos-lyderis-dagys-ragina-parlamentarus-nedalyvauti-jakubausko-atleidime>> [žiūrėta 2021 11 02]
16. BNS, „Tomas Janeliūnas: G. Grinos siūlymas naikinti tautinių mažumų mokyklas – „dovana propagandinėms klišėms“.“ *15min.lt*, 2015 m. gruodžio 9 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/tomas-janeliunas-g-grinos-siulymas-naikinti-tautiniu-mazumu-mokyklas-dovana-propagandinems-klisems-56-553155>> [žiūrėta 2021 10 13]

17. BNS, „Buvusių politinių kalinių ir tremtinių sąskrydyje reikalauta skirti daugiau dėmesio istorinės atminties išsaugojimui.“ *15min.lt*, 2017 m. rugpjūčio 5 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/buvusiu-politiniu-kaliniu-ir-tremtiniu-saskrydyje-reikalauta-skirti-daugiau-demesio-istorines-atminties-issaugojimui-56-836170>> [žiūrėta 2021 10 13]
18. BNS, „Patvirtinta Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų vėliava.“ *lrt.lt*, 2020 m. lapkričio 7 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1271375/patvirtinta-lietuvos-kariuomenes-specialiuju-operaciju-pajegu-veliava>> [žiūrėta 2021 10 09]
19. BNS, „Kritikos sulaukęs Rakutis teisinasi: nenorėjau sukelti problemų.“ *delfi.lt*, 2021 m. sausio 27 d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kritikos-sulaukes-rakutis-teisinasi-nenorejau-sukelti-problemu.d?id=86341187>> [žiūrėta 2021 10 13]
20. BNS, „Nausėda: Genocido ir rezistencijos centras turi problemų, tačiau privalo išlikti.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 29 d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nauseda-genocido-ir-rezistencijos-centras-turi-problemu-taciau-privalo-islikti.d?id=86815721>> [žiūrėta 2021 12 18]
21. BNS, „Seimas atleido Genocido centro direktorių A. Jakubauską (atnaujintas).“ *bns.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. <<https://www.bns.lt/topic/1912/news/63515635/>> [žiūrėta 2021 12 18]
22. Černiauskas, Norbertas, „Tvarkinga, gražu, ramu.“ *lrt.lt*, 2020 m. gruodžio 30 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1309618/norbertas-cerniauskas-tvarkinga-grazu-ramu>> [žiūrėta 2021 12 18]
23. DELFI, „Mokslininkai penktadienį organizuoja akciją „Teisycbcentris“ iš darbo atleistai istorikei Jurkutei palaikyti.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 18d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1331596/akibrokstas-genocido-centre-uz-viesai-issakytas-abejones-ispejimas-centro-istorikei>> [žiūrėta 2021 12 18]
24. DELFI, „Po langais skambant sirenoms dėl Jakubausko likimo, Seime nuotaikos skiriasi radikalčiai.“ *delfi.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. <<https://www.delfi.lt/fotogalerijos/po-langais-skambant-sirenoms-del-jakubausko-likimo-seime-nuotaikos-skiriasi-radikalčiai.d?id=327019#!dgs=dgslt-327019:9461989>> [žiūrėta 2021 12 18]
25. ELTA, „Jakubauskas atsiprašė dėl interviu Krymo totorių televizijai išsakytų žodžių: buvau pagautas gatvėje.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/jakubauskas-atsiprase-del-interviu-krymo-totoriu-televizijai-issakytu-zodziu-buvau-pagautas-gatveje.d?id=86798427>> [žiūrėta 2021 12 04]
26. ELTA, „Nacionalinis susivienijimas rengia mitingą Genocido centro direktoriui apginti.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 30d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nacionalinis-susivienijimas-rengia-mitinga-genocido-centro-direktoriui-apginti.d?id=86822919>> [žiūrėta 2021 12 18]

27. ELTA, „Iš LGGRTC atleistas Jakubauskas: politikai spaudė pasmerkti Birželio sukilimo dalyvius ir Lietuvos aktyvistų frontą.“ *delfi.lt*, 2021 m. balandžio 2 d. <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/is-lggrtc-atleistas-jakubauskas-politikai-spaude-pasmerkti-birzelio-sukilimo-dalyvius-ir-lietuvos-aktyvistu-fronta.d?id=86855797> > [žiūrėta 2021 12 18]
28. Gaučaitė, Modesta, „Naujasis Genocido centro vadovas: centras turi ginti Lietuvos garbę.“ *lrt.lt*, 2020 m. liepos 30 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1199176/naujasis-genocido-centro-vadovas-centras-turi-ginti-lietuvos-garbe> > [žiūrėta 2012 12 18]
29. Gaučaitė, Modesta, „Valiušaičio paskyrimas į naujas pareigas papiktino ir istorikus, ir žydų bendruomenę.“ *lrt.lt*, 2020 m. rugpjūčio 26 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1218603/valiusaicio-paskyrimas-i-naujas-pareigas-papiktino-ir-istorikus-ir-zydu-bendruomene> > [žiūrėta 2021 11 04]
30. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, „Prabilo Genocido centro darbuotojai – nerimauja dėl centro politizavimo ir istorikų kiršinimo.“ *lrt.lt*, 2020 m. spalio 14 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1241232/prabilo-genocido-centro-darbuotojai-nerimauja-del-centro-politizavimo-ir-istoriku-kirsinimo> > [žiūrėta 2021 10 05]
31. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, „Genocido centro vadovas režė apie darbuotojus: jei nori būti istorikais, turi nebūti valstybės tarnautojais.“ *lrt.lt*, 2021 m. vasario 10 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1341212/genocido-centro-vadovas-reze-apie-darbuotojus-jei-nori-buti-istorikais-turi-nebuti-valstybes-tarnautojais> > [žiūrėta 2021 12 18]
32. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, „Kasčiūnas – apie galimus nesutarimus koalicijoje, partijos pirmininko rinkimus ir politinės karjeros dėmes.“ *lrt.lt*, 2021 m. vasario 21 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1343162/kasciunas-apie-galimus-nesutarimus-koalicijoje-partijos-pirmininko-rinkimus-ir-politines-karjeros-demes> > [žiūrėta 2021 12 18]
33. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, „Po istorikės atleidimo – abejonės LGGRTC vadovu: „Jis prarado moralinę teisę vadovauti centrui“.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 15 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1364767/po-istorikes-atleidimo-abejones-lggrtc-vadovu-jis-prarado-moraline-teise-vadovauti-centrui> > [žiūrėta 2021 11 04]
34. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, Gytis Pankūnas, „Seimas atleido LGGRTC direktorių Adą Jakubauską.“ *lrt.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1378012/seimas-atleido-lggrtc-direktoriu-ada-jakubauska> > [žiūrėta 2021 12 30]
35. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, „Prieš lemtingą dieną – Bubnio atsakymai Seimo nariams: kalbėjo ir apie istorinę tiesą, ir apie tai, kas taptų jo mirties nuosprendžiu.“ *lrt.lt*, 2021 m. balandžio 21 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1392213/pries-lemtinga-diena-bubnio-atsakymai->

- seimo-nariams-kalbejo-ir-apie-istorine-tiesa-ir-apie-tai-kas-taptu-jo-mirties-nuosprendziu >
[žiūrėta 2021 11 02]
36. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, „Seimas patvirtino istoriką Arūną Bubnį nauju LGGRTC generaliniu direktoriumi.“ *lrt.lt*, 2021 m. balandžio 22 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1393142/seimas-patvirtino-istorika-aruna-bubni-nauju-lggrtc-generaliniu-direktoriumi>> [žiūrėta 2021 12 18]
37. Gaučaitė-Znutienė, Modesta, „Prie LGGRTC vairo stojęs Bubnys – apie Birželio sukilimo sąsajas su Holokaustu, Noreikos asmenybę ir istorinę tiesą.“ *lrt.lt*, 2021 m. gegužės 25 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1408141/prie-lggrtc-vairo-stojes-bubnys-apie-birzelio-sukilimo-sasajas-su-holokaustu-noreikos-asmenybe-ir-istorine-tiesa>> [žiūrėta 2021 12 18]
38. Gavėnas, Audrius, Violeta Grigaliūnaitė, „Angelė Jakavonytė: „Skaudžiausia, kad lentą nuėmė lietuvis“.“ *15min.lt*, 2019 m. rugsėjo 5 d. <<https://www.15min.lt/video/angele-jakavonyte-skaudziausia-kad-lenta-nueme-lietuvis-167034>> [žiūrėta 2021 10 13]
39. Gritėnas, Paulius, „Gruputė, kuri nori perrašyti Lietuvos istoriją.“ *delfi.lt*, 2021 m. sausio 29 d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/paulius-gritenas-grupuote-kuri-nori-perrasyti-lietuvos-istorija.d?id=86353351>> [žiūrėta 2021 11 01]
40. Gritėnas, Paulius „Kas bus perrašyta Lietuvos istorijoje?“ *delfi.lt*, 2021 m. balandžio 2d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/paulius-gritenas-kas-bus-perrasyta-lietuvos-istorijoje.d?id=86852777>> [žiūrėta 2021 12 18]
41. Jačauskas, Ignas, „Sprendimas nuimti J.Noreikos atminimo lentą R.Šimašiui gali baigtis liūdnai – prašo prokurorų tyrimo.“ *15min.lt*, 2019 m. liepos 27 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-nuo-mokslu-akademijos-pastato-nuimta-j-noreikos-atminimo-lenta-56-1180198>> [žiūrėta 2021 11 03]
42. Jačauskas, Ignas, „Naujasis LGGRTC vadovas A. Jakubauskas: sieksime būti matomi tarptautinėje arenoje.“ *15min.lt*, 2020 m. rugsėjo 3 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/naujasis-lggrtc-vadovas-a-jakubauskas-sieksime-buti-matomi-tarptautineje-arenoje-56-1370986?copied>> [žiūrėta 2021 10 13]
43. Jačauskas, Ignas „Vilniuje surengta palaikymo akcija iš Genocido centro atleistai M.Jurkutei.” *15min.lt*, 2021 m. kovo 19 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-surengta-palaikymo-akcija-is-genocido-centro-atleistai-m-jurkutei-56-1473486>> [žiūrėta 2021 10 14]
44. Jakavonis, Gediminas, „Kryžkalnio memorialas. Ką mums sako nutylėtos partizanų pavardės.“ *respublika.lt*, 2020 m. spalio 12 d. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/kryzkalnio_memorialas_ka_mums_sako_nutyletos_partizanu_pavardes/?fbclid=IwAR29XG0mCuhQY0zwiu-KRQawXYZuWVqbbAujGJ_a99QZgcl0GE5rt-fFxso> [žiūrėta 2021 12 18]

45. Jakavonytė, Angelė, „M. Ivaškevičiaus nuomonė buvo lyg spjūvis mūsų tautos istorijai.“ *15min.lt*, 2019 m. sausio 18 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/angele-jakavonyte-m-ivaskeviciaus-nuomone-buvo-lyg-spjuvis-musu-tautos-istorijai-18-1090064> > [žiūrėta 2021 10 13]
46. Jakubauskas, Ramūnas, „Istorikai KGB žurnalą vertina kritiškai, tačiau kai kurie abejoja sprendimu jį išimti.“ *15min.lt*, 2020 m. rugsėjo 24 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istorikai-kgb-zurnala-vertina-kritiskai-taciau-kai-kurie-abejoja-sprendimu-ji-isimti-56-1381864?copied> > [žiūrėta 2021 11 04]
47. Jakučionis, Saulius, „Antrajame ture dėl mero kėdės Trakuose varžysis J.Narkevičius ir A.Šatevičius, Kelmėje – I.Petkevičius ir S.Jokubauskas.“ *15min.lt*, 2021 m. spalio 10 d. < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/traku-ir-kelmes-rajonu-gyventojai-renka-merus-56-1578676> > [žiūrėta 2021 12 30]
48. Jaruševičiūtė, Gailė, „Karbauskis apie Seimo valdybos siūlymą atleisti Jakubauską: valdantieji valosi postus savo žmonėms.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 26 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1374021/karbauskis-apie-seimo-valdybos-siulyma-atleisti-jakubauska-valdantieji-valosi-postus-savo-zmonems> > [žiūrėta 2021 11 08]
49. Jaruševičiūtė, Gailė, „Seimo frakcijų seniūnai įvertino Seimo valdybos siūlymą atleisti Jakubauską: palaikys ne visi.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 29 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1375801/seimo-frakciju-seniunai-ivertino-seimo-valdybos-siulyma-atleisti-jakubauska-palaikys-ne-visi> > [žiūrėta 2021 11 08]
50. Kantar, „Metinė žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2020.“ *kantar.lt* < http://www.kantar.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Metin%C4%97_media_tyrim%C5%B3_ap%C5%BEvalga_2020.pdf > [žiūrėta 2021 10 24]
51. Klumbys, Valdemaras, „Istorijos baimė (I).“ *lrt.lt*, 2021 m. vasario 24 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1351170/valdemaras-klumbys-istorijos-baime-i> > [žiūrėta 2021 10 04]
52. Klumbys, Valdemaras, „Istorijos baimė (II).“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 3 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1355784/valdemaras-klumbys-istorijos-baime-ii> > [žiūrėta 2021 10 04]
53. Klumbys, Valdemaras, „Istorija ir (kontr)propaganda. Ką daryti su Genocido centru?“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 11 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1362881/valdemaras-klumbys-istorija-ir-kontr-propaganda-ka-daryti-su-genocido-centru> > [žiūrėta 2021 10 04]
54. Landsbergis, Vytautas, „NEISTORIKAS“ „Facebook“ įrašas, 2020 m. rugpjūčio 26 d. < https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=3176946319090486&id=318691841582629 > [žiūrėta 2021 12 23]

55. LGGRTC, „Sukurta LGGRT centro konsultacinė ekspertų komisija.“ *genocid.lt*, 2020 m. rugsėjo 3 d. < <http://genocid.lt/centras/lt/3240/a/> > [žiūrėta 2021 12 04]
56. LGGRTC, „V. Valiušaičio pareigybės aprašas.“ *genocid.lt*, < http://www.genocid.lt/UserFiles/File/Pareiginiai/Direkcija/Vidmantas_Valiusaitis.pdf > [žiūrėta 2021 10 04]
57. LGGRTC, „Pasirašytas įsakymas nutraukti darbo sutartį.“ *genocid.lt*, 2021 kovo 12 d. < <http://genocid.lt/centras/lt/3301/a/> > [žiūrėta 2021 10 14]
58. „Lietuvos istorijos instituto įstatai“, < <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2020/06/istatai.pdf> > [žiūrėta 2021 12 23]
59. „Lietuvos kalbos instituto įstatai“, < <http://lki.lt/wp-content/uploads/2017/04/LKI-Istatai.pdf> > [žiūrėta 2021 12 23]
60. „Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto įstatai“, < <http://www.llti.lt/lt/82/> > [žiūrėta 2021 12 23]
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Oficialiosios Konstitucinės Doktrinos Nuostatos*. < <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/06/1993-2009.-iv-skyrius.pdf> > [žiūrėta 2020 10 20]
62. Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 pakeitimo įstatymas* < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ae72d0047b411e88151f16ae94c33e2> > [žiūrėta 2021 10 05]
63. Lietuvos Respublikos Seimas, „2021 m. vasario 10 d. Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdžio (nuotoliniu būdu) darbotvarkė.“ *lrs.lt*, < https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=38489&p_k=1&p_event_id=15760 > [žiūrėta 2021 12 22]
64. Lietuvos Respublikos Seimas, „II (pavasario) sesijos rytinio posėdžio Nr. 42 stenograma.“ 2021 m. balandžio 1 d. < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/15b0a821931411eb998483d0ae31615c> > [žiūrėta 2021 12 27]
65. Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, „Lietuvos žydų bendruomenė reiškia susirūpinimą dėl V. Valiušaičio paskyrimo užimti Vyresniojo generalinio LGGRTC direktoriaus patarėjo pareigas.“ *lzb.lt*, 2020 m. rugpjūčio 21 d. < <https://www.lzb.lt/2020/08/21/lietuvos-zydu-bendruomene-reiskia-susirupinima-del-v-valiusaicio-paskyrimo-uzimti-vyresniojo-generalinio-lggrtc-direktoriaus-patarejo-pareigas/> > [žiūrėta 2021 11 04]

66. LRT, „Genocido tyrimo centras laimėjo bylą dėl pažymos apie Joną Noreiką-Generolą Vėtrą.” *lrt.lt*, 2020 m. balandžio 2 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1159325/genocido-tyrimo-centras-laimejo-byla-del-pazymos-apie-jona-noreika-generola-vetra> > [žiūrėta 2021 11 03]
67. LRT, „Pasirodė alternatyvus Genocido centro darbuotojų kreipimasis į Seimą: apgailestauja, „kad keli kolegos pasisakė visų vardu.“” *lrt.lt*, 2021 m. vasario 5 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1337347/pasirode-alternatyvus-genocido-centro-darbuotoju-kreipimasis-i-seima-apgailestauja-kad-keli-kolegos-pasisake-visu-vardu> > [žiūrėta 2021 12 18]
68. LRT, „VU istorikai laišku kreipėsi į Jakubauską: „problemos nėra vien akademinio ar juolab vadybinio pobūdžio“.“” *lrt.lt*, 2021 m. vasario 25 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1352161/vu-istorikai-laisku-kreipesi-i-jakubauska-problemos-nera-vien-akademinio-ar-juolab-vadybinio-pobudzio> > [žiūrėta 2021 12 30]
69. LRT, „Politiniai kaliniai ir tremtiniai reiškė paramą LGGRTC vadovui.” *lrt.lt*, 2021 m. kovo 25 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1372839/politiniai-kaliniai-ir-tremtiniai-reiske-parama-lggrtc-vadovui> > [žiūrėta 2021 11 08]
70. LRT, „Apie komunizmo aukų atminimo muziejaus idėją ir Lietuvos istorijos politikos gairių poreikį.“ *Homo cultus. Mažosios Europos pokalbiai*. Tinklaidės įrašas, 2021 m. balandžio 13 d. < <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000148080/homo-cultus-mazosios-europos-pokalbiai-apie-komunizmo-auku-atminimo-muziejaus-ideja-ir-lietuvos-istorijos-politikos-gairiu-poreiki> > [žiūrėta 2022 01 08]
71. LRT, „Parlamentaro Šarknicko visuomeniniu patarėju tapo buvęs LGGRTC vadovas Adas Jakubauskas.“” *lrt.lt*, 2021 m. gegužės 3 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1400892/parlamentaro-sarknicko-visuomeniniu-patareju-tapo-buves-lggrtc-vadovas-adas-jakubauskas> > [žiūrėta 2021 11 08]
72. Makaraitytė, Indrė, „Propagandiniu kūju per istorikus ir Holokausto aukas.“ *lrt.lt*, 2021 m. sausio 28 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1330989/indre-makaraityte-propagandiniu-kuju-per-istorikus-ir-holokausto-aukas> > [žiūrėta 2021 10 13]
73. Marcinkevičius, Leonardas, „Gentvilas: Jakubausko gynėjai neišsivaizduoja, kad apie partizanus galima pasakyti kažką nešvento.“” *lrt.lt*, 2021 m. kovo 31 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1376985/gentvilas-jakubausko-gynejai-neisivaizduoja-kad-apie-partizanus-galima-pasakyti-kazka-nesvento> > [žiūrėta 2021 11 02]
74. Miliūtė, Rita, „Adas Jakubauskas, savo pavaldiniams „už centro sienų“ leidžiantis kalbėti tikrai su jo leidimu, išėjo į tarptautinius vandenis.“” „Facebook“ įrašas, 2021 m. kovo 26 d. < <https://www.facebook.com/rita.miliute/posts/4134984289845727> > [žiūrėta 2021 12 30]

75. Nacionalinis susivienijimas, „Dėl Emanuelio Zingerio šmeižikiško išpuolio prieš jaunimo sambūrį Pro Patria.“ *susivienijimas.lt*, 2021 m. vasario 16 d. <<https://susivienijimas.lt/pareiskimai-ir-naujienos/nacionalinis-susivienijimas-del-emanuelio-zingerio-smeizikisko-ispuolio-pries-jaunimo-samburi-pro-patria/>> [žiūrėta 2021 12 18]
76. Nagelė, Danas, „Perversmo prieš prof. Adą Jakubauską dalyvis A.Bubnys taikosi į jo postą.“ *respublika.lt*, 2021 m. balandžio 16 d. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/perversmo_pries_prof_ada_jakubauska_dalyvis_abubnys_taikosi_i_jo_posta/> [žiūrėta 2021 12 18]
77. Naujasis Židinys-Aidai, „Apie mus“. *nzidinys.lt*, <<https://nzidinys.lt/apie-mus/>> [žiūrėta 2021 12 18]
78. Navickas, Andrius, „Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui būtinas telkiantis, o ne skaldantis vadovas.“ *15min.lt*, 2021 kovo 19 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/andrius-navickas-lietuvos-gyventoju-genocido-ir-rezistencijos-tyrimo-centrui-butinas-telkiantis-o-ne-skaldantis-vadovas-18-1473680?copied>> [žiūrėta 2021 11 09]
79. Petkus, Dovilas, „Kam naudinga kova Genocido centre?“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 26 d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/dovilas-petkus-kam-naudinga-kova-genocido-centre.d?id=86753781>> [žiūrėta 2021 12 18]
80. Vytautas Radžvilas, „Lietuvos valstybei – šachas ir matas?“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 31 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1377220/vytautas-radzvilas-lietuvos-valstybei-sachas-ir-matas>> [žiūrėta 2021 11 02]
81. Rakutis, Valdas, „Tarptautinė Holokausto diena ir istorinė atmintis.“ *lrt.lt*, 2021 m. sausio 27 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1329389/valdas-rakutis-tarptautine-holokausto-diena-ir-istorine-atmintis>> [žiūrėta 2021 12 04]
82. Respublika, „Patriotai stojo ginti V.Valiušaičio.“ *respublika.lt*, 2020 m. rugsėjo 13 d. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/nuomones_ir_komentarai/bus_isklausyta/patriotai_stojo_ginti_vvaliusaicio/> [žiūrėta 2021 12 18]
83. Respublika, „Valdančiųjų auka tapusio Ado Jakubausko kalba Seime.“ *respublika.lt*, 2021 m. balandžio 2 d. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/valdanciuju_auka_tapusio_ado_jakubausko_kalba_seime/> [žiūrėta 2021 12 18]
84. Skėrytė, Jūratė, „Vadovauti Genocido ir rezistencijos centrui siūlomas Jakubauskas.“ *lrt.lt*, 2020 m. birželio 16 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1188905/vadovauti-genocido-ir-rezistencijos-centrui-siulomas-jakubauskas>> [žiūrėta 2021 10 13]

85. Skėrytė, Jūratė, „A. Jakubauskas paskirtas Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktoriumi.“ *15min.lt*, 2020 m. birželio 25 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-jakubauskas-paskirtas-gyventoju-genocido-ir-rezistencijos-tyrimo-centro-direktoriumi-56-1338300>> [žiūrėta 2022 01 09]
86. Skėrytė, Jūratė, „Istorijos instituto ir trijų universitetų atstovai atsisako bendradarbiauti su LGGRTC.“ *15min.lt*, 2021 m. vasario 1 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istorijos-instituto-ir-triju-universitetu-atstovai-atsisako-bendradarbiauti-su-lggrtc-56-1449050>> [žiūrėta 2021 10 17]
87. Skėrytė, Jūratė, „Seimo komisijos pirmininke vietoj Rakučio išrinkta Kuzmickienė.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 17 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1366849/seimo-komisijos-pirmininke-vietoj-rakucio-isrinkta-kuzmickiene>> [žiūrėta 2021 10 13]
88. Skėrytė, Jūratė, „Genocido centras efektyviai dirbti su šiuo vadovu negali – V. Čmilytė-Nielsen.“ *bns.lt*, 2021 m. kovo 19 d. <<https://www.bns.lt/topic/1912/news/63425665/>> [žiūrėta 2021 10 05]
89. Skėrytė, Jūratė, „S.Skvernelis: „valstiečiai“ ir „darbiečiai“ nebalsuos dėl A.Jakubausko atleidimo.“ *15min.lt*, 2021 m. balandžio 1 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/s-skvernelis-valstieciai-ir-darbieciai-nebalsuos-del-a-jakubausko-atleidimo-56-1480260#galerija/219384/5855124>> [žiūrėta 2022 01 01]
90. Šarknickas, Robertas, „Priežastys, kodėl LGGRTC direktorius negali būti atleistas, arba kaltas be kaltės.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 29 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1375381/robertas-sarknickas-priezastys-kodel-lggrtc-direktorius-negali-buti-atleistas-arba-kaltas-be-kaltes>> [žiūrėta 2021 11 08]
91. Tracevičiūtė, Roberta, „A. Nikžentaitis apie situaciją LGGRTC: buvo ruošiama dirva vykdyti tam tikrus propagandinius tikslus.“ *15min.lt*, 2021 m. vasario 9 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-nikzentaitis-apie-situacija-lggrtc-buvo-ruosiama-dirva-vykdyti-tam-tikrus-propagandinius-tikslus-56-1453060?copied>> [žiūrėta 2021 09 21]
92. Tracevičiūtė, Roberta, „Iš LGGRTC atleistas A.Jakubauskas: Lietuva ir centras neretai patiria spaudimą iš Izraelio ir Rusijos, kaip turėtų tirti savo istoriją.“ *15min.lt*, 2021 m. balandžio 2d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/is-lggrtc-atleistas-a-jakubauskas-lietuva-ir-centras-neretai-patiria-spaudima-is-izraelio-ir-rusijos-kaip-turetu-tirti-savo-istorija-56-1480866>> [žiūrėta 2021 12 18]
93. Valatka, Rimvydas, „Šalutinis poveikis – asilo ausų šešėlyje.“ *delfi.lt*, 2021 m. vasario 14d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/rimvydas-valatka-salutinis-poveikis-asilo-ausu-seselyje.d?id=86483537>> [žiūrėta 2021 12 18]

94. Valatka, Rimvydas „Gegutės kiaušiniai.“ *delfi.lt*, 2021 m. kovo 14 d. <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/rimvydas-valatka-gegutes-kiausiniai.d?id=86691063> > [žiūrėta 2021 12 18]
95. Valiusaitis, Vidmantas, „Žmonės klausia: kodėl „nepasisakau“...“ „Facebook“ įrašas, 2021 m. sausio 30 d. < <https://www.facebook.com/vidmantas.valiusaitis/posts/10222495826017589> > [žiūrėta 2021 12 23]
96. Venclova, Tomas, „Atminties konfliktai: kas priimtina ir kas nepriimtina.“ *lrt.lt*, 2021 m. birželio 16 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1433306/tomas-venclova-atminties-konfliktai-kas-priimtina-ir-kas-nepriimtina> > [žiūrėta 2021 12 23]
97. Vinokuras, Arkadijus, „Mobingui ir komunistinei cenzūrai Genocido centre laikas pasakyti stop.“ *delfi.lt*, 2021 m. vasario 1 d. < <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/arkadijus-vinokuras-mobingui-ir-komunistinei-cenzurai-genocido-centre-laikas-pasakyti-stop.d?id=86375271> > [žiūrėta 2021 12 18]
98. Vireliūnaitė, Lauryna, „A. Jakubausko pečius slegia mįslinga apdovanojimo iš Rusijos istorija, jo pavardė – oficialiame šios šalies vyriausybės komisijos sąrašė.“ *15min.lt*, 2021 m. kovo 31 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-jakubausko-pecius-slegia-mislinga-apdovanojimo-is-rusijos-istorija-jo-pavarde-oficialiame-rusijos-vyriausybinės-komisijos-sarase-56-1478182> > [žiūrėta 2021 11 07]
99. Vireliūnaitė, Lauryna, „Naujasis LGGRTC vadovas Arūnas Bubnys: išvengti jautrių klausimų politizavimo, manau, yra neįmanoma.“ *15min.lt*, 2021 m. gegužės 4 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/naujasis-lggrtc-vadovas-arunas-bubnys-ismengti-jautriu-klausimu-politizavimo-manau-yra-neimanoma-56-1497308> > [žiūrėta 2021 12 18]
100. Voruta, „Trakų salos pilyje – D. Stanciko knygos „Kūju per Lietuvos istoriją“ pristatymas.“ *voruta.lt*, 2020 m. liepos 31 d. < <http://www.voruta.lt/traku-salos-pilyje-d-stanciko-knygos-kuju-per-lietuvos-istorija-pristatymas/> > [žiūrėta 2021 11 04]
101. Zingeris, Emanuelis, „Genocido centro valdyme būtinos permainos.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 17 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1366583/emanuelis-zingeris-genocido-centro-valdyme-butinos-permainos> > [žiūrėta 2021 12 18]
102. Zverko, Natalija, Ieva Vitėnienė, Modesta Gaučaitė-Znutienė, „Jakubauskas „sublizgėjo“ interviu Ukrainos televizijai: į parlamentą išrinkta jaunoji karta bando visuomenei pristesti savo leftistines vertybes.“ *lrt.lt*, 2021 m. kovo 26 d. < <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1373646/jakubauskas-sublizgejo-interviu-ukrainos-televizijai-i-parlamenta-isrinkta-jaunoji-karta-bando-visuomenei-pristesti-savo-leftistines-vertybes> > [žiūrėta 2021 09 21]

Priedai

Priedas Nr. 1: Lietuvos respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 pakeitimo Įstatymas

LIETUVOS RESPUBLIKOS LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRO ĮSTATYMO NR. VIII-238 PAKEITIMO ĮSTATYMAS

2018 m. balandžio 19 d. Nr. XIII-1108
Vilnius

1 straipsnis. Lietuvos Respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 nauja redakcija

Pakeisti Lietuvos Respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymą Nr. VIII-238 ir jį išdėstyti taip:

„LIETUVOS RESPUBLIKOS LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRO ĮSTATYMAS

Lietuvos Respublikos Seimas,

vadovaudamasis tarptautinės bendrijos visuotinai pripažinta nuostata, kad žmonių naikinimas bet kuriuo tikslu yra nusikaltimas;

atsižvelgdamas į tai, kad Lietuvos Respublika prisijungė prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai;

remdamasis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir jos protokolų nuostatomis;

konstatuodamas, kad nuo 1940 m. birželio 15 d. iki 1990 m. kovo 11 d. Lietuva buvo okupuota, o primesti okupaciniai režimai neteisėti;

konstatuodamas, kad Lietuvos gyventojų fizinis ir dvasinis genocidas bei kiti nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai buvo vykdomi okupacijų laikotarpiu;

konstatuodamas, kad 1940–1990 m. Lietuvoje įvairiomis formomis (karinėmis ir politinėmis) vyko pasipriešinimas (rezistencija) Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos (SSRS) ir Vokietijos okupacinėms valdžioms;

konstatuodamas, kad nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai SSRS buvo vykdomi prieš Lietuvos gyventojus ir po 1990 m. kovo 11 d., atkūrus Lietuvos nepriklausomybę;

konstatuodamas, kad Lietuvos gyventojai įvairiomis formomis priešinosi agresyviems SSRS ekonominiams bei kariniams veiksams ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę;

pripažindamas, kad daug Lietuvos gyventojų žuvo laisvės kovose arba tapo genocido, holokausto ar kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų aukomis ir turi būti deramai pagerbti, o jų atminimas – tinkamai įamžintas;

siekdamas sudaryti sąlygas ištirti Lietuvos piliečių pasipriešinimo okupaciniams režimams procesus, juos įvertinti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn genocido organizatorius bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų organizatorius ir vykdytojus;

siekdamas išsaugoti, įamžinti tremties ir rezistencijos laikotarpį reprezentuojančias vietas, skirtas supažindinti su 1944–1953 m. partizaninio karo, neginkluoto pasipriešinimo ir Lietuvos gyventojų tremties istorija, ir užtikrinti aktyvią ir veiksmingą istorinės atminties sklaidą ir tinkamą visuomenės, ypač jaunimo, supažindinimą su vertinga istorine medžiaga,

priima šį įstatymą.

PIRMASIS SKIRSNIS BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis

Šis įstatymas reglamentuoja Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro veiklą, nustato jo uždavinius, funkcijas, teisinę padėtį, struktūrą ir darbo organizavimą.

2 straipsnis. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras

1. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (toliau – Centras) yra valstybės įstaiga, tirianti visas genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų apraiškas, 1920–1939 m. Vilniaus krašte okupacinio režimo vykdytą politiką bei pasipriešinimo jai procesus, Lietuvos gyventojų persekiojimą okupacijų metais, taip pat ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo okupacijoms procesus, SSRS vykdytą agresiją ir jos padarinius atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, inicijuojanti genocido organizatorių ir vykdytojų veiksmų teisinį įvertinimą. Centras koordinuoja kitų institucijų atliekamus šiuo įstatymu apibrėžtos srities tyrimo darbus.

2. Centras turi teisę iš kitų institucijų atstovų sudaryti darbo grupes programoms įgyvendinti.

3. Centras yra juridinis asmuo, turintis atsiskaitomąją sąskaitą Lietuvos banke ir antspaudą su Lietuvos valstybės herbu bei pavadinimu „Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras“.

3 straipsnis. Centro veiklos teisiniai pagrindai

Centras veikia vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo ir kitais įstatymais, Lietuvos Respublikos Seimo priimtais teisės aktais, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro nuostatais.

ANTRASIS SKIRSNIS CENTRO UŽDAVINIAI IR FUNKCIJOS

4 straipsnis. Centro uždaviniai

Centro uždaviniai – istorinės tiesos ir teisingumo atkūrimas, okupacinių režimų 1939–1990 m. vykdyto Lietuvos gyventojų fizinio bei dvasinio genocido ir pasipriešinimo šiems režimams tyrimas, laisvės kovotojų ir genocido aukų atminimo įamžinimas, okupacijos padarinių teisinio įvertinimo inicijavimas. Centras taip pat tiria 1920–1939 m. Vilniaus krašte okupacinio režimo vykdytą politiką bei pasipriešinimo jai procesus, SSRS vykdytą agresiją ir jos padarinius atkūrus Lietuvos nepriklausomybę.

5 straipsnis. Centro funkcijos

Centras, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, atlieka šias funkcijas:

- 1) vykdo apibrėžtų sričių ir laikotarpių tyrimus:
 - a) formuoja šiuo įstatymu apibrėžtos srities tyrimų valstybinę politiką: **nustato tyrimų kryptis ir metodiką**, formuluoja darbo problematiką, sudaro ilgalaikes ir trumpalaikes genocido ir rezistencijos tyrimo programas ir jas įgyvendina, koordinuoja visų kitų institucijų vykdomus šios srities tyrimus;
 - b) renka, kaupia, sistemina ir apibendrina medžiagą apie okupacinių režimų įvykdytus nusikaltimus, taip pat apie SSRS vykdytą agresiją ir jos padarinius atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, atskleidžia nusikalstamą totalitarinių režimų esmę, genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų vykdyimo sistemą;
 - c) renka, analizuoja ir apibendrina medžiagą apie pasipriešinimo okupaciniams režimams procesus ir dalyvius bei pasipriešinimą SSRS agresijai atkūrus Lietuvos nepriklausomybę;
 - d) skelbia mokslinę, informacinę, analitinę medžiagą, leidžia leidinius apie Lietuvos gyventojų genocidą, represijas ir pasipriešinimą okupaciniams režimams, rengia mokslines konferencijas, dalyvauja įgyvendinant kitų institucijų ir valstybių organizuojamas programas;
 - e) sudaro karių savanorių, laisvės kovų dalyvių ir asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 m. okupacijų, bei karo nusikaltimų vykdytojų skaitmenines duomenų bazes, vardynus;
 - f) tiria archyvinę medžiagą ir teikia informaciją juridiniams ir fiziniams asmenims apie okupacijų laikotarpiu žuvusius, dingusius be žinios, represuotus, persekiotus, nukentėjusius nuo

1939–1990 m. okupacijų ir SSRS vykdytos agresijos atkūrus Lietuvos nepriklausomybę Lietuvos gyventojus, pasipriešinimo okupacijoms dalyvius;

g) rūpinasi dokumentų, susijusių su genocidu ir rezistencija, paieškomis Lietuvoje ir kitose valstybėse, jų sugražinimu ar kopijų išsigijimu, kaupia rašytinę, fotografuotinę, garso, filmuotą medžiagą apie genocidą ir rezistenciją;

h) fiksuoja genocido ir Lietuvos gyventojų persekiojimo faktus ir represijų vykdytojus, teikia medžiagą apie konkrečius genocido vykdytojus valstybės teisėsaugos institucijoms; bendradarbiauja su šiomis institucijomis, deleguodamas savo atstovus į darbo grupes, vykdančias tyrimą ir turinčias ikiteisminio tyrimo teisę; gali būti pareiškėju teismuose dėl genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų;

i) bendradarbiauja su teisėsaugos institucijomis, tiriančiomis kitų valstybių specialiųjų tarnybų ardomąją veiklą Lietuvos Respublikos teritorijoje, teikdamas archyvuose surinktą medžiagą ir nustatytus faktus;

j) tikrina, analizuoja ir skelbia buvusios SSRS specialiųjų tarnybų dokumentus;

k) dalyvauja atskirose valstybės programose, susijusiose su okupacijų metu padarytos žalos apskaičiavimu, ir įgyvendina tokias programas;

2) vykdo laisvės kovotojų ir genocido aukų atminimo įamžinimą:

a) dalyvauja įgyvendinant valstybės politiką tremties ir rezistencijos muziejų srityje: pagal poreikius steigia struktūrinius padalinius muziejinei veiklai vykdyti ir istorinės atminties vietoms įamžinti; konsultuoja ir teikia metodinę pagalbą dėl muziejų ir kitų įstaigų rengiamų ekspozicijų, parodų įrengimo, edukacinių programų organizavimo ir plėtojimo tremties ir rezistencijos tematika;

b) bendradarbiauja su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija ir mokymo įstaigomis, teikia metodinę pagalbą įgyvendinant jaunimo patriotinio ugdymo ir visuomenės pilietiškumo programas;

c) inicijuoja, skatina ir remia memorialinių kompleksų, paminklų statybos, atminimo ženklų, kino filmų, monografijų kūrimo projektus ir skelbia viešus konkursus jiems įgyvendinti;

d) dalyvauja steigiant kovų ir kančių memorialą Vilniuje, rūpinasi istorinio paminklinio komplekso – buvusių KGB rūmų – autentiškumo išsaugojimu ir laipsnišku Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus išplėtimu, taip pat tinkamų saugoti sąlygų sudarymu neatsiejamai šio memorialinio komplekso daliai – buvusiems KGB archyvams;

e) koordinuoja valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų ar asociacijų iniciatyva vykdomą paminklų statybą, sudaro šių paminklų sąvadus, registrą, konsultuoja, teikia rekomendacijas ir metodinę pagalbą įamžinant laisvės kovas (statant paminklus, kuriant kino filmus, suteikiant pasipriešinimo dalyvių vardus miestų aikštėms ir gatvėms, švietimo įstaigoms ar kitiems objektams);

f) rengia siūlymus dėl valstybės mastu atmintinų su Lietuvos gyventojų genocidu ir laisvės kovomis susijusių datų paminėjimo, konsultuoja valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas ar asociacijas, organizuojančias įvairius su pasipriešinimu ir genocidu susijusius renginius;

g) rengia siūlymus dėl karių savanorių ir laisvės kovų dalyvių apdovanojimo, taip pat jų turėtų laipsnių ir apdovanojimų atkūrimo;

h) rengia Lietuvos ir kitų šalių ekspedicijas į tremties, žudynių, pasipriešinimo kovų vietas ir dalyvauja šiose ekspedicijose, renka kraštotyros medžiagą, liudytojų parodymus, dalyvauja tarptautiniuose projektuose, kuriais siekiama įamžinti genocido aukų atminimą;

i) rengia nuolatinės ekspozicijas Okupacijų ir laisvės kovų muziejuje, taip pat kilnojamąsias parodas, panaudodamas Centro padalinių tyrimo rezultatus ir sukauptą medžiagą, kaupia muziejaus fondus, juos sistemina, saugo ir tvarko, rengia ir įgyvendina edukacines programas studentams ir moksleiviams;

3) vykdo laisvės kovotojų ir genocido aukų teisinio statuso pripažinimą ir jų rūpybą:

a) inicijuoja, rengia ar dalyvauja rengiant įstatymų ir kitų okupacijos padarinių teisinio įvertinimo dokumentų projektus (dėl pasipriešinimo dalyvių (rezistentų), asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 m. okupacijų, teisinio statuso, socialinės rūpybos, atsakomybės už genocidą ir kitais klausimais) bei kontroliuoja jų vykdymą, pripažįsta karių savanorių, laisvės kovų dalyvių ir asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 m. okupacijų, teisinį statusą; įstatymų nustatyta tvarka išduoda nustatytos formos pažymėjimus ir tvarko jų apskaitą;

b) teikia siūlymus dėl asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo ar pakartotinio bylų tyrimo atsiradus naujų duomenų apie jų veiklą, siūlo iš naujo iširti šių asmenų bylas.

TREČIASIS SKIRSNIS CENTRO STRUKTŪRA

6 straipsnis. Centro struktūra

1. Centrą sudaro:

1) Genocido ir rezistencijos tyrimo departamentas;

2) Memorialinis departamentas (su Okupacijų ir laisvės kovų muziejumi).

2. Centro padaliniai atlieka šiame įstatyme nurodytas funkcijas ir glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje, naudodamiesi kituose padaliniuose sukaupta medžiaga.

3. Centre dirba valstybės tarnautojai ir darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis.

4. Centrai vadovauja generalinis direktorius. Jį Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia Seimas. Centro generalinis direktorius, Centro struktūrinių padalinių

vadovai ir jų pavaduotojai sudaro Centro tarybą. Centro tarybos darbui vadovauja Centro generalinis direktorius.

5. Centro generalinis direktorius strateginiais Centro veiklos, programų sudarymo ir jų įgyvendinimo klausimais gali sudaryti laikinas konsultacines grupes iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų ar asociacijų atstovų.

6. Už savo veiklą Centras atsiskaito Seimui ir Vyriausybei.

7. Centro kompetencija, struktūra ir funkcijos nustatomos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro nuostatuose. Šiuos nuostatus Vyriausybės teikimu tvirtina Seimas.

8. Institucijos prie Centro:

1) išvadas dėl karių savanorių, laisvės kovų dalyvių ir asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 m. okupacijų, teisinio statuso pripažinimo Centrai teikia Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisija. Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos sudėtį ir jos nuostatus Centro generalinio direktoriaus teikimu tvirtina Vyriausybė. Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisiją techniškai aptarnauja Centras. Komisijos veikla finansuojama iš valstybės biudžeto lėšų, skiriamų Centrai;

2) prie Centro veikia Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo, aukų rėmimo ir įamžinimo fondas (toliau – Fondas). Fondą steigia ir jo nuostatus tvirtina Vyriausybė. Lėšos Fondui skiriamos iš valstybės biudžeto. Genocido ir rezistencijos aukoms remti išmokama ne mažiau kaip 80 procentų iš valstybės biudžeto Fondui skirtų lėšų. Fondo nuostatuose nustatyta tvarka lėšos Fondui gali būti kaupiamos ir iš kitų šaltinių.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

CENTRO FINANSAVIMAS

7 straipsnis. Centro finansavimas

1. Centras finansuojamas iš valstybės biudžeto.
2. Atskiroms valstybės programoms finansuoti Seimo ar Vyriausybės sprendimu skiriamos papildomos valstybės biudžeto lėšos.

PENKTASIS SKIRSNIS

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

8 straipsnis. Atsakomybė už trukdymą tirti genocidą ir pasipriešinimą okupaciniams režimams

1. Lietuvos gyventojų genocido ir persekiojimo atvejai tiriami renkant ir analizuojant visą Lietuvoje ir už jos ribų esančią archyvų medžiagą bei dokumentus, liudytojų, dalyvių ir aukų parodymus bei prisiminimus. Genocido tyrimas ir istorinės tiesos nustatymas negali būti stabdomi jokia dingstimi.

2. Už Lietuvos gyventojų genocido tyrimo trukdymą, vilkinimą, turimos medžiagos ir informacijos slėpimą, naikinimą, atsisakymą liudyti fiziniai ir juridiniai asmenys atsako pagal Lietuvos Respublikos įstatymus.“

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

Respublikos Prezidentė

Dalia Grybauskaitė

Priedas Nr. 2: 17 Centro mokslininkų kreipimasis į Seimo pirmininkę, Seimo Žmogaus teisių komitetą, Švietimo ir mokslo komitetą bei Centro generalinį direktorių.

Mums kelia susirūpinimą:

1. Istorijos mokslo nuvertinimas kreipiant istorinius tyrimus ideologizacijos, politizacijos linkme (skatinimas užsiimti „istorijos gynyba“ ir „atminties karais“, neatsakingų ir neobjektyvių pareiškimų ir interviu Centro vardu viešas skelbimas, pvz., nuoroda; tyrimo, skirto apskaičiuoti SSRS okupacijos padarytai žalai Lietuvai, sustabdymas ir pan.); fundamentalių istorinių tyrimų statuso ir reikšmės visoje Centro veikloje nuvertinimas, ydingai traktuojamas mokslo pritaikomumas ir siekiami rezultatai (pvz., rengiamos įamžinimo programos nesikonsultuojant su istorijos ir paveldosaugos specialistais, neatsižvelgiant į šiuolaikinius mokslinius tyrimus);

2. Genocido ir rezistencijos tyrimo departamento (toliau – GRTD) darbuotojai ir vadovai kviečiami tik į dalį pasitarimų, kuriuose svarstomi strateginiai planai ir kiti svarbūs Centro veiklos klausimai. Be istorikų žinios ir pritarimo, nedalyvaujant ir neinformuojant GRTD direktoriaus ir skyrių vadovų planuojami struktūriniai pertvarkymai, vadovybės kaita. LRS Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisija apie planuojamus pokyčius informuojama apeinant GRTD vadovybę, kuri apie tokius planus sužino iš viešosios informacijos šaltinių. (žr. 2021-01-06 Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis, įrašo minutė: 1:34:22, https://www.youtube.com/watch?v=e_adAN5Mu44)

3. Asmens paskyrimas Generalinio direktoriaus vyresniuoju patarėju sukuriant jam naują pareigybę ir parašant naujus, specialiai tam asmeniui pritaikytus pareiginius nuostatus, įvedant kvalifikacinį reikalavimą (filologijos), nesusijusį su Centro vykdoma veikla. Šiai pareigybei

suteikiami platūs įgaliojimai konsultuoti ir vertinti istorijos profesionalų darbą, formuoti Centro tyrimų kryptis, kontroliuoti Centro leidybos skyriaus darbą, viršijantys departamentų direktorių ir skyrių vedėjų įgaliojimus. (http://www.genocid.lt/UserFiles/File/Pareiginiai/Direkcija/Vidmantas_Valiusaitis.pdf).

4. Dėl profesinės kompetencijos devalvavimo, įtempto emocinio klimato bei patiriamo Centro vadovybės spaudimo, Centrą toliau palieka arba yra spaudžiami palikti kvalifikuoti, patyrę istorijos ir kitų sričių profesionalai, įnešę daugiametį svarų indėlį į Centro veiklą. Dėl spaudimo ir grasinimų tarnybinėmis nuobaudomis, patirtų keliant Centro problemas, iš darbo išėjo dr. Monika Kareniauskaitė, architektas prof. dr. Algis Vyšniūnas, už visuomenės informavimo priemonėse dalykiškai išsakytą profesinę nuomonę dėl asmeniui paskirto rezistento statuso dr. Mingailei Jurkutei buvo pareikštas įspėjimas dėl šiurkštaus darbo tvarkos pažeidimo (todėl ši kreipimasi pasirašę darbuotojai nerimauja, kad konstruktyvi kritika gali būti prilyginta neloyalumui). Įspėjimo nepagrįstumą patvirtina ir tai, kad po dr. Jurkutės komentaro pasirodymo skubiai buvo parengta nauja LGGRTC vidaus tvarkos taisyklių redakcija (XIII2 dalis „Visuomenės informavimas“), kuri jau post factum įtvirtino pareigą Centre dirbantiems mokslininkams gauti leidimą kalbėtis su žurnalistais. Tokie varžymai pažeidžia teisę kritikuoti valstybės institucijų bei įstaigų veiklą (Visuomenės informavimo įstatymo 9 str.), akademinę laisvę (Mokslo ir studijų įstatymo 53 str. 2 d. 1 p. ir 3 p.), mokslinių tyrimų rezultatų viešumo principą (Mokslo ir studijų įstatymo 3 str. 1 d. 4 p.). (http://genocid.lt/UserFiles/File/dokumentai/2020_vidaus_tvarkos_taisykles.pdf)

Aptarta situacija trukdo sėkmingam Centru deleguotų funkcijų įgyvendinimui, jos netaisant gresia:

1. Ribos tarp profesionalaus ekspertinio darbo ir mėgėjiškų iniciatyvų išnykimas, tiek istorinių tyrimų, tiek memorialinėje, dokumentų rengimo/sklaidos srityje, rizikuojant virsti mokslo ir ekspertinės veiklos imitacija ir mokslinių tyrimų profanacija. Tokia padėtis naudinga nedraugiškoms Lietuvai jėgoms, kvestionuojančioms praeities tyrimų mokslininkams.
2. Tolesnis politinės kontrolės stiprėjimas, varžantis mokslo autonomiją ir smukdantis mokslinių tyrimų kokybę.
3. Centro, kaip kompetentingos ekspertinės įstaigos, prestižo sunykimas nacionalinėje ir tarptautinėje erdvėje.
4. Alternatyvios ekspertinės įstaigos Lietuvoje, telkiančios ekspertus profesionalus (tarp jų – daugybę Centrą palikusius kvalifikuotų darbuotojų), galinčius vykdyti funkcijas, kurios Centru darosi per sunkios, atsiradimas arba Centro tyrimų problematikos persikėlimas į kitas įstaigas.

Atsižvelgiant į aprašytą sudėtingą, daugiapusę situaciją ir kylančias grėsmes, yra reikalinga imtis veiksmų, inicijuoti būtinas administracines permainas, grąžinančias įstaigai mokslinį-ekspertinį svorį. Mes siūlome:

1. Sudaryti istorikų ekspertų darbo grupę, į kurią būtų įtraukti ir Centro, ir kituose tyrimų centruose dirbantys Lietuvos istorikai, atminties politikos ekspertai, kuri apsiimtų atnaujinti Centro tyrimo kryptis, aptarti aktualias metodologines problemas ir prieigas, sudaryti naujas ir patvirtinti tęstines tyrimų programas (tokį pasiūlymą teikė dr. Mingailė Jurkutė 2020 metų rudenį vykusiame darbuotojų mokymų seminare). Rekomenduojame papildyti tokią darbo grupę užsienio ekspertais (tokį pasiūlymą teikė dr. Monika Kareniauskaitė, siūlydama kolegas iš Europos Atminties ir sąžinės platformos, Jeilio universiteto, Vokietijos, Vengrijos, Estijos atminties tyrimo centrų).

2. Prie LGGRTC įsteigti Mokslo Tarybą, į kurią pakviesti dalykinį lauką išmanančius autoritetingus mokslininkus (toks pasiūlymas buvo išsakytas GRTD darbuotoju susitikime su LGGRTC generaliniu direktoriumi).

3. Atnaujinti pilnos sudėties LGGRTC Centro Tarybos posėdžius (tokį pasiūlymą ne vieną kartą teikė GRTD direktorius dr. Arūnas Bubnys).

4. Peržiūrėti LGGRTC generalinio direktoriaus vyresniojo patarėjo pareigybės aprašą ir pakartotinai įvertinti tokios pareigybės būtinybę, naudą Centro veiklai. Jei tokia pareigybė vis dėlto būtina, manome, kad jai turėtų būti keliami tokie kvalifikaciniai reikalavimai, kaip profesionali kompetencija ir autoritetas Centro dalykinio lauko srityje, o suteikti įgaliojimai užtikrintų padalinių vadovų dalyvavimą priimant tų padalinių veiklą liečiančius sprendimus.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro
Genocido ir rezistencijos tyrimo departamento istorikai:

Dr. Arūnas Bubnys, GRTD direktorius; Dr. Kristina Burinskaitė, GRTD vyresnioji patarėja; Rytas Narvydas, GRTD Specialiųjų tyrimų skyriaus vedėjas; Ramona Staveckaitė-Notari, GRTD Istorinių tyrimų programų skyriaus vedėja; Dr. Juozas Banionis, vyriausiasis istorikas; Tadas Jaskelevičius, vyresnysis istorikas; Dr. Mingailė Jurkutė, vyriausioji istorikė; Dr. Valdemaras Klumbys, vyriausiasis istorikas; Doktorantė Enrika Kripienė, vyresnioji istorikė; Gintautas Miknevičius, vyriausiasis istorikas; Sakalas Natkevičius, vyriausiasis istorikas; Dr. Mindaugas Pocius, vyriausiasis istorikas; Dr. Alfredas Rukšėnas, vyriausiasis istorikas; Irena Šutinienė, vyriausioji istorikė; Olegas Usačiovas, vyriausiasis istorikas; Dr. Rimantas Zizas, vyriausiasis istorikas; Rimantas Zagreckas, vyresnysis istorikas

Summary

Collision of Science and Politics: A Discourse Analysis on the Lithuanian Genocide and Resistance Research Centre (GRRC) Crisis of 2020-2021

This master thesis examines a conflict that broke out in Lithuania in 2020 regarding the newly appointed Head of the Lithuanian Genocide and Resistance Research Centre (GRRC). Jakubauskas, the new Head of the leading institution on historical research in Lithuania and his newly assembled team of experts became a matter of public debate after some 17 historians expressed their concerns about the politicization of historical research in GRRC. This seemingly organisational issue within an academic institution, however, unearthed a deep-rooted discursive conflict in the society regarding the relation of two fields: the scientific and the political. Building on the theoretical concept of the field put forth by the sociologist Pierre Bourdieu and combining it with the conceptual tools proposed by Michel Foucault, a discourse analysis is carried out to answer the main research question: what is the relation between the historical and political fields and how is it constructed in the public discourse? To this end, discursive practices of scholars in the field of historical science, politicians, journalists, and various other professionals involved in the conflict are analysed.

The analysis proposes that two conflicting discourses emerged in the conflict. The first, dubbed the patriotic-idealistic discourse, claimed that history is instrumental in narrating the national historical myth and defending the collective memory from external and internal threats. According to this view, historians must work in a manner that helps create a narrative which meets the public expectations; historians are not so much scientists as they are public servants. By the same token, the political field is closely linked to the historical field for the proponents of this discourse. Participants of the patriotic discourse mainly were right-leaning politicians and public figures, freedom fighters, dissidents, signatories of the Lithuanian Independence Act and their relatives as well as the newly appointed director of GRRC. Almost no scholars sided with this view. Prominent historians, journalists and left-leaning politicians produced the opposing liberal discourse which claimed that historians should not be told what and how to research and history must not be manipulated to glorify the past. The only principle that should lead the research is the historical truth, they claimed. Both colliding discourses, however, used similar rhetoric: historical parallels with the XX c. and blaming the representatives of conflicting discourse for “erasing history”, “censoring”, “using totalitarian-like techniques” and so forth. Activating the past trauma from the soviet times was used by both discourses to mobilise the public support. The discursive conflict ended with the dismissal of Jakubauskas and appointment of his replacement, a proponent of the liberal discourse and GRRC scholar, Bubnys.

The study of the conflict helped get a grasp of the deep cleavage regarding the purpose of history in the Lithuanian society which must still come to terms with the past traumas.